

สภาพพื้นฐานทั่วไปของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

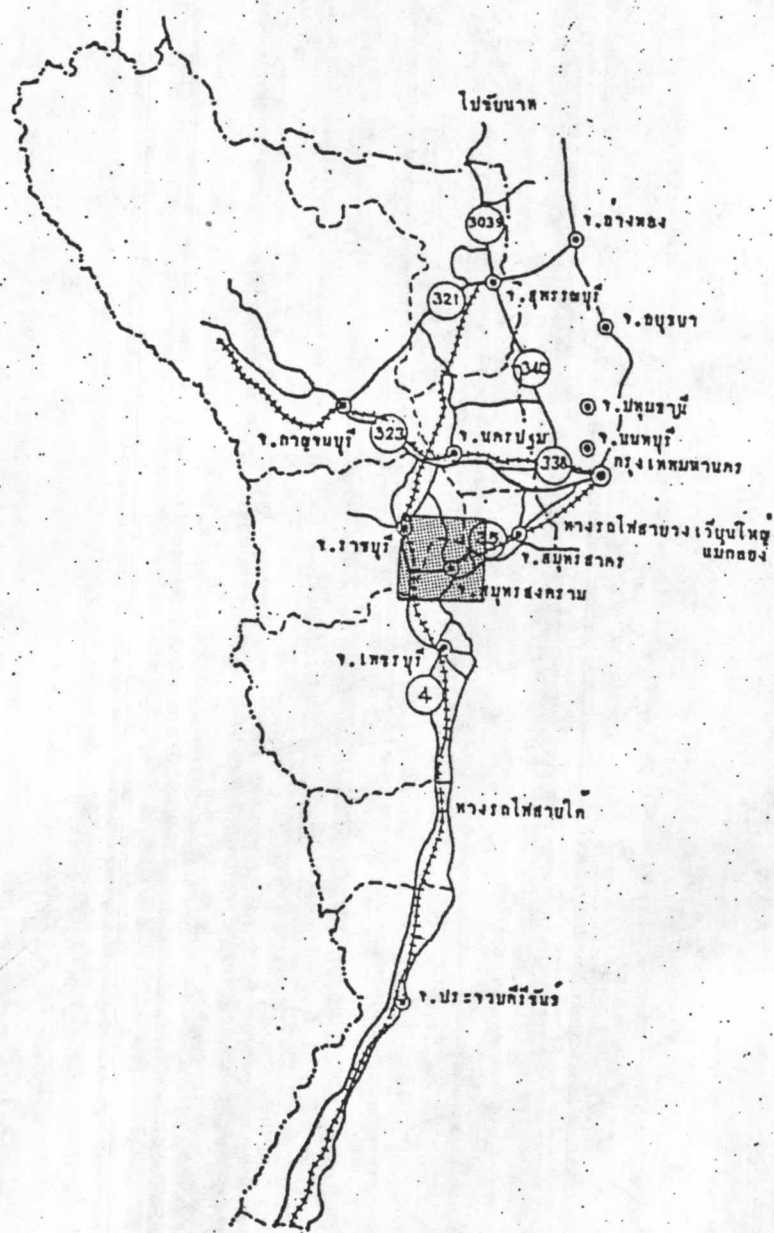
ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งทางทิศตะวันออก เฉียงใต้ของภาค ตะวันตก เป็นเขตพื้นที่ที่อยู่ติดกับชายฝั่งทะเลตอนกลางของอ่าวไทย อยู่ใน 4 อำเภอ ของ 2 จังหวัดคือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม และอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำและปากแม่น้ำ มีลำคลอง กระจายอยู่ในพื้นที่กว่า 400 คลอง พื้นที่นี้แต่เดิมจัดอยู่ในบริเวณภาคกลางของประเทศเป็นส่วน หนึ่งของโครงการที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองหรือลุ่มน้ำแม่กลอง ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองภาค ตะวันตก (ดูแผนที่ที่ 3.1)

3.1 ความเป็นมาของพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

กล่าวถึงประวัติทั่วไปของพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง วิชาดาร และ การ เปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ ครอบคลุมเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ดั้งเดิม และเอกลักษณ์ ปัจจุบัน

3.1.1 ประวัติทั่วไปของพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

"เมืองสมุทรสงคราม" หรือ "เมืองแม่กลอง" ซึ่งต่อมาหลายเป็นชื่อเรียก จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน มีความเป็นมาของเมืองแตกต่างกันอยู่สองนัย คือ "แม่กลอง" ซึ่งต่อมาหลายเป็นตำบลแม่กลอง อำเภอเมืองสมุทรสงคราม และ "สวนนอก" ซึ่งอยู่ในบริเวณ ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวาในปัจจุบัน เมืองแม่กลองนั้นเริ่มมีขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ประมาณ พ.ศ.1900 ช่วงที่กรุงสุโขทัยกำลังเสื่อมอำนาจ ราษฎรอำเภอแม่กลอง จังหวัด อุทัยธานี ซึ่งเคยตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำท่าแพ เพชรคำอภัยพณีพิษสงคราม และความผิเคือง ในการทามาหากินเนื่องจากแม่น้ำท่าแพ เพชรขึ้นเขมและสายน้ำเปลี่ยนทางเดิน มาอยู่ริมปาก อ่าวแม่น้ำแม่กลองในปัจจุบัน แล้วเรียกหมู่บ้านของคนว่า "หมู่บ้านแม่กลอง" ตามชื่อบ้านเดิมของ คนและเรียกชื่อแม่น้ำครั้งนั้นว่าแม่น้ำแม่กลอง [มีประวัติศาสตร์บางเล่มบันทึกไว้ว่าเมืองแม่กลอง

แผนที่ 3.1 แสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษา

สัญลักษณ์

- หมายเลขทางหลวงแผ่นดิน
- ถนน
- ++++ ทางรถไฟ
- เส้นแบ่งเขตจังหวัด

พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่ฮ่องสอนล่าง

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่ฮ่องสอนล่าง

มาตราส่วน 1:250,000

ที่อยู่ในปัจจุบันนี้ เดิมเป็นเพียงชุมชนชาวประมงเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง แต่ต่อมาถึงปี 2307 ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อพม่ายกทัพมาตีเมืองเพชร ชาวบ้านแหลม เพชรบุรี ซึ่งอยู่ทิศริมทะเลอพยพผู้คนลงเรือหนีพม่าทางทะเลมาขึ้นบกแม่กลอง แล้วสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นมาใหม่ บรรพบุรุษของชาวแม่กลองในปัจจุบันคือ ชาวบ้านแหลมเมืองเพชร (ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ 2520:69) สมัยพระเจ้าปราสาททอง ควบคุมแม่กลองตั้งขึ้นเป็น เมืองแม่กลอง แล้ว ทยอยเป็นเมืองตรีขึ้นอยู่กับเมืองราชบุรี มีเจ้าเมืองปกครองเป็น "พระแม่กลองบุรี" สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิสร้างค่ายแม่กลองเป็นคันมา เมืองแม่กลองก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในการสงคราม ทยอยเฉพาะช่วงปลายอยุธยาและในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราชได้ใช้ค่ายแม่กลองเพื่อการศึกษาทัพก่อนยกไปตีค่ายบางกุ้ง เมื่อ พ.ศ. 2311 และ เมื่อ พ.ศ. 2317 ในตีค่ายบางแก้วเมืองราชบุรี

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ค่ายแม่กลองก็ยังใช้เพื่อการสงคราม ทยอยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยกทัพมาตีทลพิษณุและโอนเมืองแม่กลองหรือสมุทรสงคราม (เมืองแม่กลอง เปลี่ยนชื่อเป็น เมืองสมุทรสงครามแล้วตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่า สมัยพระนารายณ์มหาราช เมื่อรบรกลเกล้าฯ ให้สร้างป้อมค่ายคูแลร์รักษาปากน้ำทางด้านนี้) ไปขึ้นอยู่กับกรมท่า และในสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2375 ก็ให้มีการสร้างป้อมพิฆาตข้าศึกขึ้นที่หน้าเมืองสมุทรสงครามตรงค่ายแม่กลองเดิม ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมืองแม่กลองได้เปลี่ยนบทบาทจากเมืองหน้าด่านเพื่อการศึกสงคราม มาเป็นเมืองท่าทางน้ำที่ผ่านไปสู่จังหวัดต่างๆ ทางภาคตะวันตกและภาคใต้ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองสมุทรสงครามมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่คือ ใน พ.ศ. 2411 ได้ตั้งเมืองสมุทรสงครามขึ้นมาเป็นอำเภอที่ 4 ของจังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งที่ทำการอยู่ปากคลองวัดลัดจวนริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในตำบลบ้านปรก (บ้านหลวงเมืองหลวง บางช้าง) พ.ศ. 2433 ได้ยุบอำเภอสมทวนส่วนหนึ่งมารวมอยู่กับอำเภอเมืองสมุทรสงคราม และในปี พ.ศ. 2444 ได้มีการจัดสร้างศาลากลางจังหวัดขึ้นเป็นครั้งแรกและย้ายที่ว่าการอำเภอมาอยู่ที่บริเวณวัดใหญ่ ระหว่างคลองแม่กลองกับคลองลัดจวนฝั่งตะวันออกแม่น้ำแม่กลอง ตำบลบ้านปรก แล้วเปลี่ยนเป็นอำเภอบ้านปรก พอถึงปี 2446-2447 สมุทรสงครามถูกย้ายมาขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยและยังคงใช้ศาลากลางเดิมอยู่ พ.ศ. 2465 - พ.ศ. 2468 ได้ย้ายที่ทำการศาลากลางและที่ว่าการอำเภอมาอยู่ที่โรงเรียนพลทหารที่ 1 ซึ่งเคยเป็นป้อมพิฆาตข้าศึกเก่าแล้ว เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอแม่กลอง จนถึง พ.ศ. 2481 จึงได้เปลี่ยนเป็นอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จนกระทั่งปี 2504-2507 จึงย้ายที่ทำการศาลากลางมาอยู่ที่ใหม่ที่ตำบลแม่กลองริมฝั่งตะวันออกของถนนเอกชัย เทศบาลเมืองสมุทรสงครามจนถึงทุกวันนี้ ศาลากลางเดิม (โรงเรียนพลทหารเรือที่ 1) จึงกลายเป็นโรงพยาบาลจังหวัดสมุทรสงคราม

อำเภออัมพวา แต่เดิมเรียกว่า "แขวงบางช้าง" อยู่ในบริเวณสวนนอก (สวนนอก หรือสวนบ้านนอกของเจ้านายวงศ์ราชินิกุล ณ บางช้าง และบางกอกเป็นส่วนใน คือ สวนใกล้บ้านของเจ้านายองค์นี้) ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของแขวงเมืองราชบุรี สมัยพระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2173-2198) บางช้างเป็นชุมชนเล็ก แต่มีความเจริญในด้านเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรม โดยมีสภาพพื้นที่เป็นเรือกสวนและมีตลาดค้าขายใหญ่ คือ **ตลาดบางช้าง** มีนายตลาดเป็นหญิงชื่อน้อย หรือท้าวแก้วเส็ก (วงศ์ราชินิกุล ณ บางช้าง ในเวลาต่อมา) เป็นผู้เก็บอากรขนอนตลาด พอถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อกับสมัยกรุงธนบุรี แม่น้ำคลองแยกออกจากแขวงเมืองราชบุรีมาตั้งเป็นเมืองเรียกว่า เมืองสมุทรสงคราม บางช้างจึงเป็นส่วนหนึ่งของเมืองสมุทรสงครามแต่เดิมนั้นมา ในช่วงนั้นสภาพพื้นที่บางช้างเป็นป่ากรูกรังปะปนกับสวน มีประชากรอยู่บางเบา ระยะเวลาที่เสียกรุงศรีอยุธยาให้ผู้มาหลบภัยสงครามมากมาย เพราะสภาพพื้นที่ป่าเบญจพรรณ ภูเขาอันน้อย พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งนั้นเป็นหลวงยกบัตรเมืองแม่กลอง มณฑลราชบุรี ก็ได้มาหลบภัยที่บ้านกรรยา ณ บางช้าง เช่นกัน ต่อมาแขวงบางช้างได้ยกฐานะเป็นอำเภออัมพวา ตั้งตามชื่อคลองอัมพวา (อัมพวา แปลว่า ป่ามะม่วง เดิมแขวงบางช้างมีความเจริญทางด้านกสิกรรม มีต้นมะม่วงอยู่มากจึงนำมาตั้งเป็นชื่อคลอง) เมื่อปี พ.ศ. 2437 สมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เปลี่ยนแปลงระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ อำเภออัมพวาขึ้นอยู่กับเมืองสมุทรสงคราม (ในช่วงนั้นจังหวัดสมุทรสงครามแบ่งออกเป็น 3 อำเภอคือ อำเภออัมพวา อำเภอสมทวน และอำเภอบางคนที) มณฑลราชบุรี ส่วนบ้านบางช้างเป็น **ตำบลบางช้าง** ในเขตการปกครองของอำเภออัมพวา อำเภออัมพวาตั้งที่ทำการแห่งแรกอยู่ที่ปากคลองบางจาก ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองตะวันออก อยู่ในท้องที่ตำบลอัมพวา (บ้านหลวงมหาดไทย แส ณ บางช้าง) พอถึง พ.ศ. 2433 อำเภออัมพวาได้ครอบคลุมนพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอสมทวน เนื่องจากอำเภอสมทวนถูกยุบไป ที่ว่าการอำเภอได้ย้ายมาอยู่ที่บริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม ต่อมาเมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 จังหวัดสมุทรสงครามได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที อำเภออัมพวา แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 18 ตำบล ในปี พ.ศ. 2462 สมัยหลวงปรีดิธรรม (วัง สิทธิเทศานนท์) เป็นนายอำเภอก็ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาอยู่ที่วัดสี่แยกวัดท้ายตลาด (วัดร้าง) บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองตะวันออกใต้คลองอัมพวา ตำบลบางกะพ้อม เป็นเรือข้ามฝั่งขึ้นเที่ยวหลังคามุงจาก ห่างจากที่เดิม 400 เมตร ส่วงมาถึงปี 2472 ขุนนิกรนราภิรักษ์ (นาคแก้ว หัวเพชรจริง) เป็นนายอำเภอได้สร้างที่ว่าการอำเภอเป็นอาคารไม้สักกับคอนกรีตสองชั้น หลังคามุงกระเบื้อง ในบริเวณที่เดิมวัดท้ายตลาด และใช้เป็นที่ทำการอำเภอจนถึงทุกวันนี้ ในปี พ.ศ. 2481 ได้รวมท้องที่ตำบลบางกะพ้อม เข้าด้วยกันเป็นตำบลอัมพวา แล้วตั้งเป็นเทศบาลตำบลอัมพวาเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2483 และแบ่งเขตการปกครองอำเภออัมพวาเป็น 10 ตำบล ในปี พ.ศ. 2485

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2517 อาเภออัมพวาจึงแบ่งการปกครองออกเป็น 12 ตำบล 96 หมู่บ้าน

อาเภอบางคนที เดิมเป็นตำบลหรือชุมชนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของแขวงเมืองราชบุรี ในสมัยนั้นเมืองราชบุรีเป็นศูนย์กลาง ครั้นปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อกับสมัยกรุงธนบุรี จังหวัดสมุทรสงครามได้แยกออกจากแขวงเมืองราชบุรี บริเวณที่เป็นอาเภอบางคนทีในปัจจุบันจึงเป็นปลายเขตจังหวัดราชบุรีต่อกับจังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อาเภอบางคนทีเป็นส่วนหนึ่งของอาเภอคลองแพ่งห้วย (อาเภอคำเนินสะควก จังหวัดราชบุรี ในปัจจุบัน) มณฑลราชบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2440 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 อาเภอคลองแพ่งห้วยได้ย้ายที่ว่าการอาเภอมาตั้งที่คลองค้ำเนินสะควก อาเภอบางคนที จึงแยกฐานะขึ้นเป็นอาเภอมีชื่อว่า "อาเภอสี่หมื่น" ตามชื่อตำบลที่ตั้งที่ว่าการอาเภอและยังคงขึ้นอยู่กับจังหวัดราชบุรี ในขั้นแรกอาเภอสี่หมื่นได้แบ่งการปกครองเป็น 19 ตำบล ในปี พ.ศ. 2454 จึงได้โอนอาเภอสี่หมื่นและอาเภอแม่น้ำอ้อม (อาเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี) ไปรวมขึ้นกับจังหวัดสมุทรสงคราม สำหรับอาเภอสี่หมื่นได้ย้ายที่ว่าการอาเภอมาตั้งอยู่ที่ธรณีสงฆ์วัดคำหมกศิเรนทร์ (วัดร้าง)ริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันออก ตำบลกระดังงาเหนือ ปากคลองบางน้อย ได้ปากคลองบางคนที และเปลี่ยนชื่อเป็น "อาเภอบางคนที" ในปี พ.ศ. 2457 และแบ่งการปกครองออกเป็น 19 ตำบล ในปี พ.ศ. 2472 ได้ดำเนินการก่อสร้างที่ว่าการอาเภอถาวรบริเวณที่ธรณีสงฆ์วัดคำหมกศิเรนทร์ (วัดร้าง ต.กระดังงา) คือบริเวณที่ตั้งที่ว่าการอาเภอเก่านั่นเอง และได้ใช้เป็นที่ว่าการอาเภอบางคนทีมาจนถึงปัจจุบันนี้ ต่อมาทางราชการพิจารณาเห็นว่าอาเภอบางคนทีเป็นอาเภอเล็ก เพื่อความเหมาะสมจึงแบ่งการปกครองเหลือเพียง 12 ตำบล 101 หมู่บ้าน และเพิ่มเป็น 13 ตำบล 101 หมู่บ้านในปัจจุบัน

ค้ำเนินสะควก เป็นอาเภอหนึ่งในจังหวัดราชบุรี อยู่ทางตอนเหนืออาเภอบางคนที ก่อน พ.ศ. 2440 มีชื่อว่าอาเภอคลองแพ่งห้วย ในมณฑลราชบุรี จนถึง พ.ศ. 2444 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "อาเภอค้ำเนินสะควก" ตามชื่อคลองที่เป็นที่ตั้งที่ทำการอาเภอ ภายหลังเป็นอาเภอที่มีคลองน้ำจืดมากที่สุดประมาณ 200 กว่าคลอง จึงมีการสัญจรมาทางเรือเป็นส่วนใหญ่ ประชาชนทั่วไปเมื่ออาชีพทางด้านเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำสวนมากที่สุด รองลงมาคือการทำนาและทำไร่ ผลิตที่เก็บไว้จะบรรทุกลงเรือไปขายยังตลาดน้ำค้ำเนินสะควกและพื้นที่โดยรอบตลอดจนนำส่งไปขายยังกรุงเทพมหานคร

พื้นที่ค้ำเนินสะควก ก่อน พ.ศ. 2409 มีสภาพเป็นนาเป็นไร่และป่ารกป่าดงพงอ้อกอแซม (ป่าช้ำป่าดิบเพราะเป็นป่าในพื้นที่ราบ สูงจากระดับน้ำทะเลเพียง 3 ฟุตเท่านั้น

ผ่าซิป่าผนังภูเขา) ในระยะนั้นประชาชนสามารถจับจองที่ดินทำกินได้ตามใจชอบและสามารถมีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินได้โดยสมบูรณ์และถูกต้องตามกฎหมาย(มีโฉนดที่ดิน) จึงมีราษฎรเข้ามาบุกเบิกตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมคลองสี่พันและคลองยายแพ่งซึ่งเป็นคลองธรรมชาติ การสัญจรมาบนพื้นป่าช้าคือเป็นพาหนะ การขนส่งใช้การบรรทุกเกวียน มีการใช้เรืออยู่บ้างแต่เป็นส่วนน้อย (พระครูสิริวรธรรมวิวัฒน์ 2530 : 2-3) การสัญจรทางน้ำมีมากขึ้นหลังจากมีการขุดคลองค้ำเนินสะควกขึ้นแล้วเมื่อ พ.ศ. 2411 โดยพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการสัญจรระหว่างกรุงเทพมหานครกับจังหวัดสมุทรสงครามและราชบุรี เช่นเดียวกับคลองภาษีเจริญที่ช่วยทำให้เกิดความสะดวกต่อการสัญจรและการคมนาคมขนส่งกรุงเทพมหานครกับสมุทรสาคร

การขุดคลองค้ำเนินสะควกเริ่มเมื่อปลายปี 2409 โดยพระประสาฬหสิทธิ์ (ช่วง บุนนาค หรือ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ที่พระสมุทสาโรดม) เป็นผู้อำนวยการขุดคลองเชื่อมจากแม่น้ำท่าจีน อ่าเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับแม่น้ำแม่กลอง ตำบลบางนกแขวก อ่าเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยเริ่มจากแม่น้ำบางยาง อ่าเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผ่านอ่าเภอกำเนินสะควก จังหวัดราชบุรี และสิ้นสุดลงที่อ่าเภอบางคนทีจังหวัดสมุทรสงคราม ความยาวคลอง 840 เส้น หรือ 32 กิโลเมตรเศษ กว้าง 6 วา สึก 6 ศอก (คลองค้ำเนินสะควก หรือคลองใหญ่ จากปากคลองประตู่หน้าบางยางถึงปากคลองประตู่หน้าบางนกแขวก ยาว 895 เส้น หรือ 35.5 กิโลเมตร) พอที่เรือใบ เรือแจว และเรือพายสัญจรมาได้แล้วสะดวก ต่อมาคลองกว้างขึ้นเนื่องจากคลื่นถูกเซาะพังเพราะเรือยนต์วิ่ง ในปัจจุบันความกว้างคลองเฉลี่ย 15 วา หรือ 30 เมตร เนื่องจากคลองค้ำเนินสะควกเป็นคลองที่ขุดได้ตรงและยาวมากไม่เคยยวบยาบสะดวกต่อการสัญจรมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระราชทานให้เป็นมงคลแก่คลองนี้ว่า "ค้ำเนินสะควก" (คลองค้ำเนินสะควก ในอดีตเรียกว่าคลองใหญ่ เป็นที่รวมคลองเล็ก ที่มีน้ำไหลผ่านจากแม่น้ำแม่กลอง เช่น คลองลัดดาเมฆ คลองบางป่า คลองแพงพวย และคลองเล็ก อีกมากมาย) สำหรับอาณาเขตของคลองค้ำเนินในบริเวณอ่าเภอกำเนินสะควก ราชบุรี นับตั้งแต่บริเวณหลักท่งถึงหลักที่แปด ยาวประมาณ 300 เส้นหรือ 12 กิโลเมตร (ตั้งแต่ต้นคลองค้ำเนินสะควกถึงประตู่หน้าบางนกแขวก มี 9 หลักช่วงละ 100 เส้น และปลายอีก 40 เส้น) แต่ชาวบ้านอ่าเภอกำเนินสะควกเรียกหลักเขตแดนพื้นที่คลองค้ำเนินสะควก เป็นหลักที่ห้าถึงหลักที่แปด ตรงบริเวณหลักห้าในช่วงขุดคลองได้มีการสร้างวัดสมเด็จพระปราสาทสิทธิ์ธรรมาวาสเป็นอนุสรณ์แก่การสร้างศาลาพักคนงาน ตรงปากคลองลัดราชบุรี เป็นอาคารไม้จริง 5 ห้อง หลังคามุงกระเบื้องสังกะสี เรียกว่า ศาลาห้าห้อง หรือ ศาลาแดง ที่ตรงนี้ต่อมาได้กลายเป็น คับน้ำเนือคตลาคับน้ำค้ำเนินสะควกแห่งแรก ใน พ.ศ. 2444 ได้เป็นที่ทำการอ่าเภอกำเนินสะควก จนกระทั่ง พ.ศ. 2455 ย้ายที่ทำการอ่าเภอกำเนินสะควก

บอยู่ข้างวัดศรีพิทยการาม ตำบลคาเนินสะควก บริเวณศาลาทำห้องจึงกลายเป็นอาคาร
ร้านค้าและบ้านพักอาศัยจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันที่ว่าการอำเภออยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลคาเนินสะควก

3.1.2 วิวัฒนาการที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งมีวิวัฒนาการมายาวนานตั้งแต่
สมัยกรุงศรีอยุธยา อยุธยา เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญเพื่อการศึกษาสงครามและเป็นทางผ่านไปสู่ทางทิศ
ตะวันตกและทางทิศใต้ อยุธยาออกสู่ทะเลอ่าวไทยตอนกลางไปทางใต้และเข้าสู่แม่น้ำแม่กลองไป
ทางทิศตะวันตก พื้นที่อยุธยาที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความอุดมสมบูรณ์มากในบริเวณริมแม่น้ำ
และปากแม่น้ำแม่กลอง สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นส่วนที่สวนน้ำขึ้นน้ำลงและสวนผลไม้ต่างๆ อยุธยา
เฉพาะมะพร้าว ลักษณะของชุมชนเป็นชุมชนชาวสวนและเป็นชุมชนน้ำ

ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น สภาพพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง
อยุธยาบางช่วง เป็นป่ารกมีน้ำทะเลท่วมถึงทางตอนล่างของพื้นที่ มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน
ครั้งแรกที่บริเวณที่ราบลุ่มปากแม่น้ำแม่กลองทางตอนล่างของพื้นที่โดยตั้งเป็นบ้านแม่กลอง มีการ
ใช้พื้นที่เพื่อการทานาและอาชีพธรรมชาติจากป่าในการดำรงชีวิต สมัยพระเจ้าปราสาททอง
(พ.ศ. 2173-2198) ทางตอนกลางของพื้นที่มีสวนผลไม้และพืชผักอุดมสมบูรณ์มาก อยุธยา
เฉพาะมะม่วงและพริก จึงเกิดศูนย์กลางเกษตรกรรมและศูนย์กลางพาณิชย์กรรมขึ้นที่บริเวณแขวง
บางช้าง อาเภออัมพวา ซึ่งอยู่ติดกับแม่น้ำแม่กลอง อยุธยาผลิตบางช้างเป็นศูนย์กลางการค้า
แลกเปลี่ยนพืชสวน ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชบ้านแม่กลอง เป็นชุมชนหนาแน่นมากจึง
เปลี่ยนเป็นเมืองแม่กลอง สมัยอยุธยาเกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ตามสองฝั่ง
แม่น้ำแม่กลอง (RIVERINE SETTLEMENT) จากทางใต้บริเวณปากอ่าวแม่น้ำแม่กลองไปสู่ทาง
ตอนเหนือ พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้เพื่อการเพาะปลูก ทานาและหาสวน

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พ.ศ. 2310 สภาพบ้านเมืองอยุธยาถูก
ปล่อยทิ้งร้างมีการหนีภัยสงครามเข้าบอยู่ตามป่า ทำให้เกิดการบุกเบิกพื้นที่ถอยร่นจาก
บริเวณชุมชนเดิมตามริมแม่น้ำ อยุธยาแผ่กระจายเข้าบ้านในพื้นที่ด้านตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง
บริเวณที่มีลาคคลองย่อยต่างๆ เมื่อถึงตอนต้นรัตนโกสินทร์ บริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองและ
ลาคคลองย่อยต่างๆ ในตอนกลางและตอนล่างของพื้นที่มีสภาพชุมชนหนาแน่นมากขึ้น การใช้พื้นที่
ส่วนใหญ่เป็นส่วนที่สวนน้ำขึ้นน้ำลงและผลไม้ต่างๆ พื้นที่บริเวณนี้ถูกจัดอยู่ในขอบเขตของ "สวนนอก"
ซึ่งเป็นส่วนต่อเนื่องจาก "สวนใน" เขตบางกอกฝั่งตะวันตก ส่วนตอนบน (อาเภอคาเนินสะควก)
พื้นที่มีคลองธรรมชาติอยู่น้อยมากส่วนใหญ่เป็นป่ารก เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนชาวสวน

ทรงฉลองขยายแวงและคลองสี่หมื่นน้ำแม่เมือง เขตบางคนที และมีการเบิกป่าทานามากขึ้น
 ในตอนเหนือ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2409 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลอง
 คาเนินสะควากในพื้นที่คอนบนเชื่อมต่อกับคลองภาษีเจริญเพื่อเข้าสู่กรุงเทพมหานคร สภาพของ
 พื้นที่คอนบนจึง เริ่มเปลี่ยนแปลงทั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพมาผูกติดกับคลองคาเนินสะควากและ
 คลองย่อยที่ขุดขึ้นเชื่อมต่อ โดยใช้พื้นที่เกือบทั้งหมดเพื่อการทำสวนผัก พืชไร่ และผลไม้เป็นหลัก
 แต่ก็ยังคงมีการทำนาบ้างในตอนเหนือคาเนินสะควากที่มีคลองธรรมชาติอยู่น้อย ในช่วงนี้เองทาง
 คอนบนของพื้นที่ได้มีศูนย์กลางพาณิชย์กรรมพืชสวนอยู่ที่ตลาดนัดน้ำคาเนินสะควาก บริเวณคลอง
 ลักราชบุรีคู่กับศูนย์กลางพาณิชย์กรรมพืชสวนในพื้นที่คอนกลางคือตลาดนัดปากคลอง (บางนกแขวก)
 และตลาดนัดอัมพวา (บางช้าง) สภาพของพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่เมืองตอนล่างในสมัยรัชกาล
 ที่ 4 และรัชกาลที่ 5 เป็นพื้นที่สวนเกือบทั้งหมด มีการขยายตัวแผ่กระจายออกจากริมฝั่งแม่น้ำ
 แม่เมืองไปทางทิศตะวันออก เพื่อการติดต่อกับกรุงเทพมหานครมากกว่าทางด้านตะวันตก ทำให้
 เกิดสภาพชุมชนเมืองขึ้นในพื้นที่ฝั่งตะวันออกแม่น้ำแม่เมือง ในขณะที่ทางด้านตะวันตกยังเป็นชุมชน
 ชนบท การสัญจรติดต่อกายในและภายนอกพื้นที่ใช้แม่น้ำลำคลองเป็นหลัก จนกระทั่ง พ.ศ. 2448
 ได้มีเส้นทางรถไฟสายแม่เมือง-กรุงเทพมหานคร จึงเริ่มใช้การคมนาคมขนส่งทางบก โดยมี
 ศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งทางรถไฟอยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ในช่วงนั้นตอนล่างของพื้นที่
 มีกิจกรรมในพื้นที่หลากหลาย ทั้งการทำสวน การประมง และการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน
 ทาให้อำเภอเมือง เป็นศูนย์กลางการพาณิชย์กรรมที่สำคัญ โดยมีการกระจุกตัวชุมชนหนาแน่นอยู่
 ในบริเวณริมแม่น้ำแม่เมืองและโดยรอบสถานีรถไฟในเขตตำบลแม่เมือง พ.ศ. 2479 จึงมีการ
 ตั้งพื้นที่ตรงนั้นเป็นเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม บทบาทของเมืองจึง เป็นศูนย์กลางการบริหาร
 การปกครอง การค้าและการบริการ ภายในมีการตัดถนนเลี้ยว เพื่อการสัญจรทางบก จาก
 จุดนี้ทำให้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเริ่มเปลี่ยนมาตั้งถิ่นฐานตามริมถนนมากขึ้น เป็นชุมชนใหม่ ส่วน
 ชุมชนเดิมก็ยัง เกาะกันเหนียวแน่นอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลองโดย เป็นชุมชนเพื่อการเกษตรกรรม

ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การคมนาคมขนส่งทางบกกระจายไปทาง
 คอนบนของพื้นที่ โดยมีถนนทางหลวงสายคาเนินสะควาก-บางแพ เชื่อมกับถนนเพชรเกษม ความ
 สำคัญของคลองคาเนินสะควากจึงลดน้อยลง แต่ก็ไม่มียุคของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเดิม เพียงแต่
 เกิดมีชุมชนใหม่ในศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งที่มีการค้าและการบริการมากขึ้น ในช่วงนี้พื้นที่คอน
 กลางยังไม่มีการคมนาคมทางบก ยังคงใช้ทางน้ำเป็นหลักโดยไปต่อกับการคมนาคมขนส่งทางบก
 ทางคอนบนที่คาเนินสะควากและตอนล่างที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จนถึง พ.ศ. 2508 การ
 คมนาคมขนส่งทางบกได้ต่อเนื่องกันหมดทั้งพื้นที่โดยมีการใช้คู่กับการคมนาคมขนส่งทางน้ำ เมื่อมี
 การสร้างถนนธนบุรี-ปากท่อ เมื่อปี 2516 พื้นที่ทางตอนล่างจึงเป็นเมืองเปิดเชื่อมระหว่างพื้นที่
 กรุงเทพมหานครไปสู่วางภาคตะวันตกและภาคใต้ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเริ่มมี 2 ช้างถนน

มากขึ้น แต่ก็ยังคงเป็นลักษณะการอาศัยที่คนเพื่อเกษตรกรรมโดยเฉพาะเป็นนาเกลือ นาทุ่ง เพราะแนวถนนดังกล่าวกลายเป็นคันดินกั้นน้ำเค็ม ซึ่งแยกให้เห็นลักษณะแตกต่างของการใช้ที่ดินระหว่างช่วงถนนคอนกรีตกับคอนสา่ง คือคอนบนถนนเป็นนาเกลือกับสวนมะพร้าว คอนสา่งเป็นการทำนาเกลือ เพาะเลี้ยงชายฝั่ง และการประมงทะเล

จากปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2531 สภาพของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นส่วน ุคยในช่วงคอนบนถนนเขตพื้นที่อำเภอค่าเนินสะดวกมีลักษณะของสวนผลาณ์มากที่สุด และมีพื้นที่นาอยู่ทางตอนเหนือ ส่วนตอนกลางและตอนล่างของพื้นที่ซึ่งครอบคลุมพื้นที่อำเภอบางคนที อำเภออัมพวา และอำเภอเมืองสมุทรสงคราม แนวเหนือถนนธนบุรี-ปากท่อ มีลักษณะเป็นสวนมะพร้าว ุคยเน้นการทามะพร้าวน้ำตาลและมีสวนผลาณ์ยืนต้น เช่น มะม่วง ลิ้นจี่ ตลอดถึงพืชผักแทรกตัวอยู่บ้าง ส่วนแนวสา่งถนนธนบุรี-ปากท่อ ส่วนใหญ่ใช้พื้นที่เพื่อการประมง ุคยเฉพาะในช่วงตั้งแต่ปี 2527 เป็นต้นมา พื้นที่เปลี่ยนจากประมงทะเลและนาเกลือมาทำปอปลานาทุ่งอย่างมากมาย และกลายมาเป็นปัญหาต่อความสูญเสียทางเศรษฐกิจต่อการใช้ที่ดิน ก่อให้เกิดสภาพเสื่อมทรามในพื้นที่และทำลายสภาวะแวดล้อมพื้นที่เพาะปลูกอย่างร้ายแรง เมื่อปลายปี พ.ศ. 2531 ส่วนผลผลอยาต์จากป่าชายเลนธรรมชาติเพื่อการเพาะเลี้ยงชายฝั่งนั้น ามหลงเหลือ มีอยู่เพียงการทำปอทุ่งที่ขาดการวางแผนการใช้ที่ดินอย่างรอบคอบ (สรุปรายละเอียดควรวัดนาการในตารางที่ 3.1)

จากการศึกษาความเป็นมาของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ทำให้ทราบวาวัดนาการของพื้นที่มาโดยลำดับ คือมีการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของชุมชนอยู่ตามสองฝั่งแม่น้ำลำคลอง (RIVERINE SETTLEMENT) ทั้งนี้เนื่องจากสภาพของพื้นที่มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านกลางพื้นที่ และภายในพื้นที่มีลำคลองกระจายอยู่มากมาย พื้นที่ทั้งหมดเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง การอาศัยที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการเกษตรกรรม บริเวณที่มีประชากรอยู่มาก คือ สองฝั่งแม่น้ำแม่กลองและคลองสำคัญ ๆ คือ แม่น้ำอ้อม คลองค่าเนินสะดวก คลองแม่กลอง คลองประชามชื่น คลองวัดประดู่ คลองอัมพวา และคลองบางน้อย นอกจากนั้นจะเป็นบริเวณทางแยกแม่น้ำหรือบริเวณวัดสำคัญที่ตั้งอยู่ริมคลอง ซึ่งรูปแบบนี้ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ต่อมาถนนเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของประชากรเริ่มเปลี่ยนมาอยู่ริมถนนบ้าง ุคยชุมชนศูนย์กลางต่างๆ มีการขยายตัวไปทางด้านตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองมากกว่าทางด้านตะวันตก และมีความหนาแน่นมากในเขตเทศบาลและเขตสุขาภิบาล ที่เป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการบริหารการปกครอง อย่างไรก็ตามลักษณะของชุมชนเหล่านี้ก็มีได้แยกตัวออกจากลักษณะชุมชนน้ำจืดเค็ชชาก ส่วนใหญ่อยู่ระหว่างเส้นทางคมนาคม

ตารางที่ 3.1 วิวัฒนาการที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจัยนำ	สภาพโดยทั่วไป	
สมัยกรุงศรีอยุธยา	กรุงสุโขทัยเสื่อมอำนาจ เกิดการอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่ (ความเค็มขึ้นกับการอยู่ใกล้น้ำ)	-พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่ารกบนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ พื้นดินบริเวณที่ราบปากแม่น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การกสิกรรม ถึงจะมีปัญหาน้ำทะเลท่วมถึงบ้างแต่ใช้ทำนาได้ -มีประชาชนเลมอ่าวไทย ระบุในเวศวิทยาดีมาก ทำการประมงได้ดี การใช้ที่ดิน พื้นที่ตอนล่างเป็นที่อยู่อาศัย และทำเกษตรกรรม ลักษณะชุมชน เป็นชุมชนชนบท กระจุกตัวอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง	
2173-2198 สมัยพระเจ้าปราสาททอง กรุงศรีอยุธยา		-พื้นที่ตอนกลาง บริเวณอัมพวา มีความอุดมสมบูรณ์มากสภาพโดยทั่วไปมีศาลง่อยอยู่ เหมาะแก่การทำสวนโดยเฉพาะผลไม้และผักต่างๆ -พื้นที่ตอนล่างเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ทั้ง 2 ฝั่ง ใช้พื้นที่เป็นที่นาและทำสวนไม้ยืนต้น ริมอ่าวไทยมีการทำประมงน้ำเค็ม และอาศัยสภาพสมบูรณ์ป่าชายเลนทำประมงน้ำกร่อย -การใช้ที่ดิน พื้นที่ตอนบน ค่าเงินและคอก บางคนที่ยังเป็นพื้นที่ป่ารกเขลาเปลี่ยว ส่วนพื้นที่ตอนกลางตอนล่าง เป็นพื้นที่อยู่อาศัยควบคู่ไปกับการเกษตร มีการเกษตรกรรมหลายรูปแบบ คือ ทั้งทำนา ทำสวนไม้ยืนต้น ผักผลไม้ และทำการประมง	-ชุมชนเมืองพาณิชย์กรรมมีตลาดบางช้าง ที่แขวงบางช้าง อ.อัมพวา -เมืองการบริหารปกครองเมืองหน้าด่านทางทะเล ที่จะไปสู่ทางใต้และตะวันตก -เมืองแม่กลอง แยกจากราชบุรีมาเป็นเมืองสมุทรสงคราม

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจัยนำ	สภาพโดยทั่วไป	
พ.ศ.			
		ลักษณะชุมชน ยังคงเป็นชุมชนเกษตรกรรม กระจุกตัวอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง เริ่มแผ่กระจายไล่จากปากแม่น้ำขึ้นไปยังตอนเหนือ	-ชุมชน ที่ค่อนข้างมีลักษณะเป็นเมืองคือเมืองแม่กลอง ต.แม่กลอง อ.เมืองสมุทรสงคราม และที่แขวงบางช้าง ต.บางช้าง อัมพวา ปัจจุบันชุมชนเมือง เดิมโตทางตะวันออกของฝั่งแม่น้ำแม่กลอง
2310 ปลายอยุธยา รอยต่อกรุงธนบุรี	-ช่วงที่มีการศึกสงครามตลอดเวลา	-พื้นที่โดยทั่วไปในบริเวณตอนบน และตอนกลางมีสภาพเป็นป่ารก และมีบางส่วนเป็นสวนซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ ส่วนพื้นที่ตอนล่างยังคงทำนา สวนไม้ยืนต้น และการประมง การตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้หนาแน่นมากขึ้นอีก เมื่อชาวบ้านแหลมเมืองเพชรบุรีหนีสงครามมา การใช้ที่ดิน เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและที่เกษตรกรรม ลักษณะชุมชน เป็นชุมชนชนบทผูกพันกับเกษตรกรรม	-เมืองแม่กลอง เป็นชุมชนหนาแน่นกระจุกตัวอยู่ทางตะวันออกริมแม่น้ำแม่กลอง
2325 ต้นรัตนโกสินทร์	-อัมพวา "สวนนอก" บางกอก "สวนใน"	-อัมพวาเป็นเมืองราชินิกุลรัชกาลที่ 1 และเป็นที่ประสูติรัชกาลที่ 2 พื้นที่อัมพวามีความอุดมสมบูรณ์มาก มีสวนผักผลไม้ที่มีชื่อเสียง -พื้นที่บริเวณ 2 ช้างริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในเขตแม่กลอง อัมพวา บางคนก็ตลอดแนวมีการทำสวน -พื้นที่ตอนบน (เขตอำเภอดำเนินสะดวก)ส่วนใหญ่ยังคงเป็นป่ากร้างว่างเปล่า มีการทำนาบ้าง	-ชุมชนหนาแน่นอยู่ริมแม่น้ำ มีตลาดน้ำสำคัญ 2 แห่ง คือตลาดน้ำอัมพวากับตลาดนัดปากคลอง หรือตลาดน้ำบางนกแขวก

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
พ.ศ.	ปัจจัยนำ	สภาพโดยทั่วไป	
		<p><u>การใช้ที่ดิน</u> เป็นที่พำนักอาศัยและสวนบริเวณที่ราบลุ่มใกล้ฝั่งแม่น้ำแม่กลองตลอดแนว จนถึงบางนกแขวก ตอนล่างใกล้ปากแม่น้ำทำการประมง และบริเวณป่าชายเลนอาศัยธรรมชาติเลี้ยงชีพ</p> <p><u>ลักษณะชุมชน</u> ยังมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนชาวสวน ชาวนา ชาวประมง กระจุกตัวตลอดแนวแม่น้ำแม่กลอง และหนาแน่นในบริเวณที่เป็นศูนย์กลาง คือ ตลาดและเมืองบริหาร ที่ตำบลเมืองแม่กลองหรือเมืองสมุทรสงคราม ต.บางช้าง อัมพวา ต.บางนกแขวก</p> <p><u>การสัญจร</u> ตอนบนยังคงใช้ทางเกวียน ตอนกลางและตอนล่างใช้ทางเรือ</p>	<p>-เมืองแม่กลอง หรือเมืองสมุทรสงคราม เป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลขึ้นอยู่กับกรมท่าในเขตลพบุรี</p>
<p>2409 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4</p>	<p>-มีการขุดคลอง ดำเนินสะดวก และคลองย่อยในพื้นที่ ดำเนินสะดวกโดยทั่วไป</p>	<p>-พื้นที่ตอนบนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เปลี่ยนรูปเกษตรกรรมจากการทำนาทำสวนโดยเน้นสวนผัก ฝ้ายไร่ และเปลี่ยนการตั้งที่อยู่อาศัยมากระจุกตัวตามแนวริมคลองดำเนินสะดวก และมีการเปิดพื้นที่สวนตามคลองย่อยๆ</p> <p><u>การใช้ที่ดิน</u> เป็นที่อยู่อาศัยคิริมคลอง ด้านหลังเป็นสวนผักผลไม้ มีการใช้แม่น้ำลำคลองเพื่อการพาณิชย์กรรม บริเวณที่มีวัดจะเป็นบริเวณที่มีชุมชนหนาแน่น</p> <p><u>ลักษณะชุมชน</u> เป็นชุมชนชาวสวน ตั้งบ้านเรือนริมคลองเป็นสำคัญ <u>เปลี่ยนการสัญจรจากทางเกวียนมาใช้ทางน้ำ</u> เป็นหลัก</p>	<p>-มีชุมชนศูนย์กลางการค้าที่ศาลาแดง คลองลัดราชนบุรี เป็นตลาดน้ำคือ <u>ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแห่งแรก</u> มีการค้าขายควบคู่กับ ศูนย์กลางการค้า ที่ตลาดนัดปากคลอง บางคนมีตลาดน้ำย่อยๆ อยู่หน้าวัดต่างๆ มากมาย ที่อยู่คิริมแม่น้ำลำคลอง</p>

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจัยนำ	สภาพโดยทั่วไป	
2437 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า รัชกาลที่ 5	เปลี่ยนแปลงรูปแบบการ การปกครอง ใช้การคมนาคมทางน้ำ เป็นหลัก	-จังหวัดสมุทรสงครามมี 3 อำเภอ คือ เมือง สมุทรสงคราม อัมพวา และบางคนที ส่วนอำเภอ คำเนินสะดวกขึ้นอยู่กับจังหวัดราชบุรี การใช้ที่ดิน พื้นที่ทั้งหมดเป็นสวน ตอนบนเป็นสวน ผักพืชไร่ ตอนกลางและตอนล่างเป็นไม้ยืนต้น นาก มะพร้าว และผลไม้ การทำนามีประปราย ตอน เหนือตะวันตก ใช้พื้นที่ป่าชายเลนและริมปากแม่น้ำ คิดทะเลมีการทำประมงทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม ความ อุดมสมบูรณ์พื้นที่มีอยู่โดยทั่วไป ลักษณะชุมชน เป็นชุมชนเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็น ชาวสวน นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง มีชุมชนศูนย์กลางการบริหารและการค้า เป็นการ ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าพืชสวนเป็นส่วนใหญ่ เป็น ลักษณะตลาดชุมชนชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ผูกพัน อยู่กับการดำรงชีพโดยอาศัยธรรมชาติที่มีความอุดม สมบูรณ์ -การสัญจรและการติดต่อกันทั้งภายในและภายนอก พื้นที่ใช้แม่น้ำลำคลองเป็นส่วนใหญ่ การค้าขายใช้ ทางน้ำเป็นตลาดน้ำ มีศูนย์กลางตลาดน้ำสำคัญคือ ตลาดน้ำคำเนินสะดวก(คลองลัดราชบุรี) ตลาดน้ำ บางนกแขวก ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำโพหัก (รอยเชื่อมระหว่างสมุทรสาคร-ราชบุรี)	-เมืองสมุทรสงคราม เป็น เมืองบริหารการปกครอง มีศาลากลางและ ที่ว่าการ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อ.อัมพวา อ.บางคนที อ.คำเนินสะดวก ในศูนย์ กลางเหล่านี้มีการค้าปะปน ส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันออก ของแม่น้ำแม่กลอง

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจัยนำเข้า	สภาพโดยทั่วไป	
2448	เปิดดำเนินการรถไฟสายแม่กลอง-กรุงเทพฯ	-พื้นที่เป็นสวนพืชผัก ผลไม้ ไม้ยืนต้น(มะพร้าว) ควบคู่ไปกับการกระจายตัวของที่อยู่อาศัย แต่มีพื้นที่เพื่อการค้าขายกระจุกตัวตามริมแม่น้ำมากขึ้น -อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีความได้เปรียบในพื้นที่ คือ สามารถใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ทั้งทำสวน ทำนา ทำประมง ใช้ป่าชายเลน ตลอดถึงการใช้พื้นที่เมืองเป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรม การคมนาคมขนส่งติดต่อกับพื้นที่ภายนอก	-เมืองสมุทรสงครามเป็นชุมชนเมืองเพื่อบริหารการปกครองยิ่งขึ้นกับมณฑลราชบุรี เป็นศูนย์กลางการค้าคมนาคมขนส่ง คนและสินค้า ทั้งทางบกโดยรถไฟและทางน้ำโดยใช้เรือออกสู่ทะเล
2479	มีการตั้งเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม	-การคมนาคมภายในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงใช้ทางน้ำเป็นหลักเพื่อการติดต่อภายในพื้นที่ ศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำอยู่ที่ดำเนินสะดวก มีการติดต่อออกพื้นที่เพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าพืชสวน โดยติดต่อกับกรุงเทพมหานครโดยทางคลองภาษีเจริญ	-เมืองสมุทรสงคราม เป็นศูนย์กลางการบริหารแบบจังหวัด ปกครองตนเองโดยอิสระ ต.แม่กลองเป็นชุมชนหนาแน่น และเป็นศูนย์กลางการค้า การคมนาคมขนส่ง การศึกษา -มีการตัดถนนในเทศบาลเมืองและเชื่อม 2ฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในระยะแรกเป็นถนนจักรยาน และสามล้อ ชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานไกลจากแม่น้ำมากขึ้นแต่บริเวณริมแม่น้ำก็ยังเป็นชุมชนที่หนาแน่น

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจัยนำเข้า	สภาพโดยทั่วไป	
2500	มีถนนเชื่อมมากขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะทางหลวงเชื่อมต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร ถนนที่สายคำเนินสะควก-บางแพ	-การคมนาคมขนส่งทางตอนบนพื้นที่มีการติดต่อโดยทางน้ำเป็นหลัก ศูนย์กลางตลาดขายส่ง คือ ตลาดน้ำคำเนินสะควก (คลองลัดคราษบุรี) ตลาดน้ำคลองโพหัก ตลาดน้ำศรีสุราษฎร์ (ติดเขตบางคนที) และมีทางถนนเข้ามาเกี่ยวข้อง เริ่มเปลี่ยนมาใช้ทางถนนมากขึ้น เพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าพืชสวน การใช้ที่ดินทั้งหมด ก็เพื่อเป็นที่พักอาศัย และเพื่อเกษตรกรรมเป็นหลัก การใช้พื้นที่ตอนล่างโดยเฉพาะในเขตเมืองสมุทรสงคราม มีความหลากหลายมากกว่าพื้นที่อื่นๆ โดยมีทั้งสวนไม้ยืนต้น ผลไม้ นา ป่าชายเลน นาเกลือ บ่อปลา และนาุ้ง <u>ลักษณะชุมชน</u> แยกแยะเป็นชุมชนตามอาชีพ และกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ที่เป็นแหล่งประกอบอาชีพนั้น แต่ชุมชนชาวสวนก็มีมากที่สุด	-ศูนย์กลางการคมนาคมทางบกตอนบน อยู่ที่บริเวณใกล้ๆท่าเรือคำเนินสะควก ส่วนตอนล่างมีเมืองสมุทรสงคราม เป็นแกนสำคัญ
2508	ขยายเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม	-ตัดถนนทางหลวงแผ่นดิน เชื่อมกรุงเทพมหานคร สายบางแพ-สมุทรสงคราม เชื่อมต่อกับสายบางแพ คำเนินสะควก และตัดถนนทางหลวงจังหวัดสายสมุทรสงคราม-สมุทรสาคร เชื่อมกับอำเภอบ้านแพ้ว และเชื่อมทางด้านตะวันตก โดยทางหลวงจังหวัดสมุทรสงคราม-ปากท่อ และสะพานพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	-เมืองสมุทรสงคราม เป็นศูนย์กลางที่สำคัญมาก คือ เป็นทั้งเมือง การบริหาร การปกครอง การค้าและบริการ และการคมนาคมขนส่งของตัวเมืองและของจังหวัด

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจัยนำเข้า	สภาพโดยทั่วไป	
พ.ศ.		<p><u>การใช้ที่ดิน</u> เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย และเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนมากเป็นสวน โดยตอนบนเป็นสวนผักและผลไม้ นวกหอม กระเทียม แตง ส้ม องุ่น ตอนกลางเป็นสวนไม้ยืนต้น สวนผลไม้ และพืชผัก มีมะพร้าวผลและมะพร้าวน้ำตาลมาก ส่วนตอนล่างเป็นสวนมะพร้าวน้ำตาล ประมงน้ำกร่อย ประมงทะเล พื้นที่เพาะเลี้ยงชายฝั่งป่าชายเลน และนาเกลือ</p> <p><u>ลักษณะชุมชน</u> มีทั้งแบบชุมชนเมือง และชุมชนชนบท โดยชุมชนชนบทอยู่ตามแหล่งเกษตรกรรมในลักษณะต่างๆ เช่น ชาวสวน ชาวประมง ชวนาเกลือ ชวนากุ้ง เป็นต้น</p> <p><u>การคมนาคมขนส่ง</u> ภายในพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ทางน้ำเป็นหลัก การเดินทางและขนส่งระหว่างจังหวัดและกรุงเทพมหานคร ใช้ทางรถไฟและทางถนน</p>	
2516	สร้างทางหลวงสายธนบุรี-ปากท่อ	<p>-การคมนาคมขนส่งทางบกทำให้ จ.สมุทรสงครามกลายเป็นเมืองเปิด และเปลี่ยนการคมนาคมขนส่งมาใช้ทางถนนมากขึ้น มีการสร้างถนนเข้าถึงพื้นที่ซึ่งเคยใช้ทางน้ำเป็นหลัก</p> <p><u>การใช้ที่ดิน</u> ยังคงเป็นเกษตรกรรมพืชสวนเป็นหลัก เริ่มมีอุตสาหกรรมแทรก โดยเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนส่วนใหญ่ และเป็นอุตสาหกรรมเกษตร</p>	-เมืองสมุทรสงครามเป็นศูนย์กลางจังหวัด ในพื้นที่ตอนล่างเมืองเกาะตัวตามริมถนน โดยมีการขยายตัวจากชุมชนริมน้ำแต่เดิม

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจัยนำ	สภาพโดยทั่วไป	
พ.ศ.		<p><u>ลักษณะชุมชน</u> เริ่มเปลี่ยนการกระจุกตัวชุมชนมาอยู่ตามริมถนน และทำการค้าขายมากขึ้น ส่วนชุมชนริมน้ำเป็นชุมชนเก่าที่คงลักษณะเดิมอยู่ ถึงแม้จะลดบทบาทความเป็นศูนย์กลางลงบ้าง โดยชาวบ้านก็ยังเป็นชาวสวน และยังมีคัมภีร์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนถนนเป็นปัจจัยที่เสริมความสะดวกในการคมนาคมขนส่งมากขึ้น</p>	<p>-ค้าเงินสะดวก เป็นศูนย์กลางชุมชนย่อยในพื้นที่ตอนบน ที่เชื่อมต่อไปยังภูมิภาคอื่นด้วย โดยชุมชนยังคงอยู่บริเวณคลองค้าเงินสะดวกและริมถนนบางแพ-สมุทรสงคราม</p>
2520	อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก การเกษตรกรรมเพื่อการค้า	<p>-เปลี่ยนจากเกษตรกรรมผสมผสาน มาเป็นรูปแบบเกษตรกรรมเพื่อการค้า มีการใช้เทคโนโลยีตามสมัยใหม่ ทำให้เกิดความไม่สมดุลย์ในธรรมชาติ พื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม การเพาะปลูกกระทำได้ในข้อจำกัด คือไม่สามารถทำสวนได้ทุกชนิดดั้งเดิม เช่น อ่างแอคค้าเงินสะดวกไม่สามารถปลูกพืชผักที่มีที่ขึ้นชื่อของตนเองได้อีกต่อไป ต้องเปลี่ยนมาปลูกผลไม้เพื่อการค้า โดยคำนึงถึงความต้องการของภายนอกเป็นหลัก ส่วนพื้นที่ตอนกลางและตอนล่างคือ ในจังหวัดสมุทรสงครามทั้งหมดเริ่มเปลี่ยนจากการปลูกมะพร้าวมาเป็นการปลูกผลไม้ยืนต้น และให้ความสำคัญกับอาชีพประมง และการทำนาเกลือ</p>	<p>-เมืองเป็นศูนย์กลางการค้าและการบริหาร ชุมชนเมืองอยู่ตามริมถนน ชุมชนริมน้ำกลายเป็นชุมชนชนบทที่มีการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเท่านั้น</p> <p>-การค้าขายที่ตลาดน้ำเป็นการค้าในชีวิตประจำวันภายในพื้นที่</p>
2525	การผลิตตามความต้องการของโลก อุตสาหกรรมและการส่งเสริมของรัฐ	<p>-พื้นที่เกษตรกรรมเริ่มถูกเปลี่ยนรูปแบบการผลิตไปเป็นรูปแบบอื่น โดยเฉพาะในตอนล่างพื้นที่เน้นการประมง และการเพาะเลี้ยงชายฝั่งโดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้งกุลาส่งออก ทำให้สภาพพื้นที่ป่าชายเลน</p>	<p>-ในเมืองเน้นตลาดขนบทในชนบทยังคงมีการค้าขายตลาดน้ำแทรกอยู่บ้างเป็นโดยเป็นตลาดนัดเท่านั้น</p>

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจัยนำ	สภาพโดยทั่วไป	
2529	พื้นที่เป็นเขตเร่งรัด เกษตรอุตสาหกรรม (NAICS)	<p>ธรรมชาติ และนาเกลือถูกทำลาย ในขณะที่ยิวกัน พื้นที่ส่วนใหญ่ที่เป็นสวนก็ยังคงอยู่ แต่เปลี่ยนการชนิดของการผลิต โดยเน้นพืชตามความต้องการผู้บริโภคร มีได้เป็นเกษตรแบบผสมผสานแบบไทยเดิม ถึงแม้จะมีการฟื้นฟูการทำเกษตรผสมผสานก็ไปเน้นพืชผลตะวันตกเพื่ออุตสาหกรรมเกษตร</p> <p><u>การใช้ที่ดิน</u> พื้นที่สวนยังคงเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ ส่วนตอนล่างมีพื้นที่นาที่เพิ่มมากขึ้น แทนพื้นที่นาเกลือและป่าชายเลน</p> <p><u>ลักษณะชุมชน</u> การตั้งที่อยู่อาศัยก็ยังคงรูปแบบคืออยู่ตามริมแม่น้ำลำคลองเป็นส่วนใหญ่ มีชุมชนใหม่เกิดขึ้นในเมือง เป็นชุมชนเพื่อการค้า การบริการเท่านั้น อุตสาหกรรมมีประปรายแทรกตัวอยู่ตามพื้นที่ที่มีการคมนาคมทางบก เข้าถึง และอิงแม่น้ำลำคลองเป็นแหล่งระบายของเสีย ชุมชนยังคงเป็นชุมชนชนบทสังคมเกษตรกรรม</p>	<p>ส่วนตลาดน้ำที่เห็นเป็นตลาดที่คึกคักมีอยู่ที่คลองคำในสะดวก มีทั้งที่เป็นตลาดน้ำธรรมชาติ และที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว</p>
2531	เกิดวิกฤตการณ์กุ้ง	<p>-พื้นที่ตอนล่างถนนบุรี-ปากท่อจระคริมฝั่งทะเลถูกเปลี่ยนเป็นนาที่เกือบจะทั้งหมด รวมทั้งบริเวณที่เป็นนาเกลือ และสวนบางส่วน แต่เนราการผลิตมีปริมาณมากเกินความต้องการ เกิดปัญหาต่อพื้นที่ทั้งในด้านมลภาวะและเศรษฐกิจ เกิดความสับสนต่อการใช้พื้นที่ มีการเปลี่ยนพื้นที่กลับมาใช้แบบเดิม และมีพื้นที่ว่างเปล่ามากขึ้น</p>	<p>-เทศบาลเมืองสมุทรสงครามเป็นศูนย์กลางการค้า และการบริการในพื้นที่ตอนกลางและตอนล่างโดยมีเทศบาลตำบลอัมพวาและสุขาภิบาลกระดังงา อ.บางคนที เป็นศูนย์กลาง</p>

ช่วงสมัย	สภาพชุมชนและการพัฒนา		สภาพเมืองและการพัฒนา
	ปัจจุบัน	สภาพโดยทั่วไป	
พ.ศ.		<p>การใช้ที่ดิน พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นสวนโดยเฉพาะตอนบนและตอนกลาง ส่วนตอนล่างมีทั้งสวนและนาเกลือ นาทุ่ง แต่ไม่มีป่าชายเลนแล้ว ประมงเป็นอาชีพสำคัญในพื้นที่ตอนล่างนี้</p> <p><u>ลักษณะชุมชน</u> ชุมชนใหม่กระจุกตัวตามริมถนน ส่วนที่เป็นชุมชนเก่ากระจายตัวอยู่ในพื้นที่สวนติดแม่น้ำลำคลอง การเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมไม่ใคร่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนเกษตรกรรม</p>	<p>รอง และมีชุมชนศูนย์กลางชุมชนอยู่ที่สุขาภิบาลบางนกแขวก และตอนบนของพื้นที่มีศูนย์กลางชุมชนอยู่ที่คลองคำเนินสะควก สุขาภิบาลศรีคอนไผ่ ลักษณะของตัวชุมชนจะอยู่ระหว่างแม่น้ำลำคลองและถนน คือชุมชนมีการขยายตัวมาจากชุมชนริมน้ำ</p>

โดยสรุปการใช้ที่ดินของพื้นที่ในปัจจุบันยังคงเน้นการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เพื่อการกสิกรรม โดยเน้นการทำสวนประเภทไม้ยืนต้นผลไม้ โดยเฉพาะสวนมะพร้าว การใช้ที่ดินเพื่อกสิกรรมส่วนใหญ่อยู่บริเวณตอนบนและตอนกลางของพื้นที่ ส่วนตอนล่างบริเวณใกล้ทะเลใช้เพื่อการประมงเป็นหลัก โดยเฉพาะประมงน้ำกร่อย คือ การทำนาทุ่งและบ่อปลาต่างๆ รวมทั้งการทำนาเกลือที่เริ่มเปลี่ยนแปลงมากขึ้นจากนาทุ่งร้าง ส่วนการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ความหนาแน่นของการตั้งบ้านเรือนยังคงอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง ก็มีชุมชนใหม่ๆ ตามริมถนน ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมใหม่เข้ามามากขึ้นก็ได้เปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐานแบบสังคมเกษตรกรรมหลักเท่าไร ชุมชนเมืองก็ยังขยายตัวอยู่ระหว่างแม่น้ำลำคลองและถนน โดยมีลักษณะการขยายตัวอย่างช้าๆ

ทั้งทางบกและทางน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้เพื่อการเกษตรกรรม เป็นชุมชนชาวสวนเกือบทั้งหมด ลักษณะการตั้งถิ่นฐานจะกระจายอยู่ตามพื้นที่สวนของตัวเองและอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง (DISPERSED AND RIVERINE SETTLEMENT) โดยมีศูนย์กลางของชุมชนอยู่ที่วัดและโรงเรียน มีลักษณะการรวมกลุ่ม (CLUSTERED SETTLEMENT) ของชุมชนชาวประมง ชาวนาเกลือ ชาวนากุ้ง กระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่คอนล่างใกล้ฝั่งทะเล ในพื้นที่คอนล่างนี้ให้ความสำคัญกับเส้นทางถนนมากทั้งนี้เพราะต้องการความสะดวกในการขนส่งสินค้า ปัจจุบันพื้นที่คอนล่างมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการประมงและการเพาะเลี้ยงชาวังมากขึ้นโดยปราศจากการวางแผน เกิดผลกระทบต่อกินที่เพื่อการเกษตรกรรมโดยทั่วไป ขณะเดียวกันการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมในพื้นที่ทั้งหมดของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองคอนล่าง ก็มีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นเกษตรอุตสาหกรรม ทำให้รูปแบบการผลิตมิได้เป็นไปตามธรรมชาติที่เหมาะสม ก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่

3.1.3 การเปลี่ยนแปลงทางค่านเอกลักษณ์ของพื้นที่

จากวิวัฒนาการที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองคอนล่างที่ได้ศึกษามา จะเห็นได้ว่าที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองคอนล่างมีเอกลักษณ์ของพื้นที่เด่นชัดหลายประการ และได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาจนกระทั่งปัจจุบันก็ยังคงปรากฏร่องรอยของเอกลักษณ์ต่างๆ ให้เห็นอยู่ ซึ่งมีทั้งเอกลักษณ์ดั้งเดิมและเอกลักษณ์ปัจจุบัน

1) เอกลักษณ์ดั้งเดิมที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองคอนล่าง เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกมีสภาพเป็นชุมชนริมน้ำสังคมเกษตรกรรม เห็นได้จากชื่อที่ปรากฏเป็นชื่อตำบลต่างๆ ซึ่งใช้ชื่อตามแม่น้ำลำคลองที่ตั้งอยู่ และคำว่า "บาง" ซึ่งหมายถึงทางน้ำเล็กๆ หรือชุมชนเกาะตัวอยู่ริมน้ำ เช่น ตำบลแม่กลอง ตำบลเนินสะตอก แควอ้อม บางช้าง บางพรหม บางกุ้ง บางคนที บางนกแขวก หรือแม้กระทั่งอำเภอเมืองสมุทรสงครามก็ตาม ขณะเดียวกันบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางค่านเกษตรกรรมมากโดยเฉพาะสวนไม้ยืนต้น สวนผลไม้ และพืชผักต่างๆ ที่มีชื่อเสียงคือ มะม่วงอัมหาว มะพร้าวบางช้าง กล้วยหอมบางพลับ(บางคนที) พริกบางช้าง หอมกระเทียมคาเนินสะตอก เป็นต้น สำหรับพื้นที่ที่เป็นย่านชุมชนของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองคอนล่าง คือบริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ ตำบลแม่กลอง อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ตำบลบางช้าง และตำบลอัมหาว อำเภออัมหาว บริเวณเขตแดนระหว่างอำเภอบางคนทีและอำเภอคาเนินสะตอก ที่ตำบลบางนกแขวก ตำบลสีหมื่น ตำบลบางคนที ตำบลชายแพะ และที่บริเวณสองฝั่งคลองคาเนินสะตอก บริเวณเหล่านี้เคยเป็นย่านการค้าและบริการของพื้นที่โดยรอบ เนื่องจากความสะดวกในการเข้าถึงโดยทางเรือผ่านทางแม่น้ำแม่กลอง คลองคาเนินสะตอกและ

คลองต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ในพื้นที่มากมาย นอกจากนั้นพื้นที่บริเวณนี้ยังเป็นศูนย์รวมของประชาชนมาช้านานในการทำกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและยามศึกสงครามใช้เป็นที่รวมพล โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนและเป็นแหล่งวัฒนธรรมสำคัญของประชาชน วัดในพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองมีอยู่มากถึง 131 วัด แต่ละวัดมีประวัติที่น่าสนใจยาวนานและมีกจะตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ลากลองส่วนใหญ่เป็นวัดประจำตำบลและหมู่บ้านในสมัยนั้น แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนในพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างว่ามีมาตั้งแต่อดีต เอกสภษณ์ดั้งเดิมที่บอกเล่าของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การที่ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเกี่ยวข้องกับการค้าเงินชีวิตประจำวันและเป็นที่มาของตลาดน้ำมากมายในพื้นที่ เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำโพธิ์ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำบางนกแขวก ตลาดน้ำบางน้อย ฯลฯ ซึ่งตลาดน้ำเหล่านี้ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

2) เอกสภษณ์ปัจจุบันที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่กลายมาเป็นเอกสภษณ์ปัจจุบันของพื้นที่เป็นครั้งแรก เนื่องจากการเข้าถึงของทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-แม่กลอง ทำให้พื้นที่ตอนล่างในบริเวณอำเภอเมืองสมุทรสงครามเริ่มเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานมาอยู่ไกลจากแม่น้ำแม่กลองมากขึ้น โดยเปลี่ยนเป็นย่านการค้าและบริการ สนองความต้องการของประชาชนที่มาใช้บริการสาธารณสุขบุคคลดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่กระจายมากขึ้นทั้งพื้นที่ เมื่อมีการตัดถนนภายในพื้นที่และถนนเชื่อมต่อกับถนนที่มาจากกรุงเทพมหานคร พื้นที่บริเวณที่เป็นชุมทางทุกแห่งที่เคยเป็นย่านชุมชนดั้งเดิมเริ่มมีการกระจุกตัวเป็นเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะตอนล่างของพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบของชุมชนและวิถีการค้าเงินชีวิตการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเริ่มเปลี่ยนจากกสิกรรมไปทำการประมงมากขึ้น ทำให้เกิดบ่อปลา บ่อกุ้ง และนาเกลือ ซึ่งกลายเป็นเอกสภษณ์เด่นลักษณะหนึ่งของพื้นที่ และเมื่อมีถนนธนบุรี-ปากท่อ ตัดผ่านในพื้นที่รูปแบบของพื้นที่ด้านล่างถนนธนบุรี-ปากท่อทั้งหมดเปลี่ยนรูปแบบเกษตรกรรมเป็นแบบที่เกี่ยวข้องกับการประมงทั้งหมด สำหรับบนพื้นที่ตอนบนและตอนล่างที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองนั้นถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานอยู่บ้างก็ยังคงรักษารูปแบบชุมชนเดิมไว้ได้ค่อนข้างมาก ความผูกพันกับแม่น้ำลาคลองมีเล็กน้อยลงจากเดิมมากนัก สภาพของสังคมเกษตรกรรมก็ยังคงอยู่เป็นชุมชนชาวสวนริมน้ำ หากแต่ว่ารูปแบบการผลิตเริ่มเปลี่ยนไปตามสภาพของตลาดภายนอกมากขึ้น พืชสวนที่มีชื่อเสียงในอดีตเปลี่ยนมาเป็นสินค้าเกษตรกรรมที่มีชื่อระดับประเทศ คือ องุ่นดำเนินสะดวก กัลยารวมดำเนินสะดวก มะพร้าว น้ำตาลบางช้าง ลิ้นจี่อัมพวา กล้วยบางคนที เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพแล้ว ก็ความานที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นการเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องมาจากการคมนาคมขนส่ง ได้แก่ ถนนและสะพาน

ที่เข้าถึงพื้นที่ใต้สะควก ขณะเดียวกันก็ยังคงมีพื้นที่ส่วนใหญ่อื่นแสดงถึง เอกลักษณะของพื้นที่ที่มีมาแต่ดั้งเดิม ถึงแม้จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบและลดจำนวนลงบ้าง แต่ก็ทำให้เกิดการผสมผสานเป็นเอกลักษณ์ของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองในปัจจุบัน

3.2 สภาพทางกายภาพ

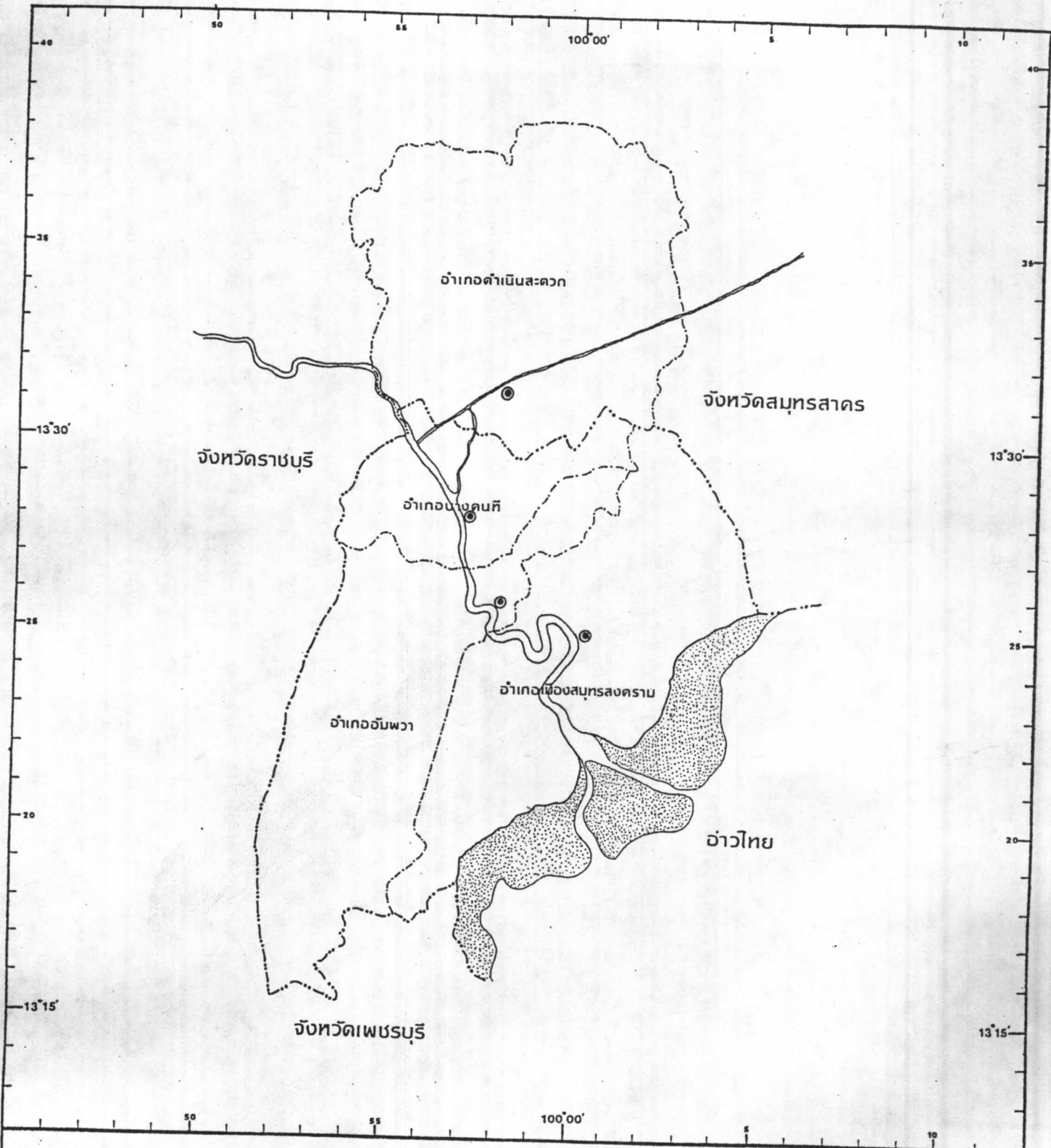
3.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

1) **ที่ตั้ง** ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างตั้งอยู่ทางภาคตะวันตกของประเทศไทย (ส่วนหนึ่งของที่ราบภาคกลาง) อยู่ตรงชายฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตะวันตกบริเวณปากแม่น้ำแม่กลอง ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 65 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (ถนนธนบุรี-ปากท่อ) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (เพชรเกษม) 110 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดราชบุรีไปทางทิศตะวันออกประมาณ 50 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 (บางแพ-สมุทรสงคราม) หรือตั้งอยู่ประมาณเส้นรุ้งที่ 13 องศา 38 ลิปดา เหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 52 ลิปดา ตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ (แผนที่ที่ 3.2)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตอำเภอบางแพ อำเภอโพธารามจังหวัดราชบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับทะเลอ่าวไทยตรงปากแม่น้ำแม่กลอง อำเภอเขาย้อย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอบ้านแพ้วที่คลองกก ลำรางคำสิงห์ และอำเภอมืองฯ จังหวัดสมุทรสาคร ที่คลองพรมแดนจังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอมืองราชบุรี ที่อำเภอคำเนินสะควก ติดต่อกับอำเภอวัดเพลง อำเภอปากท่อ โดยมีคลองวัดประจักษ์เป็นแนวแบ่งเขตกันที่อำเภออัมพวา และติดต่อกับอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยมีคลองยี่สารเป็นแนวแบ่งเขต

2) **อาณาเขตการปกครอง** ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีอาณาเขตการปกครองครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา อำเภอบางคนที และอำเภอคำเนินสะควก โดยมีเนื้อที่ประมาณ 625.187 ตารางกิโลเมตร หรือ 390,741.875 ไร่ แต่ละอำเภอมีเนื้อที่และแบ่งเขตการปกครองดังนี้ (ดูตารางที่ 3.2 และแผนที่ที่ 3.3)

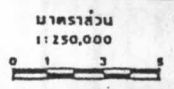
แผนที่ 3.2 แสดงที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

สัญลักษณ์

- แสดงที่ตั้งอำเภอ
- เส้นเขตอำเภอ
- - - เส้นเขตจังหวัด

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

ตารางที่ 3.2 การแบ่งเขตการปกครองที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

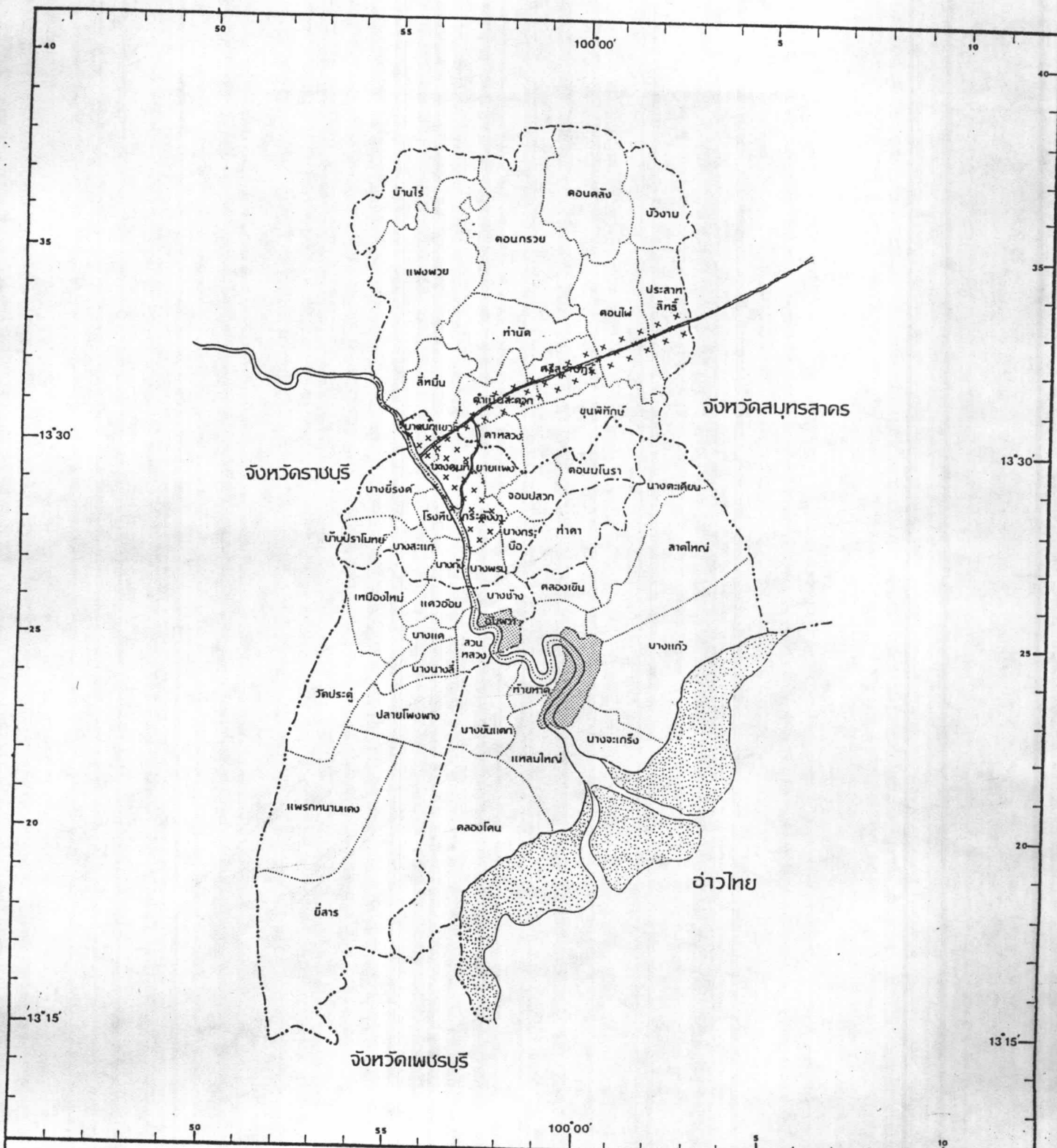
อำเภอเมืองสมุทรสงคราม	อำเภออัมพวา	อำเภอบางคนที	อำเภอคำเงินสะตอก
169.187 ตร.กม.	170.164 ตร.กม.	77.486 ตร.กม.	208.48 ตร.กม.
105,661 ไร่	106,352.5 ไร่	48,428.75 ไร่	130,300 ไร่
27.04 %	27.22 %	12.39 %	33.34 %

ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน
การบริหารราชการส่วนภูมิภาค							
ตำบลบ้านปรก	11	ตำบลอัมพวา		ตำบลกระดังงา	13	ตำบลคำเงินสะตอก	10
ตำบลบางขันแตก	10	ตำบลบางช้าง	9	ตำบลบางอีรงค์	10	ตำบลศรีสว่างบุรี	8
ตำบลลาดโพธิ์	8	ตำบลแควอ้อม	8	ตำบลบางคนที	9	ตำบลคอกไม้	6
ตำบลแหลมโพธิ์	7	ตำบลเหมืองใหม่	10	ตำบลโรงพืชม	9	ตำบลปราสาทสิทธิ์	5
ตำบลคลองเงิน	9	ตำบลท่าคา	12	ตำบลบางนวม	8	ตำบลตาพวง	6
ตำบลบางแก้ว	9	ตำบลส่วพลวง	15	ตำบลค่อมะโพรา	8	ตำบลท่าซัด	8
ตำบลท้ายหาด	6	ตำบลปลายโพรง	9	ตำบลบางสมน	7	ตำบลสัสมัน	8
ตำบลคลองโคก	6	ตำบลวัดประดู่	10	ตำบลบางกิง	7	ตำบลขมิ้นพิทักษ์	9
ตำบลบางตะเคียน	7	ตำบลบางแค	7	ตำบลจอมปลวก	7	ตำบลคอนกรวย	11
ตำบลบางจระเข้	4	ตำบลบางช้าง	5	ตำบลบางนกแขวก	7	ตำบลคอนคัง	5
ตำบลแม่กลอง	4	ตำบลนครพนมแดง	6	ตำบลบ้านปราโมทย์	6	ตำบลบึงงาม	6
		ตำบลอู่สำราญ	5	ตำบลสายแพง	5	ตำบลบ้านไร่	7
				ตำบลบางกระบือ	5	ตำบลแพงพวย	10
รวม 11 ตำบล	81 หมู่บ้าน	รวม 12 ตำบล	96 หมู่บ้าน	รวม 13 ตำบล	101 หมู่บ้าน	รวม 13 ตำบล	99 หมู่บ้าน

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม (ตำบลแม่กลอง)	8 ตร.กม.	เทศบาลตำบลอัมพวา (ตำบลอัมพวา)	2.5 ตร.กม.	สุขาภิบาลบางนกแขวก	3.73 ตร.กม.	สุขาภิบาลคำเงินสะตอก	4.48 ตร.กม.
				สุขาภิบาลกระดังงา	3.00 ตร.กม.	สุขาภิบาลศรีคอกไม้	8.40 ตร.กม.

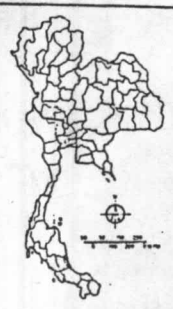
ที่มา : กองปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

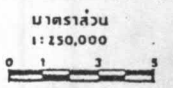
แผนที่ 3.3 แสดงการแบ่งเขตการปกครอง

สัญลักษณ์

- เทศบาลตำบลและเทศบาลเมือง
- เขตสุขาภิบาล

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีพื้นที่ประมาณ 169.06 ตารางกิโลเมตร หรือ 105,661 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 27.04 ของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง แบ่งเขตการปกครองเป็นการบริหารส่วนภูมิภาค 11 ตำบล 81 หมู่บ้าน และเป็นการบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม 1 แห่ง

อำเภออัมพวา มีพื้นที่ประมาณ 170.164 ตารางกิโลเมตร หรือ 106,352.5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 27.22 ของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง แบ่งเขตการปกครองเป็นการบริหารส่วนภูมิภาค 12 ตำบล 96 หมู่บ้าน และเป็นการบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีเทศบาลตำบล 1 แห่ง

อำเภอบางคนที มีพื้นที่ประมาณ 77.486 ตารางกิโลเมตร หรือ 48,428.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12.39 ของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง แบ่งเขตการปกครองเป็นการบริหารส่วนภูมิภาค 13 ตำบล 101 หมู่บ้าน และเป็นการบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีสุขาภิบาล 2 แห่ง คือ สุขาภิบาลกระดังงา และสุขาภิบาลบางนกแขวก

อำเภอดำเนินสะดวก มีพื้นที่ประมาณ 208.48 ตารางกิโลเมตร หรือ 130,300 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 33.34 ของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง แบ่งเขตการปกครองเป็นการบริหารส่วนภูมิภาค 13 ตำบล 99 หมู่บ้าน และเป็นการบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีสุขาภิบาล 2 แห่ง คือ สุขาภิบาลดำเนินสะดวก และสุขาภิบาลศรีคอนชา

3.2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

1) ลักษณะภูมิประเทศ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นที่ราบลุ่มริมทะเลโดยตลอด และเป็นที่ราบต่ำอุดมสมบูรณ์ได้รับอิทธิพลจากทะเลหนุน ความสูงเฉลี่ยของพื้นที่ประมาณ 4 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีความลาดเอียงน้อยกว่าร้อยละ 1 ภายใต้น้ำที่แม่น้ำลากล่องไหลผ่านกลางพื้นที่ตอนกลางและตอนล่าง บริเวณอำเภอบางคนที อำเภออัมพวา ไขออกทะเลอ่าวไทยที่บริเวณปากแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ส่วนตอนบนของพื้นที่มีคลองดำเนินสะดวกไหลผ่านพื้นที่แนวตะวันตก ในท้องที่อำเภอดำเนินสะดวก สภาพโดยทั่วไปในพื้นที่มีลากล่องน้อยใหญ่กระจายทั่วทั้งพื้นที่โดยแยกออกจากแม่น้ำแม่กลองกว่า 300 คลอง และแยกออกจากคลองดำเนินสะดวกกว่า 200 คลอง จากสภาพภูมิประเทศเช่นนี้ทำให้เกิดความสะดวกในด้านการคมนาคมทางน้ำ และการประกอบอาชีพการกสิกรรม (ดูแผนที่ที่ 3.4)

2) สมรรถนะของดิน สมรรถนะของดินที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ส่วนใหญ่เป็นดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น แต่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศ

- ที่ราบ ความสูงเหนือถึงร่องน้ำ ไม่เกิน 30 เมตร ความลาดชัน น้อยกว่า 2 %
- ▨ ที่สูงต่ำ ความสูงเหนือถึงร่องน้ำ 30-150 เมตร ความลาดชัน 2 - 10 %
- ▧ ภูเขา ความสูงเหนือถึงร่องน้ำ 150-600 เมตร - ความลาดชัน 10 30 %
- ▩ ภูเขาสูง ความสูงเหนือถึงร่องน้ำมากกว่า 600 เมตร ความลาดชันมากกว่า 30 %
- เส้นแบ่งลักษณะพื้นผิว
- ① ที่ราบ
- ② ที่สูง

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย

แผนที่ 3.4 แสดงลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะลักษณะ

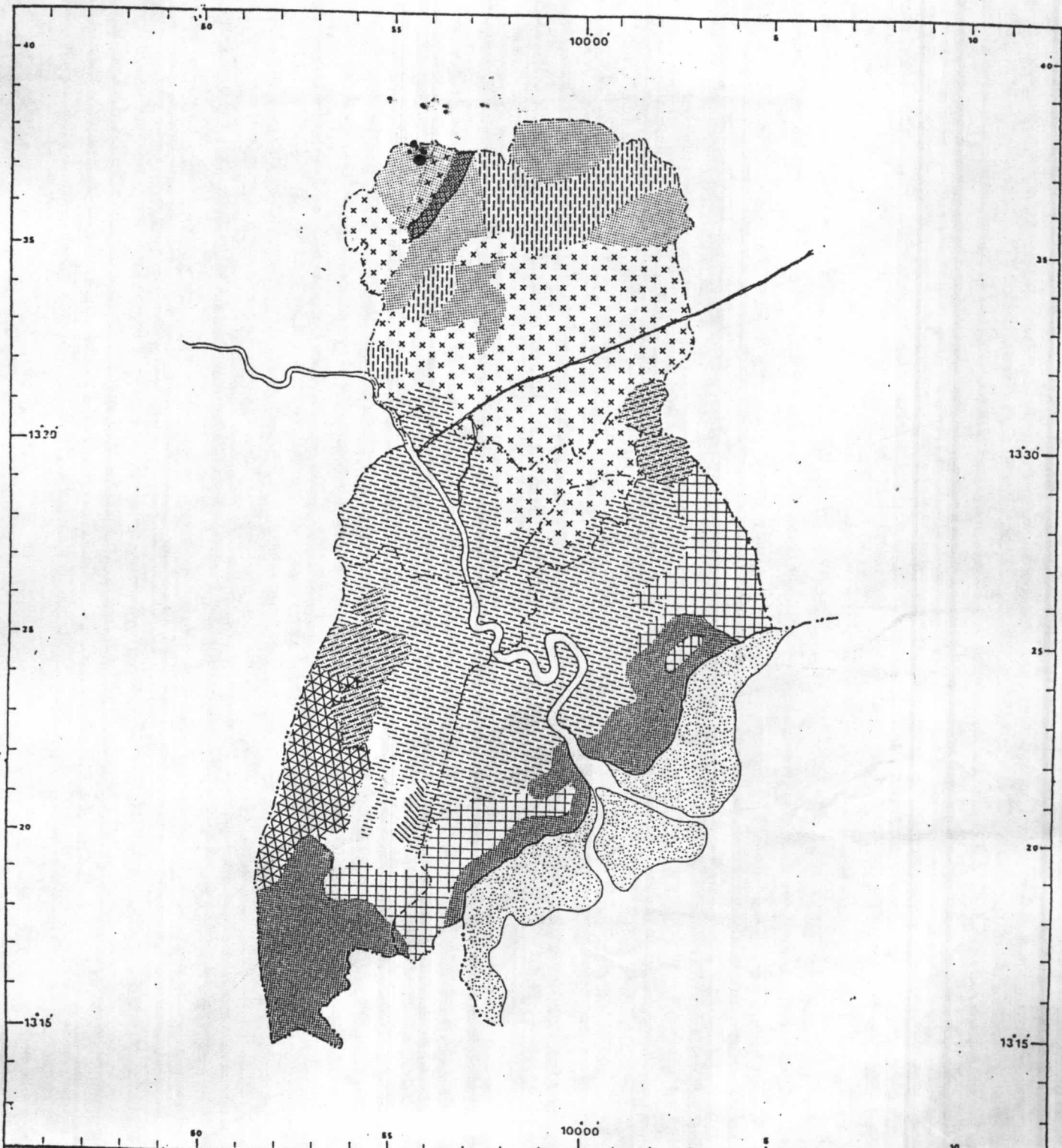

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

และใช้หาน้ำท่วมรวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงภูมิประเทศจนเป็นอุปสรรคต่อการปลูกพืชบางชนิด

ที่ดินในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีอยู่ทั้งหมด 8 ชนิดด้วยกันคือ
ดินซุกทำงิน สมุทรสงคราม สมุทรปราการ บางกอก บางกอก (ต่ำหรือที่ลุ่ม) ธนบุรี
คาเนินสะควก บ่อแก้ง และนาเกลือ ภัยทอนบนของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างในบริเวณ
อำเภอคาเนินสะควกและทอนบนของอำเภอบางคนที เป็นที่ดินคาเนินสะควก (คือที่ดินบางเลน
ยกทรงเพื่อการปลูกมันฝรั่งหรือพืชผัก มีเนื้อดินเหนียว ระดับความอุดมสมบูรณ์สูง แต่การระบาย
น้ำไม่ดี) และบางส่วนของทอนบนของอำเภอคาเนินสะควก เป็นที่ดินบางกอกที่มีความอุดม
สมบูรณ์ค่อนข้างสูงเหมาะสำหรับการปลูกข้าว ส่วนทอนกลางและทอนมาทางใต้ของพื้นที่ที่ราบลุ่ม
แม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่อำเภอบางคนที อัมพวา และเมืองสมุทรสงคราม
ส่วนใหญ่เป็นดินซุกสมุทรสงคราม (คือดินซุกทำงินที่มีการยกทรงเข้าในการทำสวนผลไม้และปลูกผัก
มีเนื้อดินเหนียวตะกอนถึงดินเหนียว ระดับความสมบูรณ์ของดินสูง แต่ระบายน้ำค่อนข้างยาก ต้อง
มีการปรับปรุงให้มีความเค็มปานกลาง) สามารถใช้ในการเพาะปลูกมันฝรั่งอินคันและพืชผักได้
ส่วนในทอนล่างของพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลอ่าวแม่กลอง เป็นที่ดินทำงิน สภาพที่ราบเรียบเกิดจาก
ตะกอนน้ำทะเลพัดมาทับถมกัน น้ำทะเลท่วมถึง มีความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ช้าและมีการอุ้มน้ำ
สูง ดินชนิดนี้ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกควรปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น ป่าโกงกางหรือ
ป่าชายเลน ทานากุ้ง เลี้ยงปลา เป็นต้น ในพื้นที่ทอนล่างนี้มีที่ดินที่สามารถปลูกข้าวน้ำเค็มได้คือ
ดินซุกบางกอกต่ำที่เกิดจากตะกอนที่ถูกพัดมาทับถมริชยน้ำทะเลและน้ำกร่อย ตามที่ราบที่เคยมีน้ำ
ท่วมถึงมาก่อน สภาพพื้นที่เค็มเป็นที่ราบเรียบดินลึกค่อนข้างมาก มีความสมบูรณ์ปานกลาง อยู่
ในพื้นที่เขตกอัมพวาแถวแพรกหนามแดง นอกจากนั้นยังมีที่ดินอื่น ๆ กระจายอยู่ในพื้นที่อย่างละไม่
มาก แต่อย่างไรก็ตามที่ดินในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างเกือบทั้งหมด เป็นที่ดินที่ต้องมีการ
ปรับปรุงทั้งสิ้นเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ทั้งในด้านกายภาพและชีวภาพ (แผนที่ 3.5)

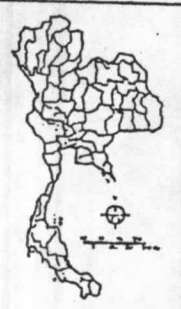
3) ลักษณะสมุทรศาสตร์ ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีพื้นที่ชายฝั่ง
ทะเลในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ตั้งแต่แนวชายฝั่ง (SHORELINE) ลงไปบนทะเลประมาณ
8 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 105.50 ตารางกิโลเมตร แนวชายฝั่งมีลักษณะโค้งเว้า
เข้าไปในพื้นดินแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกระหว่างปากแม่น้ำแม่กลองถึงเขตติดต่อกองจังหวัด
สมุทรสาครมีความยาวประมาณ 12 กิโลเมตร และช่วงที่สองระหว่างปากแม่น้ำแม่กลองถึงเขต
ติดต่อกองจังหวัดเพชรบุรียาวประมาณ 11.2 กิโลเมตร รวมความยาวทั้งหมดประมาณ 23.2
กิโลเมตร แนวชายฝั่งในบริเวณจังหวัดสมุทรสงครามมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจาก
การทับถมของตะกอนบริเวณปากแม่น้ำแม่กลอง ทำให้ส่วนพื้นดินขยายออกไปบนทะเล ลักษณะผิว
พื้นชายฝั่งราบเรียบมีความลาดชันไม่ถึง 1% ประกอบไปด้วยตะกอนโคลนกระจายเต็มทั้งพื้นที่
นอกจากนั้นในขณะที่ยังมีหาดเลนกว้างประมาณ 4 กิโลเมตร (ลักษณะชายฝั่งดังกล่าวมี

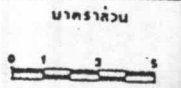
แผนที่ 3.5 แสดงรายละเอียดชนิดดิน

สัญลักษณ์

	สมุทรสงคราม		บางกอก		สมุทรปราการ
	ดำเนินสะดวก		ธนบุรี		บางแพ
	บางเลน		ท่าลีน		บ่อปลา นางุ้ง

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

เหมาะสมกับการสร้างท่าเรือขนาดใหญ่ เนื่องจากชายฝั่งมีความลาดชันน้อย มีหาดเลนกว้างมาก และเป็นทะเลเปิด)

การขึ้นลงของน้ำทะเลบริเวณชายฝั่งจังหวัดสมุทรสงครามเป็นแบบน้ำขึ้นลง (SEMI-DIURNAL TIDE) น้ำขึ้นและลงวันละ 2 ครั้ง น้ำขึ้นเต็มที่เฉลี่ยประมาณ + 1.23 เมตร และน้ำลงเต็มที่เฉลี่ยประมาณ - 0.15 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง (ลักษณะการขึ้นลงของน้ำทะเลขึ้นและลงขนาดเรือที่สามารถเข้าออกระหว่างทะเลกับแม่น้ำแม่กลอง ปริมาณการรุกของน้ำทะเลเข้าสู่แม่น้ำแม่กลองและคลองต่าง ๆ บริเวณชายฝั่ง) การขึ้นลงของน้ำทะเลเป็นผลต่อทิศทางกระแสน้ำโดยไหลบ่าทางทิศเหนือในขณะน้ำขึ้นและไหลบ่าทางทิศใต้ในขณะน้ำลง และกระแสน้ำทำให้ทิศทางกระแสเปลี่ยนเป็นทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ ในอัตราความเร็วลมของทั้งน้ำขึ้นและน้ำลงประมาณ 2.78 - 3.70 กิโลเมตรต่อชั่วโมง และคลื่นที่พัดเข้าหาฝั่งสูงเฉลี่ยเพียง 0.24 เมตรเท่านั้น จึงไม่มีผลกระทบต่อน้ำขึ้นลงชายฝั่งทะเล

4) อุทกวิทยา ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีแม่น้ำแม่กลองผ่านใจกลางตัวเมืองสมุทรสงครามในแนวเหนือใต้ มีคลองธรรมชาติและคลองขุดโดยกรมชลประทานอีกมากมาย เช่น

แม่น้ำอ้อม ยาวประมาณ 8 กิโลเมตร ไหลผ่านตัวเมืองราชบุรี ผ่านบ้านคลองสำโรง บ้านวัดโบสถ์ และมาบรรจบกันที่วัดโบสถ์ ไหลมาจกกับแม่น้ำแม่กลอง แล้วไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทย แม่น้ำอ้อมยังมีคลองแยกตลอดระยะทาง เช่น คลองเหมืองใหม่ คลองวันทอง คลองชื้อ คลองทางสะแก คลองสำโรง คลองบางขุน คลองฝรั่ง ฯลฯ

คลองอัมพวา แยกจากแม่น้ำแม่กลองไหลขึ้นทางทิศเหนือ แล้วแยกเป็นคลองเล็กๆ มากมายแล้วแยกลงมาทางใต้ ไหลมาจกกับแม่น้ำแม่กลองอีกครั้งแล้วไหลลงสู่อ่าวไทย

คลองโคก ไหลลงสู่อ่าวไทยทางทิศตะวันออก ทางทิศตะวันตกสามารถติดต่อกับคลองขุดชลประทานอีกมากมาย และสามารถติดต่อกันได้เกือบทุกห้องที่

คลองคต ไหลลงสู่อ่าวไทยขนานกับคลองโคก สามารถติดต่อกับคลองต่อคลองได้ทั่วพื้นที่

คลองคานินสะควก ไหลผ่านกลางพื้นที่อำเภอคานินสะควกในแนวตะวันออกตะวันตก เป็นคลองเชื่อมต่อกับแม่น้ำท่าจีน อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับแม่น้ำแม่กลองที่บ้านปากคลอง ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม และไหลแยกเป็นคลองฝรั่ง จกกับคลองอ้อมแล้วไหลลงสู่แม่น้ำแม่กลอง เป็นวงกลมลงสู่อ่าวไทย

คลองประชาชุมชน เป็นคลองที่แยกจากแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตกลง

ไปทางใต้แล้วกระจายออกไปบนพื้นที่ตอนล่างไปทางคลองยี่สาร และออกสู่อ่าวไทย

คลองวัดประตู่ เป็นคลองกั้นพรมแดนระหว่างจังหวัดสมุทรสงครามกับจังหวัดราชบุรี ทอดแนวจากแม่น้ำอ้อม เรื่อยไปทางใต้ถึง เขตจังหวัด เพชรบุรี

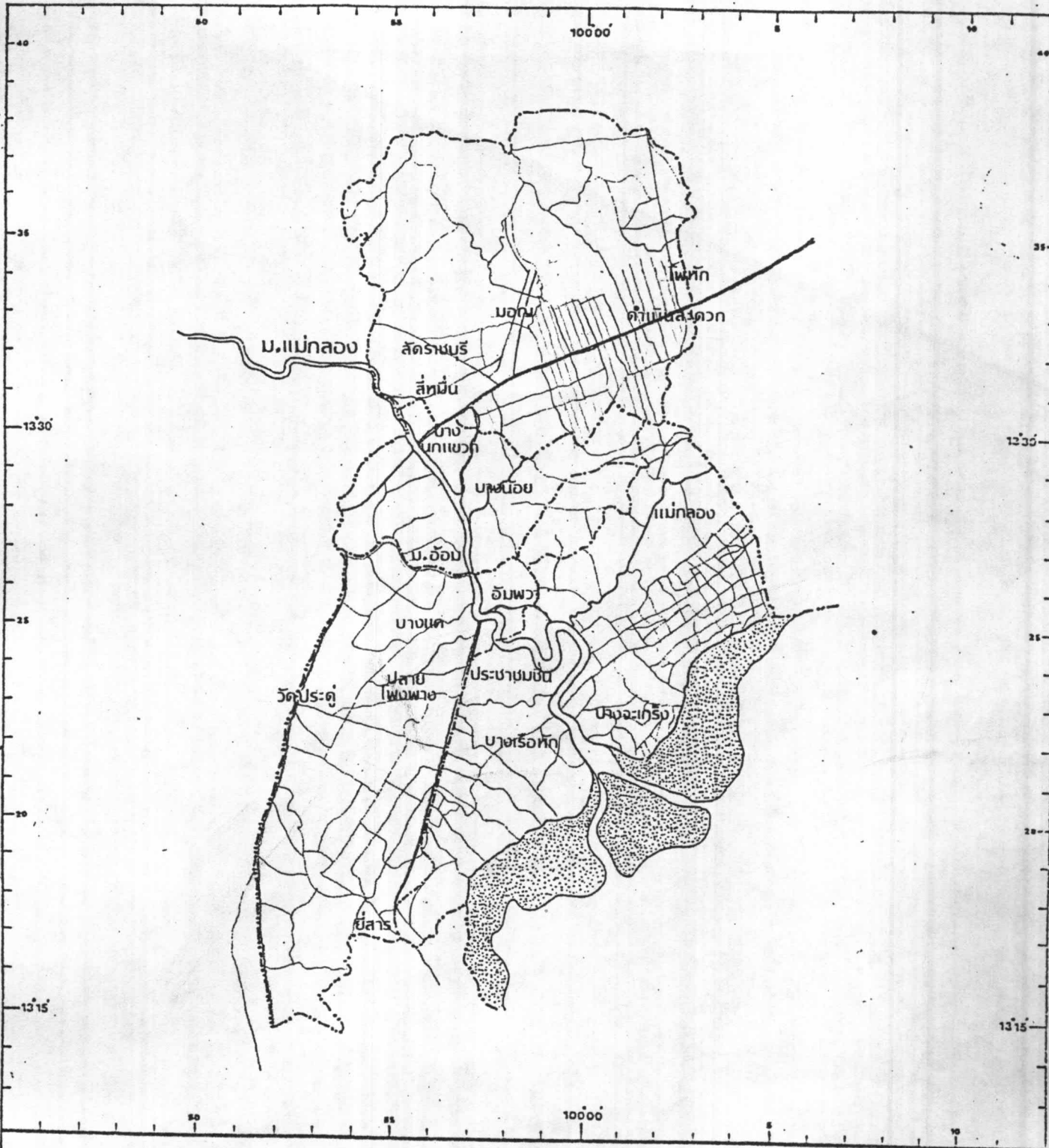
นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีคลองอีกมากมาย ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง สภาพของพื้นที่จึงเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำ ทั้งน้ำจืดทางตอนบนและน้ำกร่อยในตอนกลางและตอนล่าง สามารถเดินทางด้วยทางเรือติดต่อกันได้เกือบทุกห้องที่ (แผนที่ที่ 3.6)

5) ลักษณะภูมิอากาศ ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีสภาพอากาศแบบมรสุมเขตร้อนได้รับมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากอ่าวไทยและทะเลจีนตอนใต้ ประกอบกับพื้นที่อยู่ใกล้ทะเลจึงได้รับอิทธิพลจากลมบกทะเลด้วย ทำให้ได้รับความชุ่มชื้นอยู่เสมอ ฤดูกาลในพื้นที่มี 3 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อนตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน อากาศมีร้อนจัดมาก ฤดูฝนตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม มีฝนตกต่อเนื่องกันเป็นเวลานานและตกชุกในเกือบทุกวัน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 1,157.8 มิลลิเมตร (หรือเฉลี่ย 1,000-1,250 มิลลิเมตร) ส่วนในฤดูหนาวตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม อากาศไม่หนาวมากและมีช่วงเวลาน้ำค้าง อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 28.1 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดทั้งปี 72%

3.2.3 การใช้ที่ดินที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 625.187 ตารางกิโลเมตร หรือ 390,741.875 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำมีน้ำทะเลท่วมถึง และมีลำคลองใหญ่ย่อยกระจายอยู่ทั่วทั้งพื้นที่กว่า 500 คลอง สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่จึงเหมาะแก่การเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา ทำสวน และการทำไร่พืชผักผลไม้ต่างๆ ลักษณะการใช้ที่ดินบริเวณตอนเหนืออำเภอคำเนินสะดวกที่เป็นที่ดอนใช้เพื่อการทำนา ส่วนลำคลองมาตอนล่างของอำเภอคำเนินสะดวกและตอนกลางของพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่สูงกว่าทางด้านทิศตะวันออก เฉียงใต้ประมาณ 1-2 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง แล้วลาดลงสู่บริเวณทิศตะวันออก เฉียงใต้จนจดอ่าวไทย ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทำสวนการทำนา เช่น สวนมะพร้าว และสวนผลไม้ และทางตอนล่างของพื้นที่เป็นพื้นที่ลุ่มที่สุดขนานไปกับแนวชายฝั่งทะเลเป็นป่าชายเลนและนาทุ่ง บริเวณนี้มีน้ำทะเลท่วมถึงอยู่เป็นประจำ ลักษณะดินบริเวณทั่วไปเป็นดินเค็มบางส่วนใช้ทำนาเกลือและการประมงน้ำกร่อย

เมื่อแบ่งเนื้อที่ตามลักษณะการใช้ที่ดินแล้ว จะเห็นว่าเนื้อที่สำรองเพื่อการเกษตรของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีประมาณ 347,538 ไร่ หรือ ร้อยละ 88.94 ของ

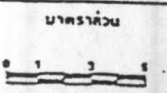

แผนที่ 3.6 แสดงเส้นทางน้ำธรรมชาติ (แม่น้ำและลำคลอง)

ลักษณะลักษณะ

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

พื้นที่ทั้งหมด ครอบคลุมลักษณะการใช้ที่ดินตามเนื้อที่หรือครองไร่ดังนี้ (ตารางที่ 3.3 แผนที่ 3.7)

- พื้นที่การกสิกรรม = 292,839 ไร่ ร้อยละ 84.26 ของพื้นที่เกษตรกรรม (ทานา, ทาสวน, ทาไร่)
- พื้นที่นาเกลือ = 4,439 ไร่ ร้อยละ 1.28 ของพื้นที่เกษตรกรรม
- พื้นที่นาทุ่งปอปลา = 50,260 ไร่ ร้อยละ 14.46 ของพื้นที่เกษตรกรรม
- ป่าไม้ชายเลน = 54 ไร่ ร้อยละ 0.01 ของพื้นที่เกษตรกรรม

ส่วนพื้นที่อีกประมาณ 43,203.88 ไร่ หรือร้อยละ 11.06 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ชุมชน และการใช้ประโยชน์อื่น ๆ ทั้งอุตสาหกรรม สถานที่ราชการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมทั้งแม่น้ำลำคลอง

การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีการกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะสวน ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ติดริมแม่น้ำลำคลองมีบริเวณสวนเป็นขอบเขต เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยหนาแน่นน้อย สำหรับบริเวณที่มีการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยหนาแน่นมากจะเป็นบริเวณชุมชนศูนย์กลางต่างๆ หรือชุมชนเมืองนั่นเอง การใช้ที่ดินจะมีการปะปนระหว่างการใช้ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัย โดยอยู่ในใจกลางเมืองที่เป็นที่ตั้งของสถาบันการบริหารราชการ และมีตลาดอยู่ด้วย ส่วนการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางจะอยู่ถัดออกมาจากบริเวณใจกลางเมือง กล่าวคือบริเวณริมแม่น้ำลำคลองที่เคยเป็นศูนย์กลางชุมชนเมืองในอดีต

การใช้ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ส่วนใหญ่มีการกระจุกตัวอยู่ในบริเวณชุมชนเมืองโดยเฉพาะในเขตเทศบาลและสุขาภิบาลต่างๆ ศูนย์กลางพาณิชย์กรรมที่ใหญ่ที่สุดในพื้นที่อยู่ที่เมืองสมุทรสงคราม ตามแนวถนนต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองฯ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ในรัศมีโดยรอบตลาดและสถานีขนส่งประมาณ 2 ตารางกิโลเมตร ส่วนศูนย์กลางพาณิชย์กรรมในชุมชนเมืองอื่นๆ กระจุกตัวอยู่บริเวณระหว่างถนนและแม่น้ำลำคลอง เป็นศูนย์กลางการค้าเกษตรกรรมแบบชนบท มีทั้งตลาดน้ำและตลาดบกในบริเวณเดียวกัน และมีศูนย์กลางการบริการและศูนย์กลางการบริหารราชการอยู่ในระยะใกล้ๆ กัน

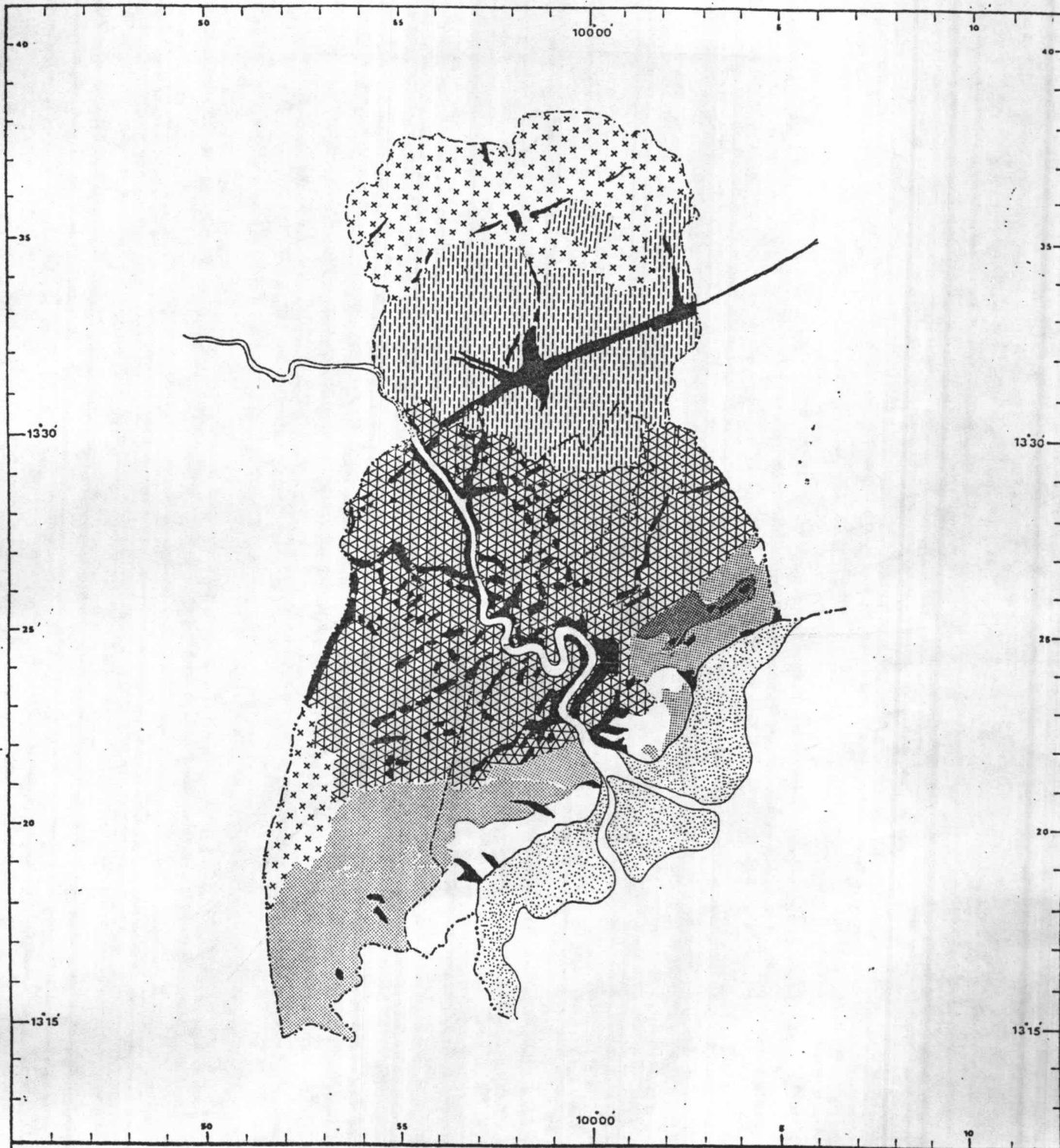
การใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นลักษณะของอุตสาหกรรมเกษตรกรรมใช้ผลผลิตในพื้นที่เป็นวัตถุดิบ พื้นที่การใช้ที่ดินจึงกระจายอยู่ตามแหล่งวัตถุดิบเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประมง ทั้งประมงทะเล และประมงน้ำจืด รวมทั้งนาเกลือ ในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ให้ความสำคัญกับการคมนาคมขนส่งทางถนนและการระบายน้ำตามแม่น้ำลำคลอง โรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าวจึงอยู่

ตารางที่ 3.3 การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ปี 2530/2531

อำเภอ	เนื้อที่ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่เกษตรกรรม (ไร่)						รวม
		นา	พืชไร่	ไม้ผล	พืชน้ำกินๆ	นาเกลือ	ซากัง	
1.อำเภอเมือง	105,000	-	-	49,825	110	4,439	30,957	85,331
2.อำเภออัมพวา	105,500	7,210	-	58,052	251	-	19,303	84,816
3.อำเภอบางคนที	48,125	-	-	47,522	11,138	-	-	58,660
4.อำเภอคำเนิง	128,175	27,544	7,257	41,127	42,803	-	-	118,731
สัปดาห์								
รวม	386,800	34,754	7,257	196,526	54,302	4,439	50,260	347,538

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม และสำนักงานประมงจังหวัดสมุทรสงคราม

แผนที่ 3.7: แสดงการใช้ที่ดินปี 2531

สัญลักษณ์

นาทุ่ง

นาข้าว

สวนโล่งเตียน

สวนมะพร้าว

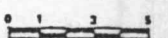
นาเกลือ

พื้นที่ชุมชน

มาตราส่วน

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

ติดถนนธนบุรี-ปากท่อ หรือถนนที่แยกจากถนนธนบุรี-ปากท่อ เข้าสู่พื้นที่ทำการประมง ขณะเกี่ยวกันการไร่ที่คืนเพื่ออุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับพืชสวน โดยเฉพาะโรงงานสกัดน้ำมันมะพร้าวและโรงงานผลิตน้ำตาลมะพร้าว จะอยู่ในพื้นที่ที่มีสวนมะพร้าวจำนวนมาก ในเขตอัมพวาและบางคนมี ลักษณะส่วนใหญ่ของการอุตสาหกรรมมะพร้าวเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว ที่ไร่ที่อยู่อาศัยเป็นแหล่งผลิตไปด้วย ดังนั้นการไร่ที่คืนอุตสาหกรรมประเภทนี้บางครั้งไม่สามารถแยกออกจากพื้นที่สวนได้

สำหรับการไร่ที่คืนเพื่อสาธารณูปการในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ส่วนใหญ่จะเป็นวัดพระพุทธศาสนาและโรงเรียน โดยมีการไร่ที่คืนที่อยู่ในบริเวณเดียวกันและให้ความสำคัญกับการไร่ที่คืนบริเวณริมแม่น้ำสาครลง และทางแยกของแม่น้ำสาครลง ที่มีชุมชนค่อนข้างหนาแน่นเป็นที่ตั้งวัดและโรงเรียน พื้นที่สาธารณูปโภคเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจก็จะอยู่ในส่วนนี้ด้วย

ส่วนการไร่ที่คืนเพื่อสาธารณูปโภคในส่วนใหญ่เป็นแม่น้ำสาครลง ในภายหลังที่มีการทำถนนก็จะเป็นถนนอยู่ขนานกับแม่น้ำสาครลงหรือถนนตัด เข้าสู่แม่น้ำสาครลง อย่างไรก็ตามพื้นที่ของถนนก็ยังน้อยกว่าพื้นที่คลอง

3.2.4 การตั้งถิ่นฐานและรูปแบบชุมชน

1) การตั้งถิ่นฐานในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ส่วนใหญ่เป็นการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเส้นทางคมนาคมทางน้ำ (RIVERINE SETTLEMENT) ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบเดิมของชุมชนชาวสวน ถึงแม้ปัจจุบันจะมีความสะดวกของถนนต่างๆ เข้ามานในพื้นที่มากมาย การตั้งบ้านเรือนในพื้นที่นี้ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนน้ำไว้ได้ ความหนาแน่นของบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองและคลองสำคัญ ๆ เช่น คลองคาเนินสะตอก แม่น้ำอ้อม คลองอัมพวา คลองบางน้อย เป็นต้น บริเวณที่มีความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานมากที่สุด คือ เขตพาณิชย์กรรม และศูนย์กลางเมืองต่างๆ ที่ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำสาครลงและถนน นอกจากนั้น บริเวณระหว่างทางแยกของแม่น้ำสาครลงก็มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่น โดยในบริเวณนี้จะมีวัดและโรงเรียนตั้งอยู่ ส่วนบริเวณที่ห่างไกลออกไปจะตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างๆ กันตามขอบเขตของพื้นที่เกษตรกรรม ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในที่ราบลุ่มแม่น้ำกลองตอนล่างนี้สามารถแยกเป็นลักษณะเฉพาะตัวตามรูปแบบเกษตรกรรมของแต่ละพื้นที่ และตามรูปแบบของเมืองในปัจจุบัน คือ ชาวสวนก็จะผูกพันอยู่กับการตั้งถิ่นฐานตามริมแม่น้ำสาครลงมีทั้งแบบกระจายตามพื้นที่สวน และแบบเกาะกลุ่มกันตามแนวเขตริมน้ำเป็นศูนย์กลางการค้า ชาวประมงก็กระจุกตัวอยู่เป็นหมู่บ้านชาว

ประมง ปลาช่อน ปลาช่อนทะเล ชาวนาเกลือ นาเกลือจะอยู่กระจายกันตามพื้นที่นาเกลือ นาเกลือตนเองแต่ให้ความสำคัญน้อยกว่าแม่น้ำลำคลอง ส่วนแบบของ เมืองในปัจจุบันให้ความสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนมากกว่าแม่น้ำลำคลอง ทั้งนี้เพราะการติดต่อทางถนนมีความสะดวกมากกว่าเดิม อย่างไรก็ตามชุมชนนี้ในเขตเมืองก็ยังคงเป็นส่วนสำคัญของเมือง เพราะสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างยังคงเป็นเกษตรกรรม

รูปแบบของอาคารบ้านเรือนในพื้นที่มีหลายประเภท ที่เห็นชัดเจนและมีมากในพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ทั้งแบบหลังเดี่ยว มีบริเวณ ลักษณะบ้านเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง มีชานบ้านหรือระเบียงและศาลาหน้า และมีบ้านที่เป็นแถวต่อเนื่องกันแบบตามริมน้ำ มีเขื่อนถาวรและมีทางเดินติดต่อกัน นอกจากนี้ยังมีบ้านไม้ บ้านตึก 2 ชั้น 3 ชั้น สดกแทรกปะปนอยู่ บ้านส่วนใหญ่ภายในบ้านเป็นโรงปรังมีห้องน้อย การจัดบ้านเป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความสะอาดมาก ส่วนบริเวณที่เป็นชุมชนเมือง ศูนย์กลางราชการและย่านพาณิชยกรรมส่วนใหญ่จะเป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตมีทั้งแบบเดี่ยวและอาคารพาณิชย์ติดต่อกัน

2) รูปแบบชุมชน ชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบท อยู่รวมกันในแต่ละสาขาอาชีพเป็นชุมชนชาวสวน ชาวประมง ชาวนา ชาวนาเกลือ ชาวนาเกลือ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นปัจจัยนำ โดยทั่วไปเป็นชุมชนชาวสวนกระจายอยู่เกือบทั้งพื้นที่ จะมีชุมชนชาวประมง ชาวนาเกลือ ชาวนาเกลือ อยู่เฉพาะพื้นที่ตอนล่างในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงครามและอำเภอลำพวยทอนล่างเท่านั้น ในแต่ละชุมชนจะมีศูนย์กลางของชุมชน โดยมีลักษณะเป็นศูนย์กลางย่อยแบบชนบทหลังค่อมเกษตรกรรม เป็นการค้าปลีกย่อยบริการภายในท้องถิ่น มีวัดและโรงเรียนเป็นศูนย์รวมที่สำคัญของชุมชน ชุมชนชนบทที่มีความหนาแน่นส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ตามแนวคลองที่สำคัญ คือ แม่น้ำอ้อม คลองบางแค คลองบางน้อย คลองแม่กลอง คลองวัดประดู่ คลองประชามชื่น คลองสังคราบุรี คลองโพธิ์ และตามหมู่บ้านชาวประมงแถบริมทะเล เช่น ยี่สาร คลองโคน เป็นต้น สำหรับชุมชนเมืองจะอยู่ในเขตเทศบาลสุขาภิบาลต่างๆ เมืองศูนย์กลางที่สำคัญระดับภาคและจังหวัด คือ เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม เป็นศูนย์กลางการบริหารปกครอง พาณิชยกรรม อุตสาหกรรมและการคมนาคมขนส่ง มีเทศบาลตำบลอัมพวาเป็นศูนย์กลางรอง เน้นการค้าเกษตรกรรม ส่วนสุขาภิบาลต่างๆ เป็นศูนย์กลางย่อยทั้งเมืองทั้งชนบท มีความสำคัญต่อการบริหารการปกครองและการบริการระดับท้องถิ่น ส่วนใหญ่ของชุมชนในลักษณะเมืองเป็นชุมชนที่เกิดจากเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกโดยมีที่มาจากชุมชนริมแม่น้ำเดิมที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก คลองอัมพวา

จากข้อมูลของสำนักทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่าที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างในปี 2531 (มิถุนายน) มีจำนวนบ้านทั้งหมด 49,239 บ้าน อยู่ในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงครามมากที่สุด 17,127 บ้าน หรือร้อยละ 34.78 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ รองลงมาคืออำเภอดำเนินสะดวก 14,870 บ้าน หรือร้อยละ 30.20 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ อำเภออัมพวา 10,279 บ้าน หรือ ร้อยละ 20.87 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ และน้อยที่สุดที่อำเภอบางคนที 6,973 บ้าน ร้อยละ 14.16 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ บริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นที่สุดคือ เขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม(ตำบลแม่กลอง) 6,292 บ้าน หรือ ร้อยละ 12.77 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ รองลงมาคือ ตำบลสวนหลวงอำเภออัมพวา 2,225 บ้าน หรือ ร้อยละ 4.1 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ ส่วนตำบลที่มีการตั้งบ้านเรือนเบาบางคือ ตำบลบางนกแขวกและตำบลยายแพ่ง อำเภอบางคนที 319 และ 320 หลัง คิดเป็นร้อยละ 0.65 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ (ตารางที่ 3.4)

เมื่อพิจารณาจากแผนที่ที่ 3.8 จะเห็นว่าบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานมากที่สุดกระจุกตัวอยู่บริเวณ 2 ฝ่ายแม่น้ำแม่กลอง ตั้งแต่บริเวณเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงครามจนถึงเทศบาลตำบลอัมพวาและตามแนวถนนธนบุรี-ปากท่อ ถนนสมุทรสงคราม-สมุทรสาคร ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสวนหลวง ตำบลอัมพวา ตำบลปลายโพรง อำเภออัมพวา และตำบลบ้านปรก ตำบลลาคาใหญ่ ตำบลบางแก้ว ตำบลแม่กลอง ตำบลแหลมใหญ่และตำบลบางชันตาก อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีจำนวนบ้านประมาณ 17,948 บ้าน หรือประมาณร้อยละ 36.45 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่ และอีกบริเวณที่มีการตั้งบ้านเรือนมากคือ บริเวณสองฝั่งคลองดำเนินสะดวกและตามแนวถนนบางแพ-สมุทรสงคราม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคอนกรวย ตำบลห่านดี ตำบลคอนไผ่ ตำบลประสาธลสิทธิ์ ตำบลศรีสุราษฎร์ ตำบลดำเนินสะดวก ตำบลตาหลวง ตำบลขุนคิวิักษ์ อำเภอดำเนินสะดวก และตำบลคอนมะเ็นราในอำเภอบางคนที 10,653 บ้าน คิดเป็นร้อยละ 21.64 ของบ้านทั้งหมดในพื้นที่

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลของราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ธันวาคม ปี 2531 พบว่าบริเวณชุมชนศูนย์กลางที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นที่สุดคือ เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม มีจำนวนความหนาแน่นบ้านประมาณ 811 หลังต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาคือเทศบาลตำบลอัมพวามีจำนวนความหนาแน่นบ้านประมาณ 630 หลังต่อตารางกิโลเมตร สุขาภิบาลดำเนินสะดวก 423 หลังต่อตารางกิโลเมตร และน้อยที่สุดคือ สุขาภิบาลบางนกแขวก 113 หลังต่อตารางกิโลเมตร (ดูตารางที่ 3.5)

ตารางที่ 3.4 แสดงจำนวนราษฎรและจำนวนบ้านในวันที่ 30 มิถุนายน 2531

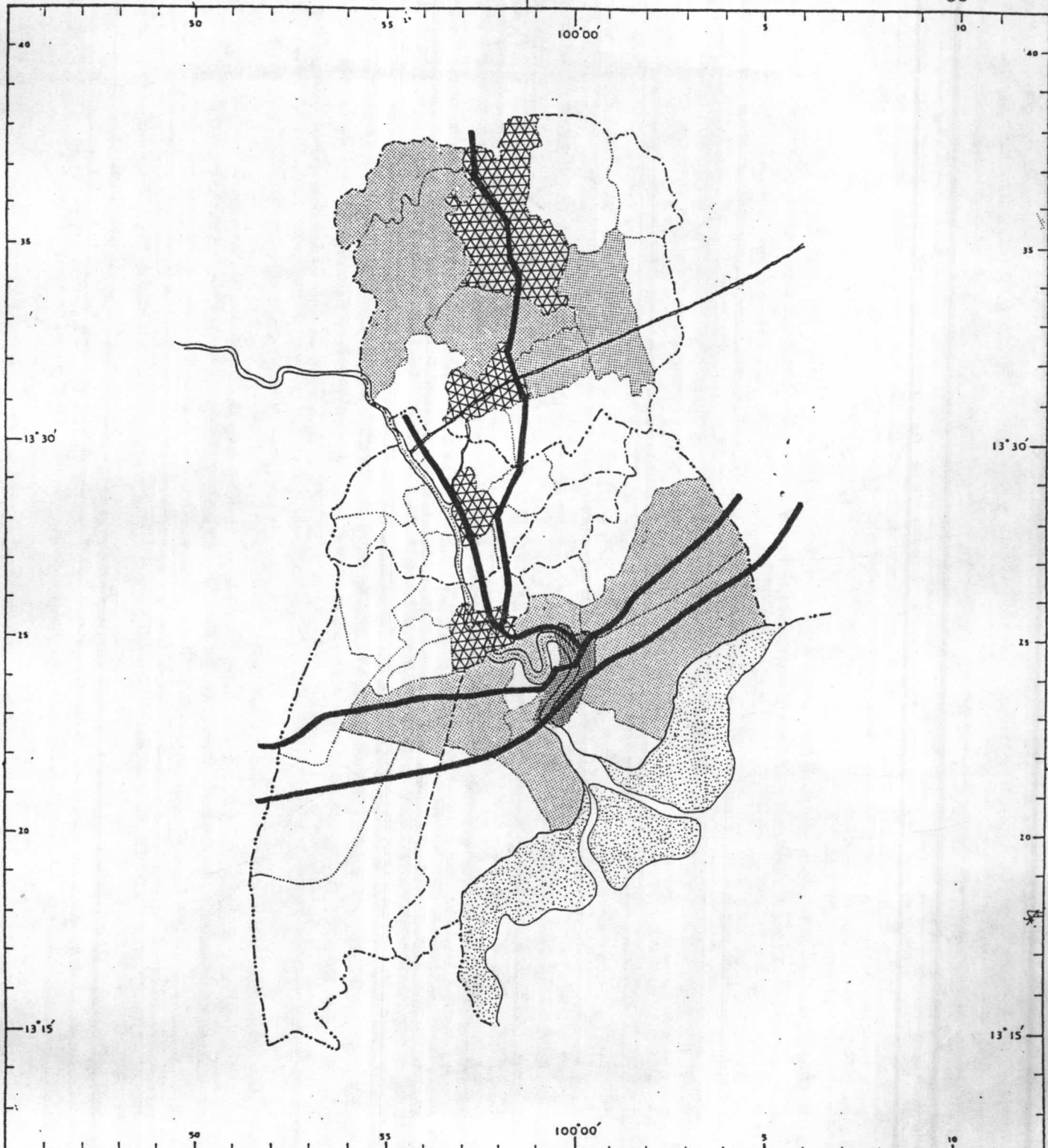
จังหวัด, อำเภอ, ตำบล	รวม	ชาย	หญิง	จำนวนบ้าน	ครอบครัว
จังหวัดสมุทรสงคราม	204,539	100,634	103,905	34,369	35,316
อ.เมืองสมุทรสงคราม	65,618	32,713	32,905	10,835	10,893
ต.บางขันแตก	10,105	4,076	5,129	1,514	1,648
ต.ลาดใหญ่	10,264	5,106	5,158	1,812	1,735
ต.บ้านปรก	6,134	3,037	3,097	1,021	1,014
ต.บางแก้ว	6,517	3,259	3,258	1,258	1,183
ต.ท้ายหาด	4,464	2,263	2,201	698	708
ต.แหลมใหญ่	7,497	3,860	3,637	1,134	1,209
ต.คลองเงิน	5,515	2,678	2,837	858	891
ต.คลองโคน	4,332	2,201	2,131	777	749
ต.นางตะเคียน	6,140	3,013	3,127	977	1,002
ต.บางจะเกร็ง	4,650	2,320	2,330	739	756
อ.บางคนที	38,558	18,459	20,099	6,963	8,121
ต.กระดังงา	5,646	2,657	2,989	1,091	1,297
ต.บางสะแก	2,683	1,245	1,438	550	634
ต.บางอีรังค์	2,572	1,189	1,383	499	588
ต.โรงหีบ	2,765	1,379	1,446	484	555
ต.บางคนที	3,006	1,480	1,526	551	650
ต.ดอนมะโนรา	4,924	2,381	2,543	823	918
ต.บางพรหม	2,967	1,449	1,518	526	610
ต.บางกุ้ง	2,207	1,067	1,140	391	456
ต.จอมปลวก	4,008	1,905	2,103	586	708
ต.บางนกแขวก	1,618	759	859	319	377
ต.ชายแฉ่ง	1,789	847	942	320	374
ต.บางกระบือ	2,253	1,130	1,123	418	481
ต.บ้านปราโมทย์	2,120	1,031	1,089	405	473

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 3.4 (ต่อ) แสดงจำนวนราษฎรและจำนวนบ้านในวันที่ 30 มิถุนายน 2531

จังหวัด, อำเภอ, ตำบล	รวม	ชาย	หญิง	จำนวนบ้าน	ครอบครัว
อ.อัมพวา	58,647	28,720	29,927	8,709	10,367
ต.สวนหลวง	7,241	4,062	3,179	2,225	1,272
ต.ท่าคา	6,454	3,142	3,312	786	1,218
ต.วัดประดู่	6,331	2,980	3,351	774	1,111
ต.เหมืองใหม่	5,627	2,628	2,999	816	1,116
ต.บางช้าง	5,382	2,617	2,765	633	907
ต.แควอ้อม	2,834	1,380	1,454	399	524
ต.ปลายโพรงนาง	9,213	4,428	4,785	1,075	1,492
ต.บางแค	3,882	1,835	2,047	463	668
ต.แพรกหนามแดง	3,842	1,860	1,982	555	737
ต.ยี่สาร	3,602	1,764	1,838	509	658
ต.บางนางลี่	4,239	2,024	2,215	474	664
อ.ดำเนินสะดวก	94,649	45,843	48,806	14,870	14,376
ต.ดำเนินสะดวก	10,617	5,104	5,513	1,835	1,771
ต.ศรีสุราษฎร์	7,340	3,331	4,009	1,075	1,048
ต.ตาหลบ	4,516	2,245	2,271	667	648
ต.คอนกรวย	12,463	6,100	6,363	2,021	1,921
ต.คอนคลัง	3,259	1,544	1,715	656	610
ต.บัวงาม	4,234	2,115	2,119	731	699
ต.บ้านไร่	8,188	4,046	4,142	1,003	973
ต.แพงพวย	6,862	3,335	3,527	1,334	1,281
ต.สีหมัน	4,508	2,149	2,359	683	665
ต.ท่าไม้	8,373	3,978	4,395	1,240	1,206
ต.ชนบทเกษ	7,479	3,562	3,917	1,114	1,075
ต.ดอนไม้	8,361	4,341	4,020	1,201	1,168
-เทศบาลตำบลอัมพวา	7,596	3,753	3,843	1,570	1,238
-เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม	34,120	16,989	17,131	6,292	4,697

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย

แผนที่ 3.8 แสดงความหนาแน่นของบ้าน

สัญลักษณ์

๒๔๐๐ หลังขึ้นไป

น้อยกว่า ๑,๐๐๐ หลัง

๑,๔๐๑-๒,๔๐๐ หลัง

๑,๐๐๑-๑,๔๐๐ หลัง

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน 1 : 250,000

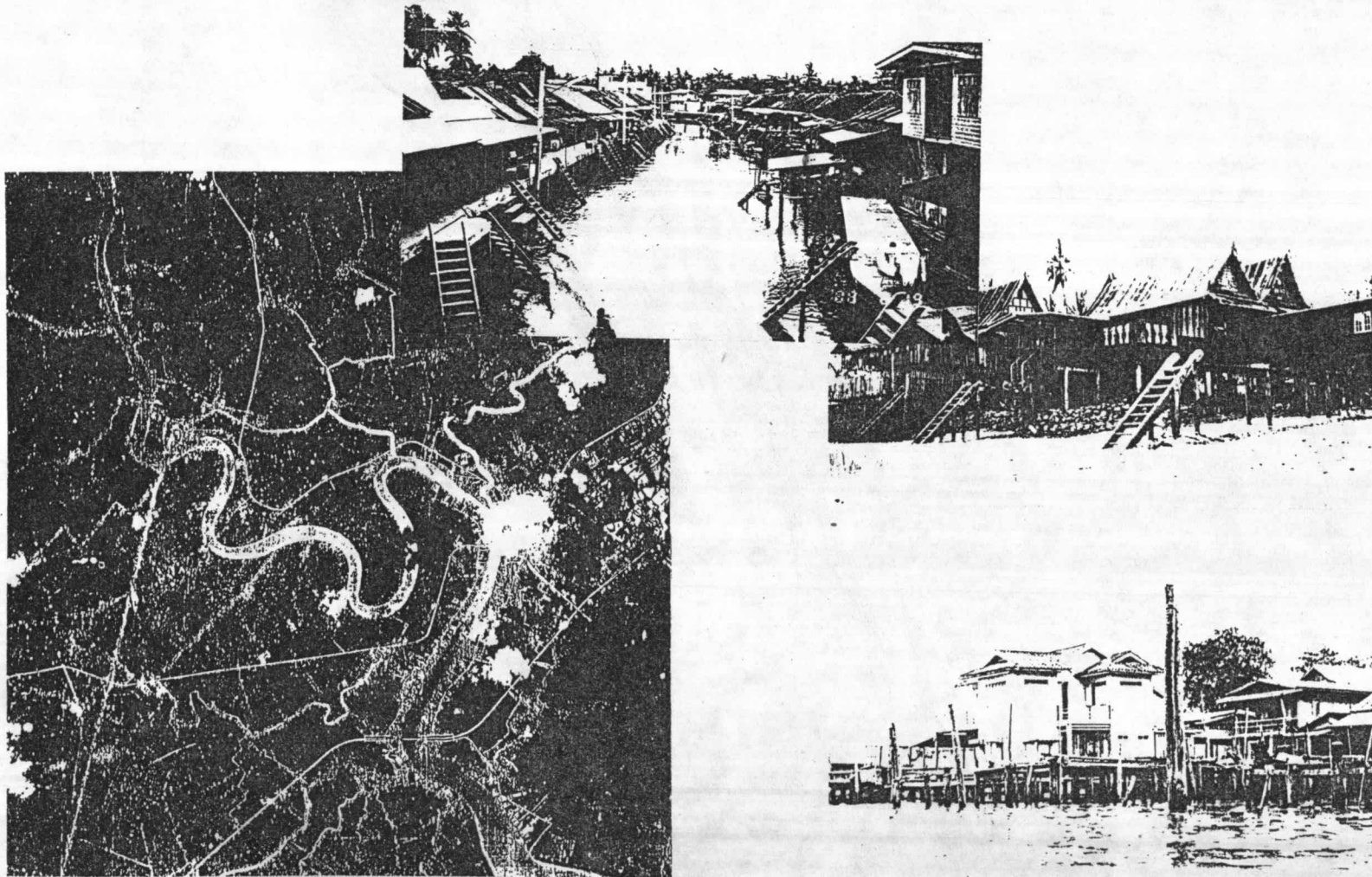
ตารางที่ 3.5 แสดงพื้นที่ จำนวนบ้าน และความหนาแน่นของการตั้งบ้านเรือน
ในชุมชนศูนย์กลางต่างๆ (ธันวาคม 2531)

ชุมชนศูนย์กลาง	พื้นที่ ตารางกิโลเมตร	จำนวนบ้าน (บ้าน)	ความหนาแน่น บ้านต่อตารางกิโลเมตร
เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม	8.0	6,491	811
เทศบาลตำบลอัมพวา	2.5	1,574	630
สาขาเทศบาลดำเนินสะดวก	4.48	1,895	423
สาขาเทศบาลดอนไผ่	8.4	1,970	235
สาขาเทศบาลกระดังงา	3.0	405	135
สาขาเทศบาลบางนกแขวก	3.73	421	113

ที่มา : กองราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

รูปที่ 3.1 แสดงลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามแม่น้ำลำคลอง

3.3 ลักษณะประชากร

3.3.1 ขนาดและการกระจายตัวของประชากร

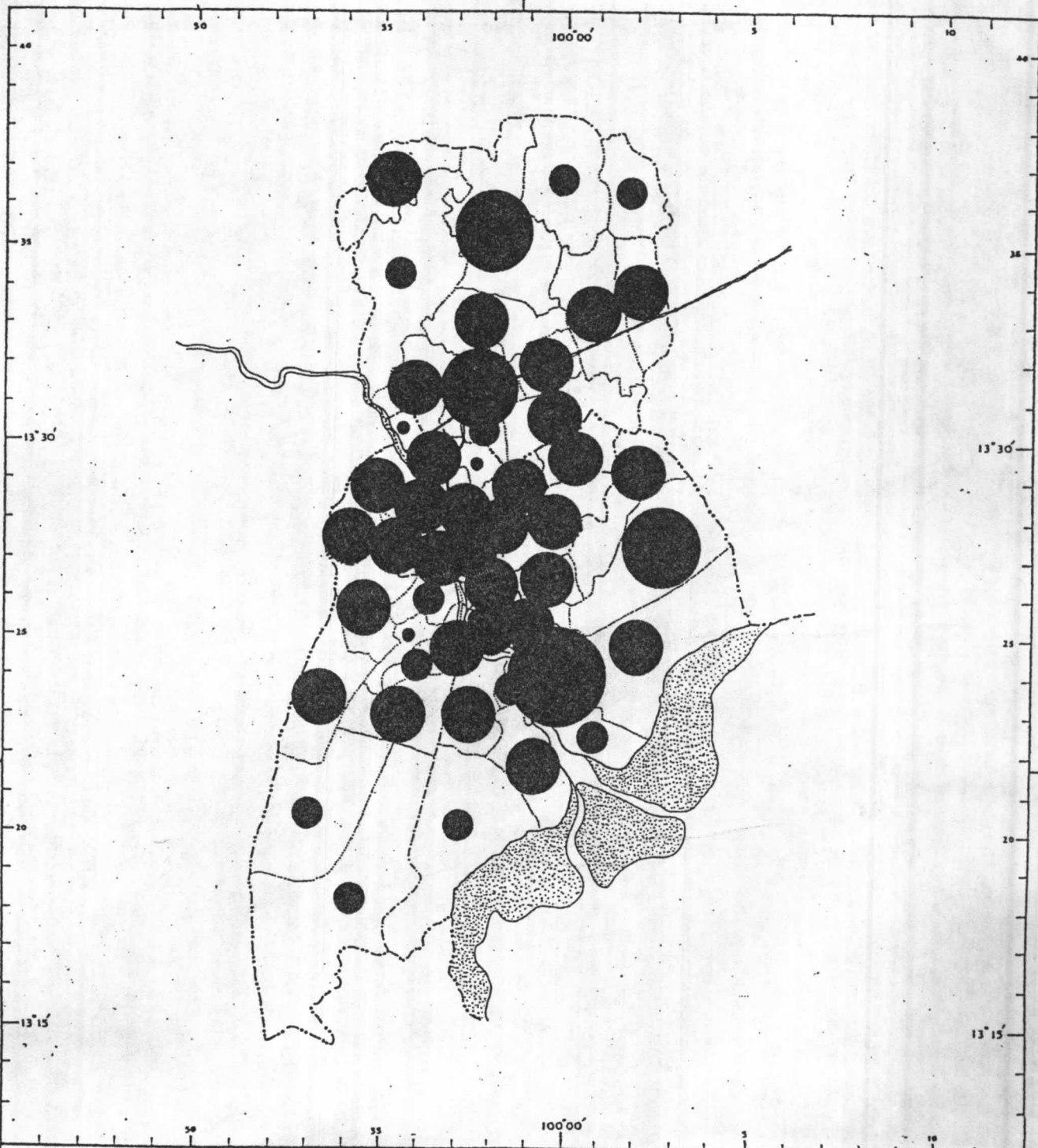
ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีประชากรรวมเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2531 ทั้งสิ้น 299,188 คน จำแนกเป็นชาย 146,477 คน เป็นหญิง 152,711 คน คิดเป็นสัดส่วน 48.96 ต่อ 51.04 วัตถุประสงค์ส่วนใหญ่อยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงครามร้อยละ 33.34 ของประชากรรวมในพื้นที่ รองลงมาอยู่ที่อำเภอดำเนินสะดวกร้อยละ 31.64 ของประชากรรวม ตำบลแม่กลองหรือเทศบาลเมืองสมุทรสงครามมีประชากรอยู่มากที่สุด รองลงมาคือตำบลคอนกรวย อำเภอดำเนินสะดวก และน้อยที่สุดคือตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที การกระจายตัวของประชากรมีดังนี้ (ดูตารางที่ 3.4 และแผนที่ 3.9)

อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีประชากรทั้งหมด 99,738 คนคิดเป็นร้อยละ 33.34 ของประชากรรวมในพื้นที่ เทศบาลเมืองสมุทรสงครามมีประชากรมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 34.21 ของประชากรรวมอำเภอเมืองสมุทรสงคราม รองลงมาคือ ตำบลลาดใหญ่ และตำบลบางขันแตก ร้อยละ 10.29 และ 10.13 ของประชากรอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

อำเภออัมพวา มีประชากรทั้งสิ้น 66,243 คน คิดเป็นร้อยละ 22 ของประชากรรวมในพื้นที่ ตำบลปลายโพงพางมีประชากรมากที่สุด ร้อยละ 13.91 ของประชากรอัมพวา รองลงมาคือเทศบาลตำบลอัมพวาและตำบลสวนหลวง ร้อยละ 11.47 และ 10.93 ของประชากรอัมพวา

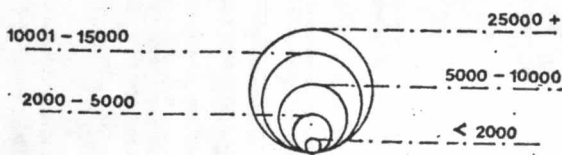
อำเภอบางคนที มีประชากร 38,558 คน คิดเป็นร้อยละ 12.89 ของประชากรรวม ตำบลระดังงามีประชากรมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 14.64 รองลงมาคือตำบลคอนมะโนราและตำบลจอมปลวก ร้อยละ 12.77 และ 10.39 ของประชากรบางคนที

อำเภอดำเนินสะดวก มีประชากร 94,649 คน คิดเป็นร้อยละ 31.64 ของประชากรรวมในพื้นที่ ตำบลคอนกรวยมีประชากรมากที่สุด ร้อยละ 13.17 ของประชากรอำเภอดำเนินสะดวก รองลงมาคือตำบลดำเนินสะดวก ร้อยละ 11.23 ของประชากรอำเภอดำเนินสะดวก

แผนที่ 3.9 ขนาดและการกระจายตัวประชากร ปี ๒๕๓๑

ลักษณะลักษณะ

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน 1:250,000

การพิจารณาจำนวนประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ในแต่ละตำบล สามารถจัดกลุ่มขนาดประชากรโดยวิธี HISTOGRAM แบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มที่มีประชากรขนาดเล็กมาก คือ น้อยกว่า 2,500 คน มีอยู่ 5 ตำบล ได้แก่

อำเภอบางคนที - ตำบลบางกุ้ง ตำบลบางนกแขวก ตำบลยายแพ่ง
ตำบลบางกระปือ และตำบลบ้านปราณี

2. กลุ่มที่มีประชากรขนาดเล็ก ตั้งแต่ 2,501 คน - 5,000 คน มี 19 ตำบล ได้แก่

อำเภอเมืองสมุทรสงคราม - ตำบลห้วยหัด ตำบลคลองโคน ตำบลบางจะเกร็ง

อำเภออัมพวา - ตำบลแควอ้อม ตำบลบางแค ตำบลเพรทนามแดง
ตำบลยี่สาร และตำบลบางนางลี่

อำเภอบางคนที - ตำบลบางสะแก ตำบลบางยี่รงค์ ตำบลโรงหีบ
ตำบลบางคนที ตำบลคอนมะจินรา ตำบลจอมปลวก
และตำบลบางพรม

อำเภอดำเนินสะดวก - ตำบลตาหลวง ตำบลคอนคลัง ตำบลบัวงาม และ
ตำบลสี่หมื่น

3. กลุ่มที่มีประชากรขนาดปานกลาง ตั้งแต่ 5,001 คน - 7,500 คน มีอยู่ 13 ตำบล ได้แก่

อำเภอเมืองสมุทรสงคราม - ตำบลบ้านปรก ตำบลบางแก้ว ตำบลคลองเขิน และ
ตำบลนางตะเคียน

อำเภออัมพวา - ตำบลสวนหลวง ตำบลท่าคา ตำบลวัดประดู่ ตำบล
เหมืองใหม่ และตำบลบางช้าง

อำเภอบางคนที - ตำบลระดังญา

อำเภอดำเนินสะดวก - ตำบลศรีสุราษฎร์ ตำบลเพงพวย และตำบลขุนพิทักษ์

4. กลุ่มที่มีประชากรขนาดค่อนข้างใหญ่ ตั้งแต่ 7,501 - 10,000 คน มี 8 ตำบล ได้แก่

อำเภอเมืองสมุทรสงคราม - ตำบลบางขันแตก และตำบลแหลมใหญ่

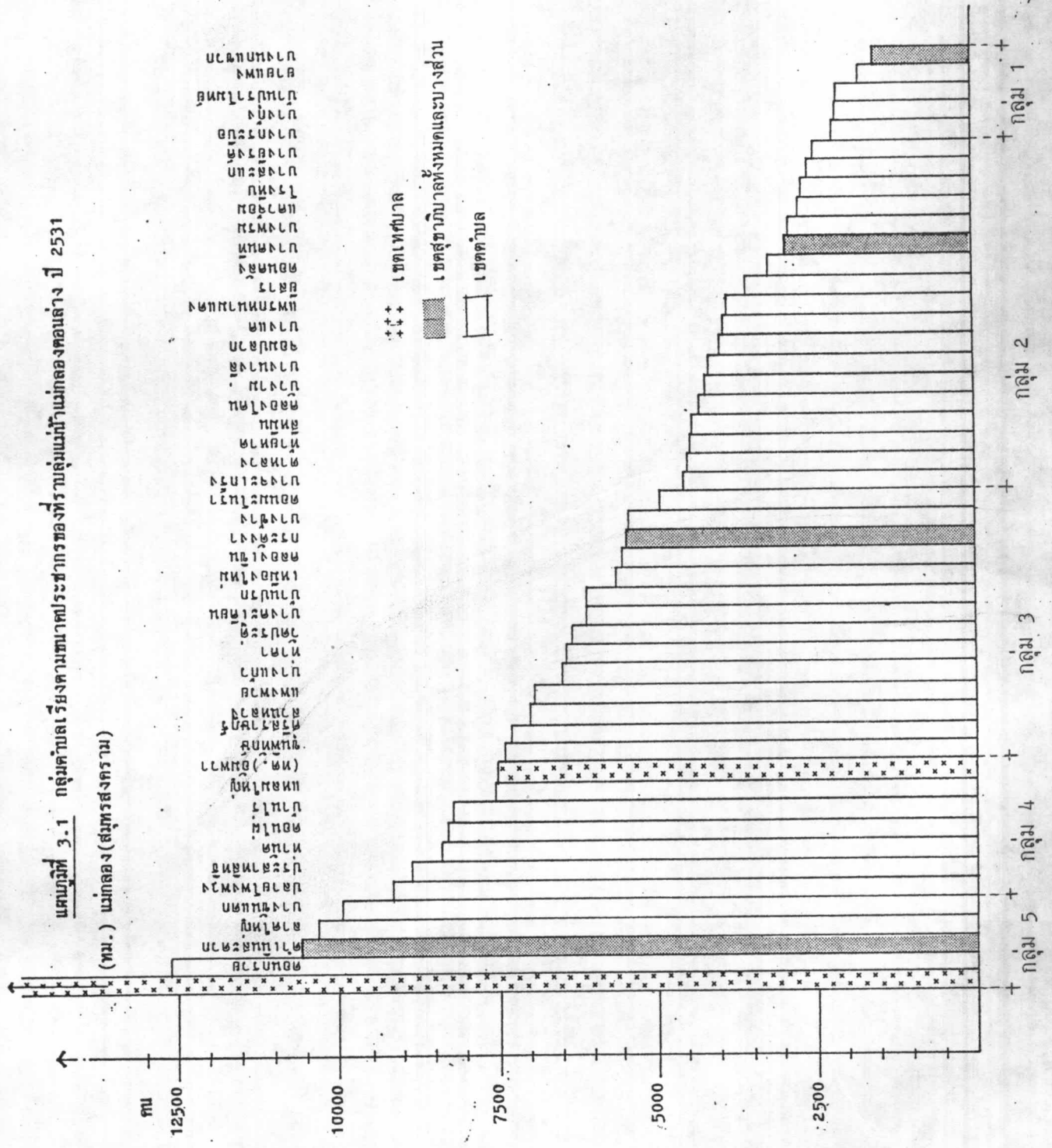
อำเภออัมพวา - ตำบลปลายโพงพาง และเทศบาลตำบลอัมพวา

อำเภอดำเนินสะดวก - ตำบลประสาธลสิทธิ์ ตำบลบ้านไร่ ตำบลท่าไม้ และ
ตำบลคอนไฟ

5. กลุ่มที่มีประชากรขนาดใหญ่มากกว่า 10,001 คนขึ้นไป มี 4 ตำบล
ได้แก่

แผนภูมิที่ 3.1 กลุ่มตำบลเรียงตามขนาดประชากรของครัวเรือนแม่บ้านแม่กลางปี 2531 (ทม.) แม่กลาง (สมุทรสงคราม)

อำเภอเมืองสมุทรสงคราม - ตำบลลาดใหญ่ และเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม
 อำเภอกำแพงแสน - ตำบลกำแพงแสน และตำบลคอนทราย

จากการแบ่งกลุ่มจะเห็นว่า ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในขนาดเล็กและขนาดปานกลาง ส่วนประชากรขนาดใหญ่จะอยู่ในอำเภอเมืองสมุทรสงครามและอำเภอกำแพงแสนเป็นส่วนใหญ่ อำเภอบางคนที่มีประชากรขนาดเล็กอยู่มากที่สุด ไม่มีประชากรขนาดใหญ่เลย

3.3.2 การเปลี่ยนแปลงขนาดและการกระจายตัวของประชากร

การเปลี่ยนแปลงประชากรของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง แบ่งการพิจารณาเป็น 2 ลักษณะคือในระดับอำเภอและระดับตำบล วิทยาระดับอำเภอแบ่งเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงแรกระหว่างปี พ.ศ.2507 - พ.ศ.2513 ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2513 - พ.ศ.2519 ช่วงที่ 3 ปี พ.ศ.2519 - พ.ศ.2525 และ ช่วงหลังปี พ.ศ. 2525 - พ.ศ.2531 ส่วนในระดับตำบลพิจารณาเพียงช่วงหลังช่วงเดียว คือ พ.ศ.2525 - พ.ศ.2531

จากจำนวนประชากรรวมในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง 243,144 คน เมื่อปี พ.ศ.2507 ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 267,623 คน ในปี 2513 เพิ่มขึ้นเป็น 284,773 คน ในปี 2519 เพิ่มขึ้นเป็น 291,516 คน ในปี 2525 และปัจจุบัน (พ.ศ.2531) มีประชากรรวมเท่ากับ 300,624 คน ซึ่งคิดเป็นอัตราเพิ่มขึ้นจากเดิมในแต่ละช่วงปี ร้อยละ 10.07, 6.41, 2.73 และ 2.78 ของประชากรในปี 2507 ปี 2513, ปี 2519 และปี 2525 ตามลำดับ เห็นได้ว่าในช่วงปีหลังประชากรในพื้นที่เพิ่มขึ้นตามอัตราลดน้อยลงเรื่อยๆ

การเปลี่ยนแปลงการกระจายตัวของประชากรในระดับอำเภอ ปรากฏว่า ประชากรในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากเดิม (ปี 2507) ร้อยละ 28 เป็นร้อยละ 29.68 ในปี 2513 ร้อยละ 30.39 ในปี 2519 ร้อยละ 31.90 ในปี 2525 และเป็นร้อยละ 33.40 ในปี 2531 เช่นเดียวกับอำเภอกำแพงแสนที่มีสัดส่วนประชากรค่อนข้างสม่ำเสมอ คือ ร้อยละ 32.06, 31.80, 32.46, 31.92 และ 31.87 ในปี 2507 ปี 2513, ปี 2519, ปี 2525 และปี 2531 ตามลำดับ แต่ที่อำเภอบางคนที่มีอัตราลดลงเกือบร้อยละ 1 ในทุกช่วงปี จากเดิม(ปี 2507)อำเภอบางคนที่มีประชากรร้อยละ 16.35 ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 12.73 ในปี 2531 (ดูตารางที่ 3.6) เห็นได้ว่าที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีการกระจายตัวจากตอนกลางของพื้นที่ไปสู่ทางด้านล่างมากขึ้น

ตารางที่ 3.6 การกระจายตัวประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

อำเภอ	2507	2513	2519	2525	2531
อ.เมืองสมุทรสงคราม	68,092	79,426	86,535	93,008	100,406
	28.00%	29.68%	30.39%	31.90%	33.40%
อ.อัมพวา	57,324	62,495	64,839	64,992	66,136
	23.58%	23.85%	22.77%	22.29%	22.00%
อ.บางคนที	39,746	40,593	40,960	40,451	38,280
	16.35%	15.17%	14.38%	13.88%	12.73%
อ.ดำเนินสะดวก	77,964	85,112	92,438	99,065	95,802
	32.06%	31.80%	32.46%	31.92%	31.87
รวม	243,144	267,623	284,773	291,516	300,624

ที่มา: สำนักงานทะเบียนราษฎร ผู้ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

1) การเปลี่ยนแปลงประชากรรายอำเภอ ตั้งแต่ พ.ศ. 2507-พ.ศ. 2531

ช่วง พ.ศ. 2507 - 2513 อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีการเปลี่ยนแปลงประชากรทางเพิ่มขึ้นมากที่สุด ร้อยละ 16.46 รองลงมาคือ อำเภอบ้านดอน (ร้อยละ 9.17) และอำเภอบางคนทีเพิ่มขึ้นน้อยที่สุด (ร้อยละ 2.13) ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงประชากรทั้งพื้นที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงทางเพิ่มขึ้นร้อยละ 10.07

ช่วง พ.ศ. 2513-2519 การเปลี่ยนแปลงประชากรในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีอัตราการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นลดลง ช่วงแรกเหลือเพียงร้อยละ 6.41 โดยอำเภอเมืองสมุทรสงครามและอำเภอบ้านดอนเปลี่ยนแปลงทางเพิ่มขึ้นเกือบเท่ากันคือร้อยละ 8.96 และ 8.61 ในขณะที่อำเภอบางคนทีเพิ่มขึ้นน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 0.90 เท่านั้น

พ.ศ. 2519 - 2525 อัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างเพิ่มขึ้นลดลงจากเดิมเหลือร้อยละ 2.37 โดยอำเภอเมืองสมุทรสงครามมีอัตราการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.48 ส่วนอำเภอบ้านดอนและอำเภออัมพวา มีอัตราการเพิ่มขึ้นร้อยละไม่ถึง 1 และอำเภอบางคนทีมีอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรทางลดลงร้อยละ 1.24

พ.ศ. 2525 - 2531 อัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.12 โดยมีการเปลี่ยนแปลงประชากรอำเภอเมืองสมุทรสงครามเพิ่มขึ้นมากที่สุดร้อยละ 7.95 อำเภออัมพวาและอำเภอบ้านดอนเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 1.76 และ 2.94 ตามลำดับ ส่วนอำเภอบางคนทีมีการเปลี่ยนแปลงประชากรทางลดลงถึงร้อยละ 5.37

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงประชากรรายอำเภอ จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทั้งหมดในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง หรือการพิจารณาแบบ ABSOLUTE CHANGE พบว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรในอำเภอเมืองสมุทรสงครามเกือบจะทุกช่วง มีความสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของประชากรทั้งพื้นที่มากที่สุด กล่าวคือในช่วงแรก (พ.ศ. 2507 - 2513) มีอัตราการเพิ่มขึ้นร้อยละ 46.29 ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2513 - 2519) มีอัตราการเพิ่มขึ้นร้อยละ 41.49 ถึงแม้ว่าในช่วงนี้อำเภอบ้านดอนจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นมากกว่าคือร้อยละ 42.71 แต่ก็อยู่ในอัตราการเพิ่มที่ใกล้เคียงกัน ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2519 - 2525) มีอัตราการเพิ่มขึ้น

95.98 และช่วงสุดท้าย (พ.ศ.2525 - 2531) มีอัตราการเพิ่มขึ้นร้อยละ 81.23 เห็นได้ว่าในช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 มีความแตกต่างกันมาก แสดงว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรในช่วง 2519 ถึง 2525 เขตอำเภอเมืองมีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีการเพิ่มขึ้นน้อยลงบ้างในช่วงปัจจุบันแต่ก็ยังคงอยู่ในอัตราที่สูง ในขณะที่อำเภอบางคนที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นน้อยที่สุดในพื้นที่คือช่วงแรกเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.13 ช่วงที่ 2 เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.14 ส่วนช่วงที่ 3 และ ช่วงที่ 4 มีอัตราการลดลงเรื่อยๆ ร้อยละ 7.55 และร้อยละ 23.84 เห็นได้ว่าตั้งแต่ปี 2519 เป็นต้นมาอำเภอบางคนที่มีประชากรลดลงอย่างรวดเร็ว ส่วนที่อำเภอคานินสะทวักและอำเภออัมพวา มีการเพิ่มขึ้นของประชากรในลักษณะขึ้นๆ ลงๆ ในแต่ละช่วง คือช่วงที่ 1 มาก ช่วงที่ 2 เพิ่มขึ้นน้อย ช่วงที่ 3 เพิ่มขึ้นมากขึ้น และช่วงที่ 4 ก็เพิ่มขึ้นน้อยลงอีก จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าประชากรในที่ราบสูงแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีการเพิ่มกระจุกตัวในพื้นที่ตอนล่างมากที่สุด ในขณะที่พื้นที่ตอนกลางมีการเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่มากที่สุด คาดว่าน่าจะไปสู่ศูนย์กลางทางตอนล่างและทางตอนบน (ดูตารางที่ 3.7 และแผนที่ 3.10)

2) การเปลี่ยนแปลงประชากรรายตำบล ช่วงปี 2525 - 2531

อำเภอเมืองสมุทรสงครามมีการเปลี่ยนแปลงประชากรใน 2 ลักษณะ คือ มีการเปลี่ยนแปลงในทางลดลงได้แก่ ตำบลบางขันแตก ตำบลบ้านปรก โดยมีอัตราการลดลงของประชากรจากเดิมร้อยละ 1 - 5 ส่วนตำบลอื่นๆ อีก 8 ตำบล กับ 1 เทศบาลเมือง มีอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรในทางเพิ่มขึ้น โดยตำบลบางจะเกร็ง มีอัตราการเพิ่มสูงที่สุดร้อยละ 25.54 รองลงมาคือ ตำบลตลาดใหญ่ (ร้อยละ 14.35) ตำบลคลองโคน (ร้อยละ 12.68)

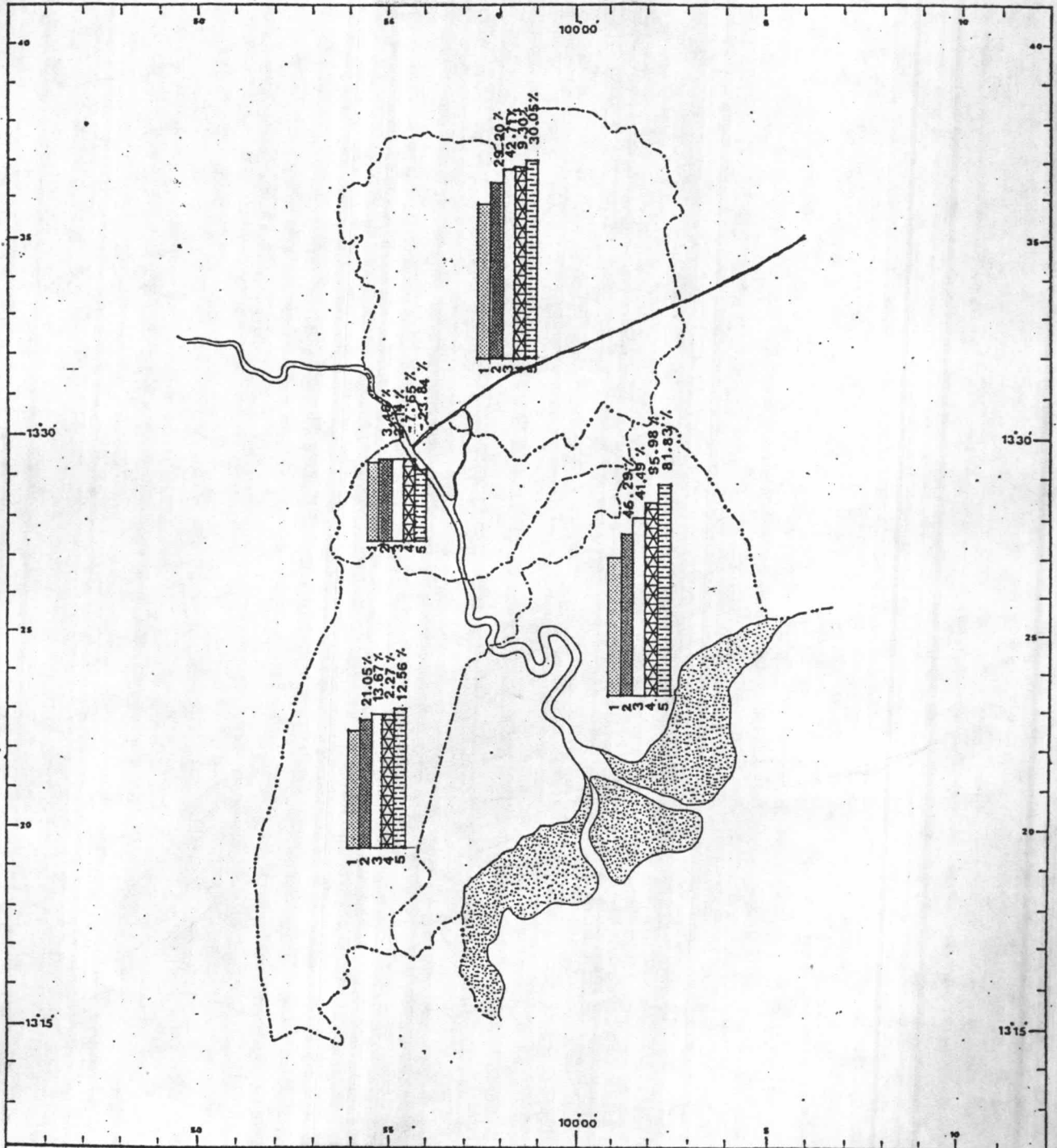
อำเภออัมพวา มีการเปลี่ยนแปลงประชากรเพิ่มขึ้นและลดลงเช่นกัน โดยตำบลเหมืองใหม่ ยี่สาร ท่าคา และเทศบาลตำบลอัมพวา มีประชากรลดลง ในอัตราการลดลงของประชากรจากเดิมร้อยละ 1 - 5 ส่วนตำบลอื่นๆ อีก 8 ตำบล มีอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรในทางเพิ่มขึ้น โดยตำบลแพรกหนามแดง มีอัตราการเพิ่มสูงที่สุดร้อยละ 6.78 รองลงมาคือตำบลสวนหลวง (ร้อยละ 5.31) และตำบลบางช้าง (ร้อยละ 5.04)

อำเภอบางคนที มีการเปลี่ยนแปลงประชากรในทางลดลงเกือบทุกตำบล ยกเว้นตำบลบางพรหม ที่ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงประชากรในทางเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 0.25 เท่านั้น ส่วนตำบลที่มีประชากรลดลงมีอัตราการลดลงไม่มากนักเพียงร้อยละไม่ถึง 1 อยู่ประมาณ 0.01 - 0.20

ตารางที่ 3.7 การเปลี่ยนแปลงประชากรราชอาณาจักร ปี 2507-2531

อำเภอ	ประชากร	ประชากร	การเปลี่ยนแปลง		ประชากร	การเปลี่ยนแปลง	
	2507	2513	relative	absolute	2519	relative	absolute
อ. เมืองสมุทรสงคราม	68,092	79,423	16.64%	46.29%	86,539	8.96%	41.49%
อ. อัมพวา	57,342	62,495	8.99%	21.05%	64,839	3.75%	13.67%
อ. บางคนที	39,746	40,593	2.13%	3.46%	40,960	0.90%	2.14%
อ. ดำเนินสะดวก	77,964	85,112	9.17%	29.20%	92,438	8.61%	42.71%
รวม	243,144	267,623	10.17%	100.00%	284,776	6.41%	100.00%

อำเภอ	ประชากร	ประชากร	การเปลี่ยนแปลง		ประชากร	การเปลี่ยนแปลง	
	2519	2525	relative	absolute	2531	relative	absolute
อ. เมืองสมุทรสงคราม	86,536	93,008	7.48%	95.98%	100,406	7.95%	81.23%
อ. อัมพวา	64,839	64,992	0.24%	2.27%	66,136	1.76%	12.56%
อ. บางคนที	40,960	40,451	-1.24%	-7.55%	38,280	-5.37%	-23.84%
อ. ดำเนินสะดวก	92,438	93,065	0.68%	9.30%	95,802	2.94%	30.05%
รวม	284,773	291,516	2.37%	100.00%	300,624	3.12%	100.00%

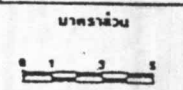

แผนที่ 3.10 แสดงการเปลี่ยนแปลงประชากรรายอำเภอ

ลักษณะ	1	
ป 2507	2	
ป 2513	3	
ป 2519	4	
ป 2525	5	
ป 2531		

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

อำเภอคำเนินสะคอก มีการเปลี่ยนแปลงประชากรทั้งในทางลดลงและเพิ่มขึ้น ตำบลที่มีประชากรลดลงคือ ตำบลสีหมื่น ศรีสุราษฎร์ คาหลวง ประสาทสิทธิ์ และคอน่าฝ ส่วนตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรเพิ่มขึ้นจากเดิมมากที่สุดคือ ตำบลคำเนินสะคอก เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 13.24 รองลงมาคือตำบลคอนคลัง (ร้อยละ 11.61) และตำบลแพงพวย (ร้อยละ 9.06)

และเมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงประชากรรายตำบล จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทั้งพื้นที่ หรือแบบ ABSOLUTE CHANGE ในช่วงปี 2525 - 2531 พบว่าเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม มีอัตราการเพิ่มขึ้นสัมพันธ์กับอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมากที่สุด คือ มีอัตราการเพิ่มขึ้นร้อยละ 36.62 รองลงมาคือตำบลลาดาใหญ่ บางจะเกร็ง และคำเนินสะคอก เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 10 - 15 ส่วนในตำบลที่มีประชากรเพิ่มขึ้นอื่นๆ มีอัตราการเพิ่มขึ้นอยู่ระหว่างร้อยละ 1 - 9 และมีอยู่ 3 ตำบล คือ ตำบลคลองเขิน ตำบลบางแค ตำบลแควอ้อม ที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรไม่ถึงร้อยละ 1 ขณะที่เดียวกันก็มีประชากรในบางตำบลที่มีอัตราการลดลงโดยเฉพาะในอำเภอบางคนที่มีอยู่ถึง 12 ตำบลจาก 13 ตำบล โดยประชากรที่ลดลงนี้มีอัตราการลดลงร้อยละ 1-6 (ตาราง 3.8 และแผนที่ 3.11)

จากการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงประชากรรายอำเภอ และรายตำบลข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณตอนล่างของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงครามและพื้นที่โดยรอบ และตำบลที่มีถนนสายสำคัญตัดผ่านพื้นที่ ส่วนพื้นที่ตอนกลาง โดยเฉพาะอำเภอบางคนที่มีการลดลงของประชากรตลอดเวลา สำหรับคอนบนของพื้นที่ที่มีการเพิ่มขึ้นประชากรค่อนข้างสม่ำเสมอ ลักษณะทั้งหมดนี้แสดงว่าประชากรในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างกระจุกตัวอยู่ในศูนย์กลางเมือง และศูนย์กลางชุมชนที่มีลักษณะเป็นการค้าการบริการ และโดยรอบๆ บริเวณศูนย์กลางเหล่านั้น โดยมีแนวโน้มของการเคลื่อนย้ายจากชนบทตอนกลางพื้นที่เข้าสู่ศูนย์กลาง

3.3.3 ความหนาแน่นของประชากร

ปี 2531 ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ย 481 คนต่อตารางกิโลเมตร อำเภอเมืองสมุทรสงครามมีประชากรหนาแน่นมากที่สุดเฉลี่ย 594 คน ต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาคืออำเภอบางคนที 494 คนต่อตารางกิโลเมตร และอำเภอ

ตารางที่ 3.8 แสดงการเปลี่ยนแปลงประชากร ปี 2525 และ ปี 2531

อำเภอ ตำบล	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)		ความหนาแน่น (คน/(ตร.กม.))		% การเปลี่ยนแปลงประชากร 2525 - 2531		
		ปี 2525	ปี 2531	2525	2531	Relative	Absolute	Growth Rate
อ. เมืองสมุทรสงคราม	169,057	93,008	100,406	550	594	7.95	81.23	1.28
ต. บางขันแตก	13,494	10,416	9,912	772	735	-4.84	-5.53	-0.82
ต. ลาดใหญ่	25,499	9,048	10,346	355	406	14.35	14.25	2.26
ต. บ้านปรก	7,980	6,238	6,142	782	770	-1.54	-1.05	-0.26
ต. บางแก้ว	28,448	6,107	6,585	215	232	7.84	5.26	1.27
ต. ท่าสหาค	5,615	4,088	4,491	728	800	9.86	4.42	1.58
ต. แพลมใหญ่	17,449	6,854	7,572	393	434	10.48	7.88	1.67
ต. คลองเขิน	10,003	5,527	5,530	553	553	0.05	0.03	0.01
ต. คลองโคน	32,725	3,849	4,337	118	133	12.68	5.36	2.01
ต. บางตะเคียน	12,408	5,845	6,165	471	497	5.47	3.51	0.89
ต. บางจะเกร็ง	7,386	3,735	4,689	506	635	25.54	10.47	3.86
ต. แม่กลอง (เทศบาล)	8,050	31,301	34,636	3,888	4303	10.65	36.62	1.70
อ. บางคนที	77,486	40,451	38,280	522	494	-0.05	-23.84	-0.92
ต. กระดังงา	6,692	5,987	5,459	895	816	-0.09	-5.80	-1.53
ต. บางสะแก	7,155	2,695	2,671	377	373	-0.01	-0.26	-0.15
ต. บางอีรัก	9,077	2,812	2,531	310	279	-0.10	-3.09	-1.74
ต. โรงทึบ	5,132	2,946	2,762	574	538	-0.06	-2.02	-1.07
ต. บางคนที	6,058	3,308	2,992	546	494	-0.10	-3.47	-1.66
ต. คอมนะโนรา	13,938	5,292	4,928	380	354	-0.70	-4.00	-1.18
ต. บางพรม	4,579	2,386	2,991	521	653	0.25	6.64	3.84
ต. บางกุ้ง	3,270	2,397	2,173	733	665	-0.09	-2.46	-1.62
ต. จอมปลวก	6,038	4,237	4,003	702	663	-0.06	-2.57	-0.94
ต. บางนกแขวก	3,753	2,004	1,597	534	426	-0.20	-4.47	-3.71
ต. ฮายแพง	3,522	1,870	1,787	531	507	-0.04	-0.91	-0.75
ต. บางกระบือ	4,287	2,289	2,259	534	527	-0.01	-0.33	-0.22
ต. บ้านปราโมทย์	3,985	2,228	2,127	559	534	-0.05	-1.11	-0.77

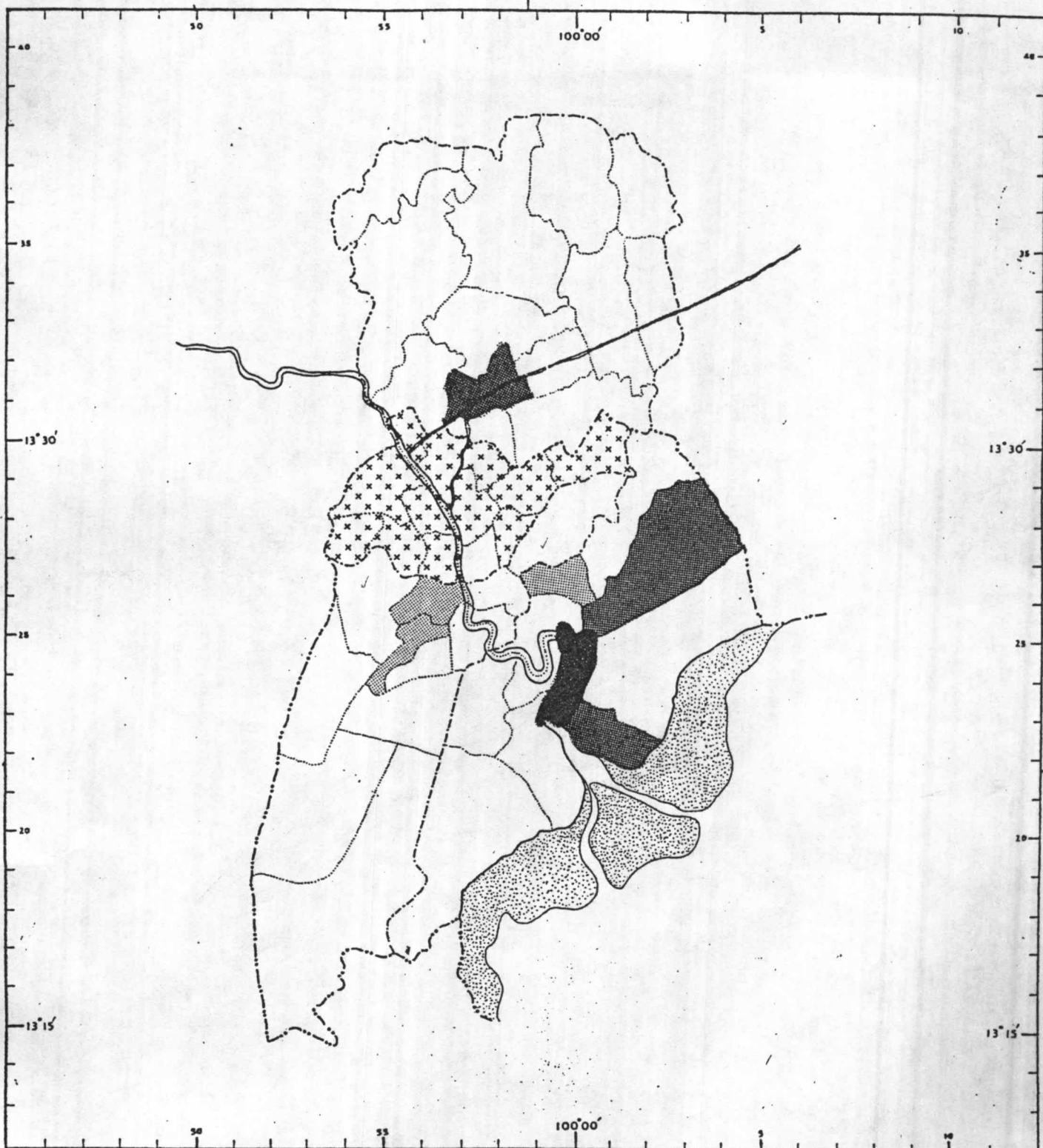
ที่มา : กองปกครองท้องถิ่น และ สำนักงานทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 3.8 (ต่อ) แสดงการเปลี่ยนแปลงประชากร ปี 2525 และ ปี 2531

อำเภอ ตำบล	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)		ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)		% การเปลี่ยนแปลงประชากร 2525 - 2531		
		ปี 2525	ปี 2531	2525	2531	Relative	Absolute	Growth Rate
อ.อัมพวา	170,164	64,992	66,136	382	389	1.76	12.56	0.29
ต.สวนหลวง	6,541	6,719	7,076	1,027	1082	5.31	3.92	0.87
ต.ท่าคา	8,654	6,533	6,443	755	745	-1.38	-0.99	-0.23
ต.วัดประดู่	14,591	6,102	6,324	418	433	3.64	2.44	0.60
ต.เหมืองใหม่	11,673	5,887	5,633	504	483	-4.31	-2.79	-0.73
ต.บางช้าง	4,730	5,159	5,419	1,091	1146	5.04	2.85	0.82
ต.แควอ้อม	4,931	2,726	2,791	553	566	2.38	0.71	0.39
ต.ปลาอินเือง	14,792	8,900	9,242	602	625	3.84	3.75	0.63
ต.บางแค	4,428	3,898	3,921	880	886	0.59	0.25	0.10
ต.แพรงหนามแดง	30,189	3,656	3,904	121	129	6.78	2.72	1.10
ต.สีสาร	60,981	3,703	3,616	61	59	-2.35	-0.96	-0.40
ต.บางนางลี่	5,836	4,017	4,218	688	723	5.00	2.21	0.82
ต.อัมพวา (เทศบาลตำบล)	2,818	7,692	7,549	2,730	2679	-1.86	-1.57	-0.31
อ.ดำเนินสะดวก	208,480	93,065	95,802	446	460	2.94	30.05	0.48
ต.ดำเนินสะดวก	11,390	9,748	11,039	856	969	13.24	14.17	2.09
ต.ประสาธลพิษ	12,660	9,233	8,847	729	699	-4.18	-4.24	-0.71
ต.ศรีสุราษฎร์	7,060	7,790	7,314	1,103	1036	-6.11	-5.23	-1.05
ต.ตาหลวง	6,360	4,769	4,512	750	709	-5.39	-2.82	-0.92
ต.คอนกรวย	29,000	11,799	12,535	407	432	6.24	8.08	1.01
ต.คอนคลัง	16,810	2,945	3,287	175	196	11.61	3.75	1.85
ต.บัวงาม	23,000	4,094	4,250	178	185	3.81	1.71	0.63
ต.บ้านไร่	19,970	7,568	8,263	379	414	9.18	7.63	1.48
ต.แพงพวย	30,610	6,359	6,935	208	227	9.06	6.32	1.46
ต.สีหมื่น	9,000	4,777	4,482	531	498	-6.18	-3.24	-1.06
ต.ท่าไม้	12,020	8,163	8,482	679	706	3.91	3.50	0.64
ต.ชนนิกษ	13,830	7,383	7,488	534	541	1.42	1.15	0.24
ต.คอนไม้	16,770	8,437	8,368	503	499	-0.82	-0.76	-0.14
รวม	625,187	291,516	300,624	466	481	3.12	100.00	0.51

ที่มา : กองปกครองท้องถิ่น และ สำนักงานทะเบียนราษฎร์ กระทรวงมหาดไทย

แผนที่ 3.11 แสดงการเปลี่ยนแปลงประชากรรายตำบล ช่วงปี 2525-2531

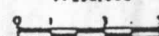
สัญลักษณ์

- เพิ่มมากที่สุด ๓๖.๖๒%
- เพิ่ม ๑๐-๑๔%
- เพิ่ม ๑-๙%
- ลดลง

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน 1:250,000

อัมพวา มีความหนาแน่นประชากรน้อยที่สุด 389 คนต่อตารางกิโลเมตร บริเวณที่มีประชากรหนาแน่นที่สุดคือ เขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม มีความหนาแน่นเฉลี่ย 4,303 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาคือ เทศบาลตำบลอัมพวา มีความหนาแน่นเฉลี่ย 2,679 คนต่อตารางกิโลเมตร ส่วนบริเวณที่มีความหนาแน่นประชากรน้อยที่สุดคือ ตำบลยี่สาร และ แพรกทนามแดง ในเขตอำเภออัมพวา มีความหนาแน่นเฉลี่ย 59 และ 129 คนต่อตารางกิโลเมตร

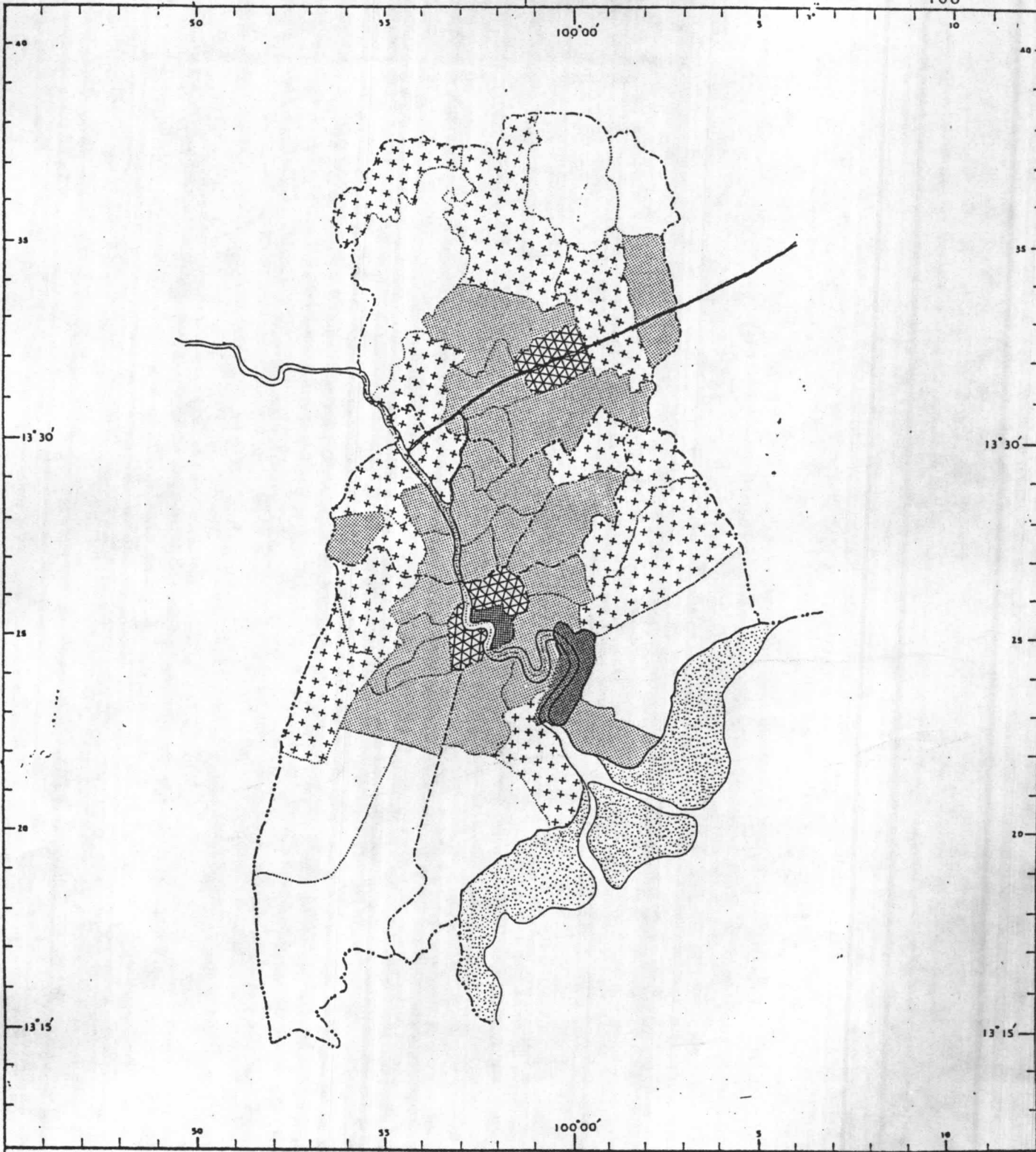
1) กลุ่มความหนาแน่นของประชากร

เมื่อพิจารณาคความหนาแน่นของประชากร กระจายแบ่งกลุ่มพื้นที่ตามลักษณะความหนาแน่น ปรากฏว่าส่วนใหญ่ของตำบลต่างๆ อยู่ในกลุ่มความหนาแน่นค่อนข้างน้อยถึงความหนาแน่นปานกลาง โดยเฉพาะทุกตำบลในอำเภอบางคนทีอยู่ในกลุ่มนี้ ส่วนกลุ่มที่มีความหนาแน่นประชากรค่อนข้างสูงถึงสูงมาก อยู่ในบริเวณเขตเมืองและรอบๆ เมือง (แผนที่ 3.12)

กลุ่มความหนาแน่นประชากรรายตำบล ปี 2531

1. กลุ่มความหนาแน่นประชากรต่ำ น้อยกว่า 250 คนต่อตารางกิโลเมตร
  - อำเภอเมืองสมุทรสงคราม - ตำบลคลองโคน และตำบลบางแก้ว
  - อำเภออัมพวา - ตำบลยี่สารและแพรกทนามแดง
  - อำเภอดำเนินสะดวก - ตำบลบัวงาม คอนคสัง และแพงพวย
2. กลุ่มความหนาแน่นประชากรค่อนข้างต่ำ 251 - 500 คนต่อตารางกิโลเมตร
  - อำเภอเมืองสมุทรสงคราม - ตำบลลาดใหญ่ แหลมใหญ่ และนางตะเคียน
  - อำเภออัมพวา - ตำบลวัดประดู่ และเหมืองใหม่
  - อำเภอบางคนที - ตำบลบางสะแก บางยี่รงค์ บางคนที
คอนมะจินรา และบางนกแขวก
  - อำเภอดำเนินสะดวก - ตำบลคอนกรวย บ้านไร่ สีหมื่น และคอนไผ่
3. กลุ่มความหนาแน่นประชากรปานกลาง 501 - 1,000 คนต่อตารางกิโลเมตร
  - อำเภอเมืองสมุทรสงคราม - ตำบลบางชันแตก บ้านปรก ห้ายหาด
คลองเงิน และบางจะเกร็ง
  - อำเภออัมพวา - ตำบลท่าคา แควอ้อม บลสายโพงพาง บางแค
บางนางลี่

แผนที่ 3.12 แสดงความหนาแน่นประชากร ปี 2531

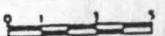
สัญลักษณ์

- ๒๕๐๑ คน/ตร.กม.   ๒๕๐ คน/ตร.กม.
- ๑,๐๐๑-๒,๕๐๐ คน/ตร.กม.
- ๕๐๑-๑,๐๐๐ คน/ตร.กม.
- ๒๕๑-๕๐๐ คน/ตร.กม.

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน 1:250,000

อำเภอบางคนที	- ตำบลกระคังงา ริงทิม บางหมม บางกุ่ม จอมปลวก ยายแพง บางกระบือ และบ้าน ปราโมทย์
อำเภอคำเนินสะควก	- ตำบลประสาธลสิทธิ์ คาหลวง ทานัค ขุนพิทักษ์
4. กลุ่มความหนาแน่นประชากรค่อนข้างสูง 1,001-2,500 คนต่อตารางกิโลเมตร	
อำเภออัมพวา	- ตำบลสวนหลวง และตำบลบางช้าง
อำเภอคำเนินสะควก	- ตำบลศรีสุราษฎร์
5. กลุ่มความหนาแน่นประชากรสูง 2,501 คนต่อตารางกิโลเมตรขึ้นไป	
อำเภอเมืองสมุทรสงคราม	- เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม
อำเภออัมพวา	- เทศบาลตำบลอัมพวา

2) การเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นประชากร

ความหนาแน่นประชากรเป็นการพิจารณาจากจำนวนประชากรต่อขนาดพื้นที่ ดังนั้นเมื่อขนาดพื้นที่คงเดิม ความหนาแน่นประชากรจะแปรผันตามจำนวนประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งบริเวณตอนกลางพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง (อำเภอบางคนที) มีจำนวนประชากรลดลงและขยายไปยังตอนล่างและตอนบนของพื้นที่ (อำเภอเมืองสมุทรสงคราม และอำเภอคำเนินสะควก) จึงทำให้ตอนกลางพื้นที่ที่มีความหนาแน่นประชากรลดลง ขณะเดียวกันความหนาแน่นประชากรในพื้นที่ตอนล่างและตอนบนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ แต่อย่างไรก็ตามความหนาแน่นของประชากรอำเภอบางคนทีก็ยังคงมีความหนาแน่นสูงกว่าอำเภออัมพวา และอำเภอคำเนินสะควก การเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นประชากร (ดูตารางที่ 3.8 และที่ 3.9)

อำเภอเมืองสมุทรสงครามมีความหนาแน่นประชากรเท่ากับ 403 คนต่อตารางกิโลเมตร เพิ่มขึ้นเป็น 470 คนต่อตารางกิโลเมตร ในปี 2513 เพิ่มขึ้นเป็น 512, 550 และ 594 คนต่อตารางกิโลเมตร ในปี 2519, 2525, และ 2531 มีอัตราการเพิ่มขึ้นร้อยละ 16.64, 8.96, 7.48, และ 7.95 ตามลำดับแต่ละช่วงปี

อำเภออัมพวามีความหนาแน่นประชากรเท่ากับ 337, 367, 381, 382 และ 389 คนต่อตารางกิโลเมตร ในปี 2507, 2513, 2519, 2525, และ 2531 ตามลำดับโดยเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 8.99, 3.75, 0.24, และ 1.76 ตามลำดับแต่ละช่วงปี เห็นได้ว่าอำเภออัมพวามีอัตราการเพิ่มความหนาแน่นประชากรลดน้อยลงเรื่อยๆ

ตารางที่ 3.9 แสดงการดำเนินงาน และการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานประจำปี

อำเภอ	งบ เงิน	2507		2513		2507-2513		2509		2513-2519		2525		2519-2525		2531		2525-2531	
		ประจำปี	การดำเนินงาน	ประจำปี	การดำเนินงาน	CHANGE	ประจำปี	การดำเนินงาน	CHANGE	ประจำปี	การดำเนินงาน	CHANGE	ประจำปี	การดำเนินงาน	CHANGE	ประจำปี	การดำเนินงาน	CHANGE	
อ. เมืองสมุทรสงคราม	169.06	68,092	403	79,423	470	0.17	86,536	512	0.09	93,008	550	0.07	100,406	594	0.08				
อ. อัมพวา	170.16	57,342	337	62,495	367	0.09	64,839	381	0.04	64,992	382	0.00	66,136	389	0.02				
อ. บางคนที	77.49	39,746	513	40,593	524	0.02	40,960	529	0.01	40,451	522	-0.01	38,280	494	-0.05				
อ. ดำเนินสะดวก	208.48	77,964	374	85,112	408	0.09	92,438	443	0.09	93,065	446	0.01	95,802	460	0.03				
รวม	625.19	243,144	389	267,623	428	0.10	284,773	456	0.06	291,516	466	0.02	300,624	481	0.03				

อำเภอบางคนที่มีความหนาแน่นประชากรเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2507, 2513 และ 2519 โดยมีความหนาแน่น 513, 524, และ 529 คนต่อตารางกิโลเมตร แล้วเริ่มมีความหนาแน่นประชากรลดลงในปี 2525 และ 2531 โดยมีความหนาแน่นประชากร 522 และ 494 คนต่อตารางกิโลเมตร อัตราความหนาแน่นประชากรลดลงร้อยละ 1.24 ในช่วงปี 2519 ถึง 2525 และลดลงร้อยละ 5.37 ในปี 2525 - 2531

ส่วนอำเภอคำเนินสะควก มีความหนาแน่นประชากรเพิ่มขึ้นตลอดเวลา จากปี 2507 ความหนาแน่นประชากร 374 คนต่อตารางกิโลเมตร เพิ่มขึ้นเป็น 408, 443 446 และ 460 คนต่อตารางกิโลเมตร ในปี 2513, 2519, 2525 และ 2531 ตามลำดับ โดยมีอัตราการเพิ่มขึ้นของความหนาแน่นประชากรร้อยละ 9.17, 8.61, 0.68 และ 2.94 ตามลำดับแต่ละช่วงปี เห็นได้ว่าช่วงปี 2519 - 2525 และช่วงปี 2525 - 2531 มีอัตราการเพิ่มขึ้นน้อยลงกว่าทั้ง 2 ช่วงแรก

การเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นประชากรรายตำบล ในช่วงปี 2525 ถึง 2531 พบว่าตำบลบางจะเกร็งมีความหนาแน่นประชากรเพิ่มขึ้นจากเดิมสูงมากที่สุด คือจาก 506 คนต่อตารางกิโลเมตร เพิ่มขึ้นเป็น 635 คนต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งมีความหนาแน่นประชากรเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 25.54 สำหรับตำบลที่มีความหนาแน่นประชากรลดลงมากที่สุด คือตำบลสี่หมื่น อำเภอคำเนินสะควก คือจากเดิมปี 2525 เท่ากับ 531 คนต่อตารางกิโลเมตร ลดลงเหลือ 498 คนต่อตารางกิโลเมตร ในปี 2531 อัตราการลดลงร้อยละ 6.18 โดยบริเวณที่มีความหนาแน่นประชากรลดลงส่วนใหญ่อยู่ในเกือบทุกตำบลของอำเภอบางคนที และบางตำบลของอำเภอคำเนินสะควก ส่วนบริเวณที่มีความหนาแน่นประชากรเพิ่มขึ้นส่วนใหญ่อยู่ในเกือบทุกตำบล อำเภอเมืองสมุทรสงครามและอำเภออัมพวา เช่นกัน

3.3.4 การคาดประมาณจำนวนประชากรในอนาคต

แนวโน้มของประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างในอนาคต ได้ทำการคาดประมาณประชากรไว้ 4 วิธี TREND PROJECTION MODELS จากประชากรทั้งหมด ตั้งแต่ปี 2507 ถึง 2531 รวม 25 ปี ซึ่งการคาดประมาณประชากรดังกล่าวมีจำนวนประชากรใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ในช่วงปี 2535 ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างจะมีประชากรประมาณ 310,000 - 315,000 คน ในปี 2540 ประมาณ 322,000 - 325,000 คน ในปี 2545 ประมาณ 334,000 - 340,000 คน ในปี 2550 ประมาณ 345,000 - 355,000 คน (รายละเอียด ตารางที่ 3.10)

ตารางที่ 3.10 การคาดประมาณประชากรที่รายลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

การคาดประมาณประชากรรวมทั้งรายลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

พ.ศ.	วิธีที่ 1	วิธีที่ 2	วิธีที่ 3	วิธีที่ 4
2531	301,289	305,075	301,557	306,184
2535	310,204	313,600	311,400	315,808
2540	322,179	324,257	325,602	328,265
2545	334,154	334,914	340,365	341,213
2550	346,129	345,571	355,797	354,672
Change per Period(slope)	2395	2131.37	2.907964E-03	7.76732E-03
Correlation Coefficient	อัตราการ เปลี่ยนแปลง เฉลี่ย 0.89%	.9685104		.9603996

การคาดประมาณประชากรที่รายลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม

พ.ศ.	วิธีที่ 1	วิธีที่ 2	วิธีที่ 3	วิธีที่ 4
2531	34,636	35,487		35,528
2535	36,859	37,612	37,107	37,872
2540	39,639	40,268	40,445	41,019
2545	42,418	42,923	44,084	44,428
2550	45,197	45,579	48,049	48,121
Change(Slope)	555.8333	531.1786	1.737734E-02	1.609576E-02
Correlation		.7952616		.7972935

ตารางที่ 3.10 (ต่อ) การคาดประมาณประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

การคาดประมาณประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เขตเทศบาลตำบลอัมพวา

พ.ศ.	วิธีที่ 1	วิธีที่ 2	วิธีที่ 3	วิธีที่ 4
2531	7,549	7,688		7,686
2535	7,454	7,666	7,459	
2540	7,335	7,639	7,348	7,636
2545	7,215	7,612	7,239	7,608
2550	7,096	7,585	7,131	7,580
Change (Slope)	-23.83334	-.5.428571	-2.990472E-03	-7.315874E-04
Correlation		-.1093182		-.1124503

การคาดประมาณประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

พ.ศ.	วิธีที่ 1	วิธีที่ 2	วิธีที่ 3	วิธีที่ 4
2531	65,770	65,607		65,624
2535	68,479	68,656	68,638	68,855
2540	71,865	72,468	72,399	73,118
2545	75,250	76,279	76,366	77,645
2550	78,636	80,090	80,550	82,453
Change(slope)	677.1667	762.2857	1.072663E-02	.0120877
Correlation		.9654386		.9667817

ตารางที่ 3.10 (ต่อ) การคาดประมาณประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

การคาดประมาณประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เขตอำเภออัมพวา

พ.ศ.	วิธีที่ 1	วิธีที่ 2	วิธีที่ 3	วิธีที่ 4
2531	58,587	58,835		58,838
2535	59,445	59,974	59,465	60,007
2540	60,518	61,397	60,581	61,500
2545	61,590	62,821	61,718	63,030
2550	62,663	64,244	62,876	64,598
Change(slope)	214.5	284.7143	3.725752E-03	4.927278E-03
Correlation		.9151094		.80406

การคาดประมาณประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เขตอำเภอบางคนที

พ.ศ.	วิธีที่ 1	วิธีที่ 2	วิธีที่ 3	วิธีที่ 4
2531	38,280	38,268		38,280
2535	36,833	37,256	36,910	37,303
2540	35,024	35,991	35,265	36,121
2545	33,214	34,726	33,694	34,977
2550	31,405	33,461	32,193	33,869
Change(slope)	-361.8334	-253.0357	-9.072659E-03	-6.416679E-03
Correlation		-.8041413		-.8156982

ตารางที่ 3.10 (ต่อ) การคาดประมาณประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

การคาดประมาณประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง เขตอำเภอดำเนินสะดวก

พ.ศ.	วิธีที่ 1	วิธีที่ 2	วิธีที่ 3	วิธีที่ 4
2531	95,802	95,399		95,401
2535	97,627	97,126	97,673	97,164
2540	99,908	99,285	100,064	99,414
2545	102,188	101,444	102,513	101,717
2550	104,469	103,603	105,022	104,072
Change	456.1667	431.7857	4.847655E-03	4.589439E-03
Correlation		.9672376		.9670106

หมายเหตุ : วิธีที่ 1 LINEAR (DIRECT)
 วิธีที่ 2 LINEAR (REGRESSION)
 วิธีที่ 3 EXPONENTIAL (DIRECT)
 วิธีที่ 4 EXPONENTIAL (REGRESSION)

สำหรับประชากรที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างรายอำเภอ ในอนาคตพบว่า อำเภอเมืองสมุทรสงครามมีสัดส่วนประชากรมากที่สุด รองลงมาคืออำเภอดำเนินสะดวก โดย อำเภอเมืองสมุทรสงครามมีการเพิ่มขึ้นของประชากรเฉลี่ยประมาณ 1,233 - 1,293 คนต่อปี อำเภอดำเนินสะดวกมีการเพิ่มขึ้นของประชากรเฉลี่ยประมาณ 432 - 456 คนต่อปี อำเภออัมพวามีการเพิ่มขึ้นของประชากรเฉลี่ยประมาณ 191 - 279 คนต่อปี และอำเภอบางคนที่มี การลดลงประชากรเฉลี่ยประมาณ 253 - 361 คนต่อปี และการคาดประมาณประชากรดังกล่าว ปรากฏว่าอำเภอเมืองสมุทรสงครามจะมีประชากรมากที่สุดประมาณ 130,574 คน ในปี 2550 รองลงมาคืออำเภอดำเนินสะดวกจะมีประชากรประมาณ 105,022 คน ในปี 2550 และอำเภอ บางคนที่จะมีประชากรลดลงเหลือเพียง 32,000 คนในปี 2550 ส่วนความหนาแน่นประชากร นั้นพบว่า เขตเทศบาลเมืองและ เขตเทศบาลตำบลจะเป็นบริเวณที่มีความหนาแน่นประชากรสูงที่ สุด คือประมาณ 5,842 คนต่อตารางกิโลเมตร และ 2,939 คนต่อตารางกิโลเมตร

3.3.5 โครงสร้างประชากร

จากข้อมูลการคาดประมาณประชากรระดับจังหวัด พ.ศ. 2529-2534 ของคณะกรรมการนโยบายและแผนประชากร กองวางแผนทรัพยากรมนุษย์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และจากหน่วยงานทะเบียนราษฎรอำเภอดำเนินสะดวก ปรากฏว่าที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีลักษณะโครงสร้างประชากรจำแนกตามเพศ และกลุ่มอายุ ตามตารางที่ 3.11 และแผนภูมิที่ 3.2 ดังนี้คือ

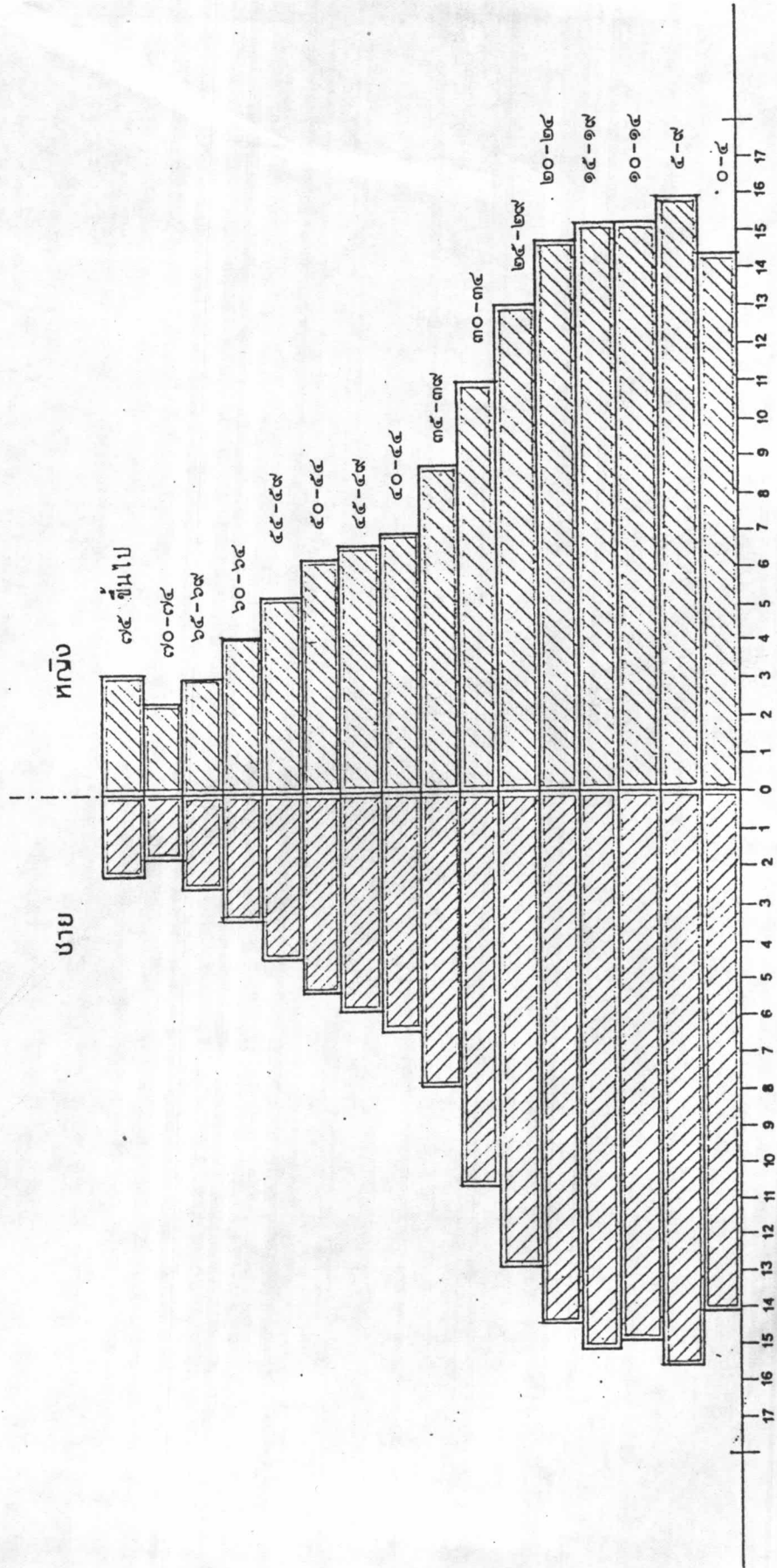
ประชากรในวัยที่ส่วนใหญ่ทั้งชายและหญิงอยู่ในกลุ่มอายุ 0-24 ปี คิดเป็น ร้อยละ 52.72 ของประชากรทั้งหมดเมื่อปี 2530 โดยสัดส่วนประชากรชายและหญิงในกลุ่มอายุ 5-9 ปี มีมากที่สุดคือร้อยละ 11.26 ของประชากรชายทั้งหมด และร้อยละ 10.86 ของ ประชากรหญิงทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามประชากรในกลุ่มอายุ 10-14, 15-19 และ 20-24 ทั้งชายและหญิงก็มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือประมาณร้อยละ 10 และจำนวนประชากรจะน้อย ลงเรื่อยๆ จากกลุ่มประชากรอายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป สำหรับประชากรที่อยู่ในวัยแรงงาน คือ กลุ่มอายุ 15-54 ปี มีประมาณร้อยละ 57 ของประชากรทั้งหมด โดยสรุปลักษณะโครงสร้าง ประชากรในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ก็เป็นเช่นเดียวกับโครงสร้างประชากรโดยทั่วไป ในประเทศคือ จะมีประชากรในวัยเด็กและหนุ่มสาวมากที่สุดและส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน

ตารางที่ 3.11 แสดงประชากร หมวดอายุ 5 ปี จำแนกตามเพศ ปี 2530
ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

หมวดอายุ	รวม	%	ชาย	%	หญิง	%
0-4	29,519	10.05%	14,559	10.20%	14,960	9.90%
5-9	32,484	11.05%	16,066	11.26%	16,418	10.86%
10-14	31,119	10.59%	15,417	10.80%	15,702	10.39%
15-19	31,462	10.71%	15,735	11.03%	15,727	10.40%
20-24	30,335	10.32%	15,020	10.53%	15,315	10.13%
25-29	26,863	9.14%	13,365	9.37%	13,498	8.93%
30-34	22,366	7.61%	11,020	7.72%	11,346	7.51%
35-39	17,446	5.94%	8,290	5.81%	9,156	6.06%
40-44	13,922	4.74%	6,721	4.71%	7,201	4.76%
45-49	12,856	4.37%	6,046	4.24%	6,810	4.51%
50-54	12,136	4.13%	5,664	3.97%	6,472	4.28%
55-59	9,883	3.36%	4,574	3.21%	5,309	3.51%
60-64	7,870	2.68%	3,598	2.52%	4,272	2.83%
65-69	5,828	1.98%	2,621	1.84%	3,207	2.12%
70-74	4,325	1.47%	1,863	1.31%	2,462	1.63%
75 ขึ้นไป	5,441	1.85%	2,140	1.50%	3,301	2.18%
รวม	293,855	100.00%	142,699	100.00%	151,156	100.00%

ที่มา : กองวางแผนทรัพยากรมนุษย์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
และหน่วยงานปกครองท้องถิ่น อำเภอดำเนินสะดวก

แบบูบิที่ 3.2 ไคร่งสร้งประชกร 2531

3.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

สภาพทาง เศรษฐกิจ เป็นตัวบ่งชี้ลักษณะของพื้นที่ เพื่อใช้ประกอบการวางแผนการใช้ที่ดิน โดยทั่วไปโครงสร้างทางเศรษฐกิจหลักมีอยู่ 3 ประการ คือ ด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการพาณิชย์กรรมและการบริการ รวมถึงแหล่งงานกับสภาพการคลังของพื้นที่ที่สัมพันธ์กัน เพราะรายได้ที่ห้องที่จัดเก็บได้ส่วนใหญ่นำมาจากภาษีอากรของกิจกรรมประเภทต่างๆ ซึ่งประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ชำระ

ลักษณะโครงสร้างทาง เศรษฐกิจของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นโครงสร้างเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ทั้งนี้พิจารณาได้จากสภาพการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อ เกษตรกรรม ประชากรกว่าร้อยละ 80 มีอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นการทำสวนมะพร้าวและทำการประมง ส่วนที่คาบเนินสะดวกมีการทำสวนผักผลไม้และการทำนาเป็นหลัก ประกอบกับการพิจารณาจากมวลรวมผลิตภัณฑ์ของจังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดราชบุรี ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้รายงานไว้ เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนระหว่างมวลรวมผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมต่อมวลรวมผลิตภัณฑ์จาก เกษตรกรรมในปี 2530 สำหรับจังหวัดสมุทรสงครามเท่ากับ 1 : 1.6 และจังหวัดราชบุรีเท่ากับ 1 : 1.2 (โดยพิจารณาว่าโครงสร้าง เศรษฐกิจอำเภอคาบเนินสะดวกใกล้เคียงกับของจังหวัดราชบุรี) สำหรับภาคเกษตรกรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ปรากฏว่าสาขาการประมง เป็นสาขาการผลิตที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมมากที่สุดคือมีมูลค่า 231,708,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 59.79 ของมวลรวมผลิตภัณฑ์เกษตรกรรม (387,506,000 บาท) ส่วนสาขาสัตว์เลี้ยงมีมูลค่า 68,099,000 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 29.39 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมเกษตรกรรม ส่วนที่คาบเนินสะดวกเมื่อพิจารณาจากโครงสร้างผลิตภัณฑ์จังหวัดราชบุรี สาขาสัตว์เลี้ยงมีมูลค่าน้อยมาก แต่สาขาสัตว์เลี้ยงเป็นสาขาหลักในภาคเกษตรกรรม (ตารางที่ 3.12 และ 3.13)

ภาวะ เศรษฐกิจของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ในปี 2531 ทรงตัวอยู่ในระดับใกล้เคียงกับปี 2530 โดยผลผลิตจากภาคการผลิตต่างๆ ส่วนใหญ่คงตัวไม่เปลี่ยนแปลง ยกเว้น การค้าปลีกซึ่งขยายตัวเพิ่มขึ้นเล็กน้อย เนื่องจากพืชสวนราคาดีทำให้เกษตรกรมีรายได้น่าพอใจมากขึ้น กาลังซื้อของประชาชนในภาคเกษตรจึงเพิ่มขึ้นมาก และสามารถนำมาใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคได้มากขึ้น

3.4.1 เกษตรกรรม

เนื่องจากสภาพพื้นที่ของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ

ตารางที่ 3.12 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดสมุทรสงคราม ตามราคาตลาด

	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530
เกษตรกรรม	401,943	310,526	406,165	371,479	409,849	422,630	387,506
กสิกรรม	83,122	81,449	95,095	85,142	61,433	58,729	68,099
ปศุสัตว์	26,102	22,948	32,092	24,484	16,036	29,422	33,713
ประมง	183,323	156,472	185,752	228,656	294,718	244,138	231,708
ป่าไม้	84,038	18,662	83,441	0	3,493	53,763	14,911
บริการทางการเกษตร	654	869	582	990	1,165	1,100	1,083
การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรอย่างง่าย	24,704	30,126	29,203	32,207	33,004	35,478	37,992
เหมืองแร่และการขุดหิน	1,533	3,773	4,030	2,647	1,650	6,681	3,127
อุตสาหกรรม	150,521	154,994	169,879	212,042	84,803	210,723	236,983
ก่อสร้าง	28,293	46,052	64,814	102,264	98,259	110,259	109,592
ไฟฟ้าประปา	25,647	36,313	40,198	42,355	51,778	63,635	73,085
คมนาคมขนส่ง	102,631	145,129	133,544	443,965	542,422	585,376	609,017
การค้าส่งค้าปลีก	458,830	519,719	494,457	570,671	723,949	605,749	600,398
ราชการ การประกันภัย ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์	73,184	82,911	102,508	103,285	144,593	124,820	158,974
ที่อยู่อาศัย	110,388	122,190	132,793	142,266	152,051	158,333	165,219
บริหารราชการแผ่นดินและการป้องกันประเทศ	116,681	136,100	150,290	151,991	162,352	168,059	172,468
บริการ	280,285	294,298	333,536	371,198	436,885	405,416	441,194
G P P	1,749,936	1,852,005	2,032,214	2,514,163	2,778,591	2,861,936	2,957,566
P.cap.GPP(B)	8,928	9,449	10,368	12,827	13,893	14,454	14,427
Pop.(1000 pers.)	196	196	196	196	200	198	205

ที่มา สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.13 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดราชบุรี ตามราคาตลาด

หน่วย 1,000 บาท

	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530
เกษตรกรรม	2,697,895	2,683,563	2,439,179	2,416,332	2,035,126	2,177,911	2,319,221
กลีกรวม	1,740,980	1,932,757	1,736,059	1,716,807	1,293,990	1,311,058	1,371,787
ปศุสัตว์	358,588	317,843	408,692	361,765	354,330	488,951	581,776
ประมง	15,559	19,435	12,678	18,998	16,606	14,930	16,853
ป่าไม้	308,127	124,923	16,893	45,460	62,829	55,995	13,577
บริการทางการเกษตร	162,087	149,493	124,891	122,589	145,718	131,078	143,685
การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรอย่างง่าย	112,574	139,112	139,966	148,734	161,653	175,899	191,543
เหมืองแร่และการถลุงหิน	1,989,326	2,063,515	1,984,044	2,223,735	2,140,214	2,038,324	2,180,473
อุตสาหกรรม	1,287,615	1,324,927	1,376,689	1,577,440	1,537,091	1,766,501	1,958,654
ก่อสร้าง	241,360	404,638	345,375	375,603	403,323	424,459	548,720
ไฟฟ้าประปา	220,760	277,175	324,499	325,058	402,153	502,157	570,937
คมนาคมขนส่ง	677,738	691,082	516,375	650,306	744,083	790,228	829,699
การค้าส่งค้าปลีก	1,433,583	1,565,716	1,447,329	1,706,365	1,655,731	1,528,459	1,585,315
ธนาคาร การประกันภัย ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์	278,070	309,422	362,071	345,566	361,282	366,429	465,212
หัตถอุตสาหกรรม	385,102	434,059	486,639	527,584	576,448	616,987	641,050
บริหารราชการแผ่นดินและการป้องกันประเทศ	438,043	518,273	611,339	590,845	636,860	864,856	692,511
บริการ	880,523	1,005,226	1,136,203	1,198,460	1,283,527	1,351,090	1,488,690
G P P	10,530,015	11,277,596	11,029,732	11,937,244	11,775,815	12,228,001	13,280,482
P.cap.GPP(B)	16,326	17,297	16,865	18,059	17,498	18,333	19,054
Pop.(1000 pers.)	645	652	654	661	673	667	697

ที่มา สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คิดทะเลอ่าวไทย มีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 1-3 เมตร ไม่มีภูเขาและป่าไม้ มีเพียงป่าชายเลนที่ปัจจุบันเป็นป่าเสื่อมทราม การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมส่วนใหญ่มุ่งเป็น การกสิกรรม การประมง และมีการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนบ้าง นอกจากนี้มีการทำนาเกลือ การทำนาแก้ง

1) การกสิกรรม พื้นที่การกสิกรรมของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ตอนข้างคองที่มารอยตลอดเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 70 เป็นพื้นที่ปลูกข้าวผล ไม้ยืนต้น ได้แก่ มะพร้าว กล้วย เฉพาะมะพร้าวน้ำตาลซึ่งเป็นผลิตผลทางการกสิกรรมที่สำคัญที่สุดของจังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนการเพาะปลูกที่มีบทบาทสำคัญรองลงมาคือการทำสวนผลไม้ ที่มีชื่อเสียงมาก ได้แก่ ลิ้นจี่ มะม่วง ส้มโอ ส้มตรา องุ่น และเงาะ นอกจากนี้มีการทำสวนผักบนอยู่ด้วย ภัยพื้นที่ในอำเภอดำเนินสะดวกมีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชผักผลไม้มากที่สุด เป็นแหล่งผลิตองุ่นพันธุ์ไวท์มะละกาและกล้วยหอมพันธุ์ดีที่สุดส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ส่วนผักที่ขึ้นชื่อมากคือ หอมหัวเล็ก กระเทียม พริก สำหรับการทานาข้าวมีอยู่บ้างแต่เป็นส่วนน้อย เพราะข้าวที่จะปลูกได้ในพื้นที่นี้ต้องเป็นพันธุ์ทนเค็ม ประกอบกับปัจจุบันสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาเพื่อการปลูกพืชสวนมากกว่า เพราะสภาพภูมิประเทศเป็นคลองและห้องร่องสวนเก่ากระจายอยู่มากมาย

มะพร้าว ซึ่งถือได้ว่าเป็นพืชที่สำคัญที่สุดในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีพื้นที่ปลูกในจังหวัดสมุทรสงครามถึง 128,310 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.70 ของพื้นที่การเกษตรของจังหวัด มะพร้าวเป็นพืชที่หารายได้ภาคเกษตรให้กับจังหวัดเป็นอันดับหนึ่ง มีการปลูก 2 ประเภทคือ มะพร้าวผลมีพื้นที่ปลูก 40,308 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.15 ของพื้นที่ปลูกมะพร้าวทั้งหมด ผลผลิตทั้งจังหวัดได้ประมาณ 35 - 40 ล้านผลต่อปี เฉลี่ย 797 ผลต่อไร่ต่อปี สำหรับราคาประมาณ 2 - 3 บาทต่อผล แต่ราคามะพร้าวไม่แน่นอนและผลผลิตต่อไร่ต่ำเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นมะพร้าวที่มีอายุมาก ส่วนมะพร้าวอีกชนิดหนึ่งคือมะพร้าวน้ำตาล มีพื้นที่ปลูกประมาณ 88,002 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.55 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด และคิดเป็นร้อยละ 68.58 ของพื้นที่ปลูกมะพร้าวทั้งหมด ปริมาณการผลิตมะพร้าวน้ำตาลในแต่ละวันจะได้ประมาณ 4,000 ตัน หรือประมาณ 120,000 กิโลกรัม สำหรับผลผลิตน้ำตาลสดประมาณ 600-700 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนราคาจะขึ้นลงระหว่าง 160-385 บาทต่อตัน และที่อำเภอดำเนินสะดวกมีการปลูกมะพร้าวเช่นกันแต่เน้นมะพร้าวน้ำหอม ปัจจุบันได้ขยายการปลูกในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามบ้างแล้ว

ลิ้นจี่ เป็นพืชที่มีราคาแพง สามารถปลูกได้มากในพื้นที่อำเภออัมพวา และบางคนที่ มีเนื้อที่ปลูกประมาณ 4,928 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.83 ของพื้นที่เกษตรจังหวัด

สมุทรสงคราม ผลผลิตลิ้นจี่ในพื้นที่นี้จะไม่คงที่ ขึ้นอยู่กับอุณหภูมิซึ่งต้องการความหนาวเย็น ส่วนใหญ่จะออกผลประมาณเดือนเมษายนถึงต้นเดือนพฤษภาคม ผลผลิตเฉลี่ยปี 2531 ประมาณ 912 กิโลกรัมต่อไร่ ราคาขายประมาณ 150 - 180 บาทต่อกิโลกรัม

ส้มโอบ เป็นพืชหนึ่งซึ่งหาซื้อได้ง่ายให้กับจังหวัดสมุทรสงคราม มีเนื้อที่ปลูกประมาณ 1,784 ไร่ เป็นพันธุ์ขาวใหญ่ ให้ผลผลิตประมาณ 100 ผลต่อต้นต่อปี ผลหนึ่งหนักประมาณ 1 - 3 กิโลกรัม ราคาต่อกิโลกรัมละ 12 - 15 บาท

ทุเรียน เป็นพืชความหวังใหม่ของจังหวัดสมุทรสงครามที่นำมาปลูกแซมเสริมรายได้ในสวนมะพร้าว มีพื้นที่ปลูกประมาณ 1,891 ไร่ เป็นพันธุ์ลูกผสมอัปเปอร์เมซอน ปัจจุบันผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 130 กิโลกรัมต่อไร่

องุ่น คาเนินสะตอก เป็นแหล่งปลูกองุ่นพันธุ์ไวท์มะละกาที่มีชื่อเสียงมานานกว่าสิบปี โดยขยายการปลูกต่อเนื่องมาจากอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีพื้นที่เพาะปลูกในฤดูกาลผลิต 2530/2531 ประมาณ 8,343 ไร่ เก็บเกี่ยวได้ประมาณ 7,000 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 2,000 กิโลกรัมต่อไร่ ราคาเฉลี่ยประมาณ 18 - 20 บาทต่อกิโลกรัม ทหารายได้ให้ชาวสวนปีละไม่น้อยกว่า 250 ล้านบาท

นอกจากนี้ผลไม้และพืชผักตามฤดูกาลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมะม่วง มะละกอ ส้ม ฝรั่ง กุ้ง กล้วย ฯลฯ และพริก หอมแดง กระเทียม ถั่วฝักยาว ฯลฯ ก็เป็นพืชที่หารายได้ให้กับพื้นที่ได้มาก ส่วนชาวนั้นมีปริมาณน้อยมาก คือมีพื้นที่ปลูกอยู่ในคาเนินสะตอกประมาณ 2 หมื่นกว่าไร่ และอยู่ในแควภูกหมากแดง สมุทรสงคราม ประมาณ 7 พันกว่าไร่ ส่วนใหญ่เป็นชาวจ้าวพันธุ์เหลืองประทิว ปริมาณการผลิตข้าวได้เพียงร้อยละ 5 - 10 ของความต้องการบริโภคภายในพื้นที่เท่านั้น ผลผลิตเฉลี่ยของจังหวัดสมุทรสงครามประมาณ 450 กิโลกรัมต่อไร่

2) การประมง การประมงในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเฉพาะที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีทั้งทางด้านการประมงทางทะเล ประมงน้ำจืด และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งจัดว่าอยู่ในแนวหน้าของประเทศ ไทย การทำประมงทางทะเลนั้นมีความก้าวหน้าในการพัฒนาเครื่องมืออย่างทันสมัย มีอุปกรณ์การเดินเรือและเครื่องมือหาปลาในระบบสื่อสารดาวเทียม ส่วนแหล่งทำการประมงนั้นก็ได้พยายามแสวงหาสถานที่ใหม่ ของน่านน้ำต่างประเทศ โดยร่วมทำการประมงกับอินโดนีเซียด้วย เครื่องมืออวนล้อมจับปลาทุ่น ปลาเรือ และร่วมมือกับประเทศมาเลเซียประมงทะเลด้วยเครื่องมืออวนลากแผ่นตะเฆ่ นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์เครื่องมือทำการประมงประเภทเครื่องมือประจําที่ไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น เครื่องมือประมงน้ำตื้นและประมงน้ำลึก เป็นต้น สำหรับพื้นที่ป่าชายเลนทำการประมงทะเลมีประมาณ 200 ตารางกิโลเมตร ปี 2531 มีปริมาณการจับสัตว์น้ำทะเลได้ประมาณ

100 กว่าล้านกิโลกรัม ส่วนพื้นที่ประมงน้ำจืดในสมุทรสงครามมีประมาณ 40 ตารางกิโลเมตร มีปริมาณการจับสัตว์น้ำจืดประมาณเกือบ 7 ล้านกิโลกรัม และมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งทั้ง กุ้งทะเล นากุ้ง นานปลา และบ่อปลาจืด ประมาณ 4 หมื่นกว่าไร่ มีความเจริญก้าวหน้ามาก เช่น การเลี้ยงกุ้งกุลาค่าได้พัฒนาทั้งในรูปบริษัทและส่วนตัว โดยหาวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาดำเนินการ ส่วนที่ค้าเงินสะควกมีเฉพาะการประมงน้ำจืด นานปลาและนากุ้งเท่านั้น โดยมีพื้นที่เลี้ยงสัตว์น้ำประมาณ 2,000 ไร่ ปี 2532 ได้มีการทดลองการเลี้ยงปลาบึกซึ่งมาจากแม่น้ำโขงที่ค้าเงินสะควกและได้ผลดีมาก คาดว่าในอนาคตเมื่อได้มีการส่งเสริมการเลี้ยงปลาบึกอย่างจริงจังในพื้นที่นี้ จะเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่หารายได้ให้กับพื้นที่นี้อย่างมาก

ในช่วงปี 2530 และ 2531 ธุรกิจการประมงที่เฟื่องฟูมากที่สุดในพื้นที่ คือ การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาค่า โดยมีการขยายพื้นที่เพาะเลี้ยงในจังหวัดสมุทรสงครามอย่างมาก เนื่องจากได้รับผลตอบแทนสูง ปัจจุบันมีพื้นที่เพาะเลี้ยงทั้งหมดประมาณ 36,711 ไร่ ผลผลิตที่ได้ปีละประมาณ 2 หมื่นตัน มูลค่าประมาณ 3,000 ล้านบาท จัดได้ว่าเป็นแหล่งเลี้ยงกุ้งกุลาค่าที่หารายได้ให้กับประเทศมากแหล่งหนึ่งที่เดียว และจากความสำคัญนี้เองได้กลายเป็นตัวสร้างปัญหาต่อระบบเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสงครามอย่างรุนแรง เมื่อปี 2532 เนื่องจากเกิดวิกฤตการณ์ทางด้านระบบการตลาดระดับประเทศ เพราะผู้ซื้อต่างประเทศซื้อสินค้าเนื่องจากคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน ทำให้กุ้งสันตลาดเมืองไทยราคาถูกลงอย่างมาก เพราะเป็นสินค้าที่นำเข้าได้ง่าย ผู้เลี้ยงรายย่อยซึ่งเป็นเกษตรกรรายใหม่ในพื้นที่ล้มละลายกันทีละส่วน ผู้เลี้ยงรายใหญ่ได้เข้ามาดำเนินการอย่างครบวงจรพออยู่ได้เพราะสามารถเปลี่ยนผลผลิตเป็นอุตสาหกรรมได้เอง จากภาวะการณ์เช่นนี้สร้างความกระทบกระเทือนเป็นลูกโซ่ต่อสินค้าเกษตรกรรมอื่น ๆ และได้กลายเป็นปัญหาที่ค่อนข้างรุนแรงแก่ชาวระดับประเทศอย่างรีบด่วน แต่การแก้ปัญหาก็เกิดขึ้น ทำให้ได้เพียงเฉพาะหน้าเท่านั้น เนื่องจากการปล่อยให้มีการขยายการผลิตเกินความต้องการและเกินความเหมาะสมของพื้นที่ได้สร้างปัญหาต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่ สูญเสียการใช้ประโยชน์ที่ดินด้านเกษตรกรรม เกิดมลภาวะในแม่น้ำสาครลง ส่งผลให้คุณภาพผลผลิตกสิกรรมต่ำ

ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีแหล่งการประมงที่มีการอนุรักษ์ไว้ ในจังหวัดสมุทรสงคราม คือ คอนหอยหลอด ซึ่งเป็นบริเวณที่มีหอยหลอดตามธรรมชาติกว้างใหญ่ มากที่สุดแห่งเดียวในประเทศไทย อยู่ในท้องที่ตำบลบางแก้ว และบางจะเกร็ง อำเภอเมืองฯ มีขนาดกว้างประมาณ 3 ก.ม. ยาวประมาณ 6 ก.ม. มีหอยหลอดเกิดตามธรรมชาติตลอดปี ชาวประมงได้อาศัยหาการประมงเลี้ยงชีพประจำวัน และนับว่าเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่เชิดหน้าชูตาและเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

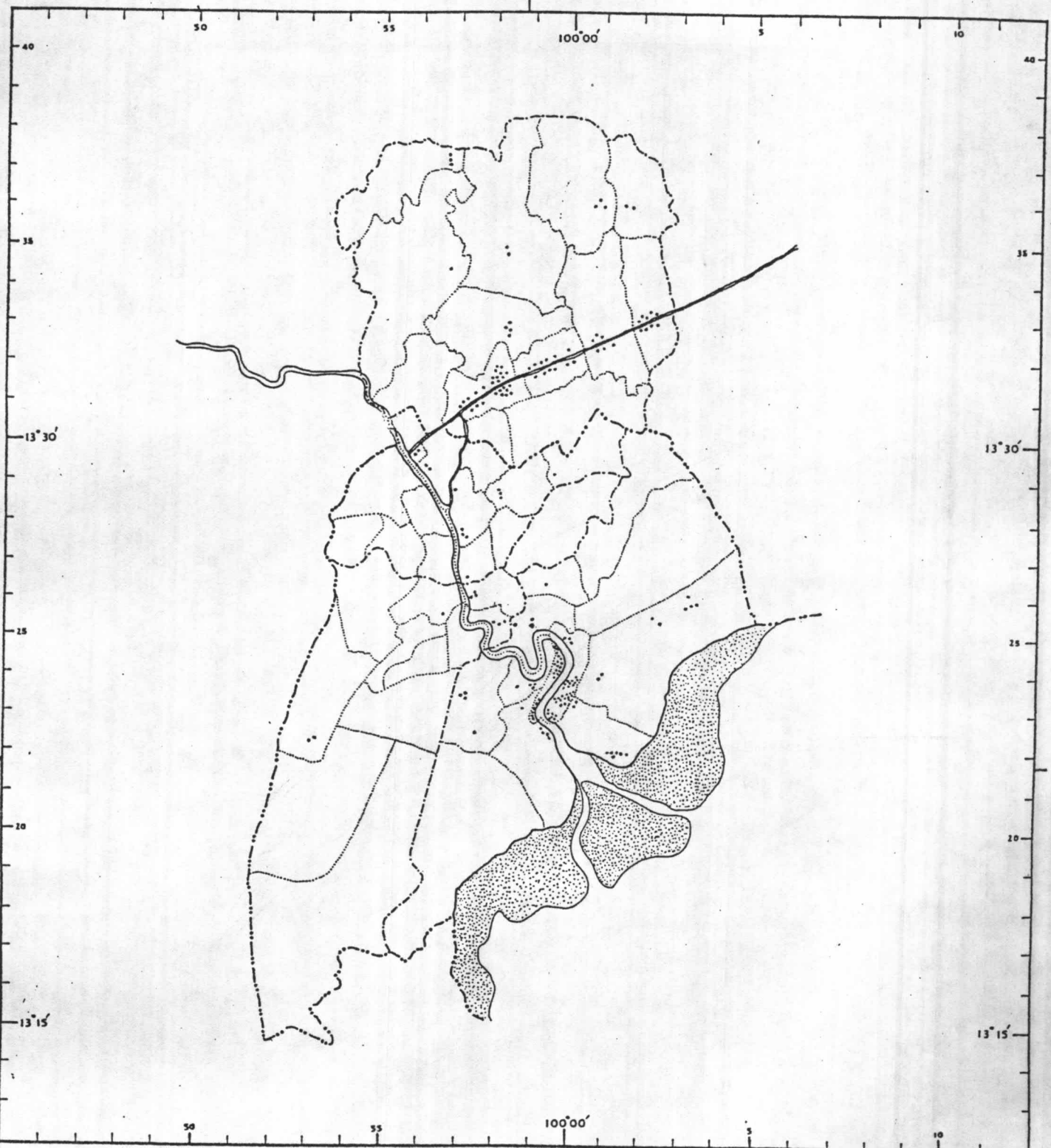
3) การทำนาเกลือ เกลือที่ทำกันในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นสามารถผลิตได้เฉพาะในเขตตำบลบางแก้วและตำบลลาดใหญ่ จังหวัดสมุทรสงครามเท่านั้น ในปี 2531 มีพื้นที่ทำนาเกลือทั้งหมด 4,439 ไร่ ผลิตเกลือได้ประมาณ 31,960 เกวียน ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 7.2 เกวียนต่อไร่ ราคาเฉลี่ยประมาณ 1,566 บาทต่อเกวียน ช่วงปลายปี 2531 ภาวะตลาดเกลือดีมีราคาเกลือขึ้นสูงถึง เกวียนละ 2,400 บาท เนื่องจากการทำนาเกลือลดน้อยลงและผลผลิตที่ได้น้อยกว่าเมื่อปี 2530 แต่ราคาเกลือจะไม่ค่อยแน่นอนขึ้นขึ้นอยู่กับว่ามีฤดูกาลฝนมากน้อยเท่าไร อย่างไรก็ดีเกลือก็เป็นผลผลิตที่อยู่คู่กับพื้นที่นี้ตลอดกาล

3.4.2 อุตสาหกรรม

ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นพื้นที่ที่มีโรงงานอุตสาหกรรมน้อย เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะสมแก่การเกษตรกรรม โรงงานอุตสาหกรรมที่จดทะเบียนจากกรมโรงงานอุตสาหกรรมถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2530) มีจำนวน 176 แห่ง กระจายอยู่ทั่วอำเภอเมืองสมุทรสงครามมากที่สุด 86 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 48.86 ของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมดในพื้นที่ รองลงมาคืออำเภอดำเนินสะดวกมีโรงงานทั้งหมด 68 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 38.64 ของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมดในพื้นที่ ส่วนที่อำเภอบางคนที และ อำเภออัมพวา มีโรงงานอุตสาหกรรมเพียง 13 และ 9 โรงงานตามลำดับ (แผนที่ 3.13 ตารางที่ 3.14 และ 3.15)

เมื่อพิจารณาจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมรายตำบลในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง พบว่า ตำบลแม่กลองหรือเทศบาลเมืองสมุทรสงครามมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมมากที่สุด คือ 56 โรงงาน หรือร้อยละ 31.82 ของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด หรือร้อยละ 65.12 ของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมอำเภอเมืองสมุทรสงคราม รองลงมาคือตำบลดำเนินสะดวก 26 โรงงาน หรือร้อยละ 14.77 ของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด หรือร้อยละ 38.24 ของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในอำเภอดำเนินสะดวก และที่มีโรงงานอุตสาหกรรมน้อยที่สุด คือ มีเพียงตำบลละ 1 โรงงาน ได้แก่ ตำบลคลองเขิน แควอ้อมคอนมะโนรา บางพรหม และแพงพวย

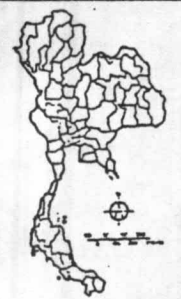
ประเภทโรงงานอุตสาหกรรมที่มีมากที่สุด ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ได้แก่ โรงงานเลื่อย ไม้ ขอยาไม้ และทางกบตันประตูหน้าต่าง 42 โรงงาน โรงงานซ่อมเครื่องยนต์ กิ่งเชื่อมโลหะ 39 โรงงาน โรงงานทำข้อสแตนเลส น้าปลา เค้าเจียว และน้ำพริก 26 โรงงาน โรงสีข้าว 14 โรงงาน โรงงานลับมีดพยอม ไม้เคี่ยม 9 โรงงาน โรงงานผลิตน้ำแข็ง 7 โรงงาน โรงงานต่อซ่อมเรือยนต์ คอกหมันเรือ 7 โรงงาน นอกนั้น

แผนที่ 3.13 แสดงการกระจายตัวของอุตสาหกรรม ปี 2531

สัญลักษณ์

- บริเวณอุตสาหกรรมกระจุกตัว
- ตำบลแมกลอง ๔๔ โรงงาน
- ถนนไชยพร, สมุทรสงคราม-บางแพ, ชนบุรี-ปากท่อ
- ตำบลดำเนินสะดวก ๒๖ โรงงาน
- คลองดำเนินสะดวก ถนนดำเนินสะดวก-บางแพ

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน
1 : 250,000

ตารางที่ 3.14 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ปี 2530

ตำบล อำเภอ	จำนวนโรงงาน	ตำบล อำเภอ	จำนวนโรงงาน
อ. เมืองสมุทรสงคราม	86 / 614 คน	อ. ดำเนินสะดวก	68 / 290 คน
แหลมใหญ่	5	ดำเนินสะดวก	26
บางขันแตก	4	ศรีสุราษฎร์	12
ท้ายหาด	4	ดอนไผ่	6
บ้านปรก	3	ประสาธลสิทธิ์	9
คลองเขิน	1	ท่าคัน	4
แม่กลอง	55	แพงพวย	1
บางจะเกร็ง	8	บ้านไร่	3
บางแก้ว	6	ดอนกรวย	2
		ดอนคลัง	3
		บัวงาม	2
อ. บางคนที	13 / 85 คน	อ. อัมพวา	9 / 197 คน
บางพรหม	1	วัดประดู่	2
กระดังงา	4	แควอ้อม	1
บางคนที	2	อัมพวา	3
บางนกแขวก	2	บางช้าง	3
จอมปลวก	3		
ดอนมะโนรา	1		

ที่มา : รายงานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรสงคราม และรายงานอุตสาหกรรมจังหวัดราชบุรี

ตารางที่ 3.15 แสดงประเภทโรงงาน แรงงาน และ เงินทุน อุตสาหกรรมในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ปี 2530

ประเภทโรงงาน	จำนวนโรงงาน	จำนวนคนงาน	เงินทุน(ล้านบาท)
โลไม้ ซอยไม้ ทำวงกบไม้	42	391	37.329
ซ่อมเครื่องยนต์ กลึงและเชื่อมโลหะ	39	122	10.219
ทำซอส ซิว น้ำปลา เต้าเจี้ยว น้ำพริก	26	216	23.918
สีข้าว	14	59	3.452
ลับไม้พยอม และไม้เคี่ยม	9	23	0.964
ผลิตน้ำแข็ง	7	55	28.591
ต่อและซ่อมเรือยนต์ ตอกหมันเรือ	7	69	4.3
ผลิตเกลือป่น	2	24	1.4
ทำเส้นใย สางเส้นใย มะพร้าว	2	18	0.98
ทำปลาป่น	2	17	2.9
ทำไอศกรีม	1	2	-
ทำผักคอง	12	24	2.486
ห้องเย็นถนอมอาหารแห้ง ทำกุ้งป่น	2	4	1.35
หีบน้ำมันมะพร้าว	2	12	0.851
ทำแป้งขนม, เส้นก๋วยเตี๋ยว	3	6	0.35
ผลิตน้ำหวาน น้ำตาลปึก	2	9	1.730
ขนมหวาน ท็อफी	1	12	0.10
พิมพ์สิ่งพิมพ์	3	7	0.407
บดสมุนไพร	1	1	
ทำแผ่นพลาสติก	1	30	6.235
ห้องเย็น	2	37	25.675
ผลิตปูนขาว, คอนกรีต	3	9	4.58
ท่อเหล็กฉาบซีเมนต์	1	30	19.3
ทำมัต จอบ เสียม	1	2	.450
ประตุ หน้าต่าง เหล็ก	1	7	.100
รวม	176	1,186	177.666

ที่มา : รายงานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดราชบุรี

เป็นโรงงานประเภทอื่น ๆ แต่ละประเภทมีจำนวนประมาณ 1-3 โรงงาน ส่วนใหญ่เป็นพวกผลิตอาหารและเครื่องพิมพ์

สำหรับขนาดของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่นี้ ส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานขนาดย่อมที่มีแรงงานไม่เกิน 10 คน มีเงินทุนไม่เกิน 5 ล้านบาท แต่ส่วนใหญ่มีเงินทุนต่ำกว่า 1 ล้านบาท มีอยู่ 146 โรงงาน หรือร้อยละ 82.95 ของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด ส่วนโรงงานขนาดใหญ่ที่มีแรงงานตั้งแต่ 25 คนขึ้นไปและมีเงินทุนมากกว่า 10 ล้านบาทขึ้นไปมีเพียง 2 โรงงาน คือ โรงงานทำท่อเหล็กฉาบซีเมนต์และทำห้องเย็น และมีโรงงานขนาดใหญ่อื่นที่มีแรงงานมากตั้งแต่ 25 คนขึ้นไป แต่มีเงินทุนจดทะเบียนต่ำกว่า 10 ล้านบาท ประมาณ 8 โรงงาน ส่วนใหญ่เป็นโรงงานเสื้อผ้า โสณัม

โดยสรุปอุตสาหกรรมที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างจัดอยู่ในอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เป็นลักษณะอุตสาหกรรมชุมชนบ้านและต่อเนื่องกับการเกษตรกรรมในท้องถิ่น เห็นได้จากที่มีอุตสาหกรรมเกี่ยวข้องกับการทำไม้ ต่อเรือ และการผลิตอาหารจากพืชผลในพื้นที่มาก นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมในครอบครัวที่เกษตรกรทำต่อเนื่องจากผลผลิตกิจกรรม โดยเฉพาะการทำน้ำตาลมะพร้าว ซึ่งมีประมาณร้อยละ 80 ของชาวสวนมะพร้าวทั้งหมด

3.4.3 การพาณิชย์กรรมและการบริการ

1) สถานประกอบการ

ปี 2531 ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีสถานประกอบการ 580 แห่ง โดยอำเภอเมืองสมุทรสงครามมีสถานประกอบการมากที่สุด 319 แห่ง หรือร้อยละ 55 ของสถานประกอบการทั้งหมดในพื้นที่ รองลงมาคืออำเภอดำเนินสะดวก 132 แห่ง หรือร้อยละ 22.76 ของสถานประกอบการทั้งหมด อำเภออัมพวาและอำเภอบางคนทีมีสถานประกอบการ 72 และ 57 แห่ง หรือร้อยละ 12.41 และ 9.83 ของสถานประกอบการทั้งหมดในพื้นที่ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาสถานประกอบการในแต่ละตำบล สถานประกอบการส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยเทศบาลเมืองสมุทรสงครามหรือตำบลแม่กลองมีจำนวนสถานประกอบการมากที่สุด 251 แห่ง หรือร้อยละ 43.27 ของสถานประกอบการทั้งหมด หรือร้อยละ 78.68 ของสถานประกอบการอำเภอเมืองสมุทรสงคราม รองลงมาคือตำบลดำเนินสะดวก (มีสุขาภิบาลดำเนินสะดวก) 87 แห่ง เทศบาลตำบลอัมพวา 41 แห่ง ตำบลประสาธน์ซึ่งมีสุขาภิบาลศรีคอนไฟอยู่ 26 แห่ง หรือร้อยละ 15.0, 7.07

และ 4.48 ของสถานประกอบการทั้งหมดตามลำดับ ส่วนสาขาวิชาเกษตรศาสตร์ และสาขาวิชา
 บางนกแขวก มีสถานประกอบการเพียง 20 และ 9 แห่งเท่านั้น นอกจากนี้ตำบลบางแก้ว
 อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ซึ่งมีถนนธนบุรี-ปากท่อ ตัดผ่านต่อจากจังหวัดสมุทรสาครและปัจจุบัน
 เป็นแหล่งที่มีนาเกลือและนาุ้งต่อเนื่องกันตลอดแนวถนน เป็นบริเวณที่มีสถานประกอบการถึง
 29 แห่ง (ตารางที่ 3.16)

สถานประกอบการในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เมื่อแยกตาม
 ประเภทของสถานประกอบการหลัก พบว่ามีกิจการด้านการขายส่งและการขายปลีกมากที่สุด
 ประมาณร้อยละ 50 ของสถานประกอบการทั้งหมดในพื้นที่ รองลงมาคือ การผลิตทุกประเภท
 การบริการชุมชนสังคมและบุคคล, การบริการการเงิน การประกันภัย อสังหาริมทรัพย์ และ
 ธุรกิจ, การก่อสร้าง และการคมนาคมขนส่งและที่เก็บสินค้า ประมาณร้อยละ 24, 16, 2.5
 2.0 และ 0.1 ตามลำดับ (เปรียบเทียบจากสัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในตารางที่ 3.12
 และตารางที่ 3.13)

ขนาดของสถานประกอบการในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างพิจารณา
 จากการจ้างงานในสถานประกอบการนั้น พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นสถานประกอบการขนาดเล็กที่มี
 การจ้างงานน้อยกว่า 20 คน มีอยู่ประมาณร้อยละ 94 ส่วนการจ้างงานสถานประกอบการ
 ขนาดใหญ่จะมีการจ้างงานไม่เกิน 50 คนมีอยู่ประมาณร้อยละ 5 ของสถานประกอบการทั้งหมดใน
 พื้นที่ (ตารางที่ 3.17)

ปัจจุบันมีจำนวนแรงงานในสถานประกอบการในพื้นที่ 4,181 คน
 อยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงครามมากที่สุด 2,334 คน หรือร้อยละ 55.82 ของแรงงานทั้งหมด
 เฉพาะในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม 1,683 คน หรือร้อยละ 40.25 ของแรงงาน
 ทั้งหมด รองลงมาคืออำเภอมหาวงศ์ คาบเนินสะดวก และบางคนที่ ประมาณร้อยละ 17.32
 15.19 และ 11.41 ของแรงงานทั้งหมดตามลำดับ (ตารางที่ 3.16)

โดยสรุปเห็นได้ว่าสถานประกอบการในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง
 มีอยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่อยู่ในเขตชุมชนเมือง เป็นสถานประกอบการขนาดเล็กมีการจ้างงาน
 ไม่เกิน 10-20 คน เป็นลักษณะของสถานประกอบการประเภทการค้าปลีกและค้าส่ง และการ
 ผลิต โดยจำนวนแรงงานในสถานประกอบการส่วนใหญ่อยู่ที่พื้นที่ที่มีสถานประกอบการมาก
 คือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม แต่เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนจำนวนแรงงานต่อจำนวนสถานประกอบการ
 สถานประกอบการที่มีแรงงานมาก อยู่ที่อำเภอมหาวงศ์และอำเภอบางคนที

ตารางที่ 3.16 จำนวนสถานประกอบการและจำนวนลูกจ้าง ที่ตำบลแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง จำแนกตามตำบลปี 2531

อำเภอ ตำบล	สถานประกอบการ	จำนวนลูกจ้าง	อำเภอ ตำบล	สถานประกอบการ	จำนวนลูกจ้าง
เมืองสมุทรสงคราม	249	1,683	เทศบาลตำบลอัมพวา	41	234
บางขันแตก	6	27	สวนหลวง	1	1
ลาดใหญ่	2	14	วัดประดู่	1	53
บ้านปรก	9	48	เหมืองใหม่	3	44
บางแก้ว	29	318	บางช้าง	15	266
ท้ายหาด	1	2	ปลายโพงพาง	1	1
แหลมใหญ่	7	73	สีลาร	10	125
คลองโคน	6	43			
บางตะเคียน	2	21			
บางจะเกร็ง	6	105			
รวมอำเภอเมืองสมุทรสงคราม	317	2,334	รวมอำเภออัมพวา	72	724
บางคนที	10	149	ดำเนินสะดวก	87	374
กระดังงา	20	138	ประสาธลิกิจิ	26	56
บางสะแก	2	6	ศรีสุราษฎร์	3	37
บางอีรังค์	3	9	คอนทรวท	8	39
โรงหีบ	2	4	แพงพวย	1	43
บางพรม	2	65	ท่าไม้	6	57
บางกุ้ง	1	1	คอนไม้	1	29
จอมปลวก	6	28			
บางนกแขวก	9	73			
บางกระชือ	1	2			
บ้านปราโมทย์	1	2			
รวมอำเภอบางคนที	57	477	รวมดำเนินสะดวก	132	635
ที่ตำบลแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง	578	4,170			

ที่มา : งานแผนและนโยบาย กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 3.17 จำนวนสถานประกอบการที่มีลูกจ้างจำแนกตามขนาด จังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ.2530

จังหวัด	รวม	ขนาดสถานประกอบการ																	
		1-4		5-9		10-19		20-49		50-99		100-299		300-499		500-999		1000	
		แห่ง	คน	แห่ง	คน	แห่ง	คน	แห่ง	คน	แห่ง	คน	แห่ง	คน	แห่ง	คน	แห่ง	คน	แห่ง	คน
สมุทรสงคราม	455	3,471	261	538	83	540	69	918	33	884	9	591	0	0	0	0	0	0	0
ดำเนินสะดวก																			
ปี 2527	143	982			-	133	-	10											

ที่มาแห่งข้อมูลสถิติ : กองวิชาการและวางแผน กรมแรงงาน

2) พาณิชย์กรรม

สำหรับการประกอบธุรกิจการค้าในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีจำนวนไม่มากนักและมีการขยายตัวน้อยมาก ทั้งนี้เพราะเป็นพื้นที่ขนาดเล็กมีประชากรอยู่เพียงสามแสนกว่าคน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตรกรรม รายได้ส่วนใหญ่มาจากการเกษตรเป็นหลัก ทำให้การประกอบธุรกิจมีอัตราการขยายตัวค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียงที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน ภาวะเศรษฐกิจในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 จนถึงปี 2529 การพาณิชย์กรรมในพื้นที่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจซบเซาของประเทศและการผลิตทางเกษตรในพื้นที่ลดลง เนื่องจากเกิดภาวะฝนแล้ง โดยเฉพาะในปี 2529 มีผลกระทบค่อนข้างรุนแรง อย่างไรก็ตามการขยายตัวทางพาณิชย์กรรมในปี 2529 เมื่อเปรียบเทียบกับปี 2528 ก็นับว่าขยายตัวดีขึ้น การจดทะเบียนพาณิชย์ของร้านค้าต่างๆ ในปี 2529 เพิ่มขึ้น 36 ราย การจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลของบริษัทห้างร้านต่างๆ เพิ่มขึ้น 7 ราย สำหรับในปี 2531 คาดว่าการพาณิชย์กรรมขยายตัวมากขึ้นเนื่องจากเกิดธุรกิจใหม่ ๆ เพื่อรองรับการเพาะเลี้ยงกุ้งในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม (ตารางที่ 3.18)

3) สถาบันการเงิน

ปี 2531 ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีสถาบันการเงินที่ให้บริการเกี่ยวกับการเงินร้านค้าต่างๆ เป็นธนาคารพาณิชย์ 20 สาขา อยู่ที่อำเภอดำเนินสะดวกมากที่สุด 10 สาขา อยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 7 สาขา และที่อำเภอลำพูน 2 สาขา มีธนาคารออมสิน 4 แห่ง อยู่ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม เทศบาลตำบลลำพูน สุขาภิบาลกระดังงา และสุขาภิบาลดำเนินสะดวก มีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในจังหวัดสมุทรสงคราม 1 สาขา นอกจากนั้นยังมีสถาบันทางการเงินอื่นๆ ในรูปแบบประกันภัยและประกันชีวิต อยู่ที่จังหวัดสมุทรสงคราม 6 แห่ง ที่อำเภอดำเนินสะดวก 2 แห่ง และมีแหล่งเงินทุนของสถาบันนุบาลเทศบาลเมืองสมุทรสงครามอีก 1 แห่ง สถาบันการเงินทั้งหมดตั้งอยู่ริมถนนสายสำคัญในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล และมีบางแห่งตั้งอยู่ริมคลองดำเนินสะดวก

3) ตลาดสด ศูนย์การค้า โรงภาพยนตร์และสถานเริงรมย์ต่างๆ

ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีตลาดสดอยู่ในเขตชุมชนเมือง 6 แห่ง เป็นตลาดสดของเทศบาลเมืองสมุทรสงครามใกล้ท่ารถจังหวัด เทศบาลตำบลลำพูน

ตารางที่ 3.18 แสดงจำนวนผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้า
ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

อำเภอ	ปี 2528		ปี 2529	
	นิติบุคคล	ร้านค้า	นิติบุคคล	ร้านค้า
เมืองสมุทรสงคราม		1,846	73	1,881
อัมพวา	103	570	20	570
บางคนที		748	15	748
ดำเนินสะดวก	37	1,072	37	1,073
รวม	140	4,236	147	4,272

ที่มา : สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดราชบุรี

ทรงบริเวณคลองอัมพวาหรือคลองเทศบาล สุขาภิบาลระตั้งงาใกล้ตลาดน้ำบางน้อย สุขาภิบาล บางนกแขวกใกล้วัดเจริญสุขาราม และตลาดสดเอกชน 2 แห่ง อยู่ในสุขาภิบาลคาเนินสะควก คือตลาดเสรีใกล้กับท่ารถคาเนินสะควก และสุขาภิบาลศรีคอนำฝตรงข้ามวัดประสาธสิทธิ์ โดย ตลาดเหล่านี้ตั้งอยู่ริมถนนสายสำคัญ ยกเว้นตลาดที่สุขาภิบาลศรีคอนำฝอยู่ริมคลองคาเนินสะควก เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นชุมชนน้ำจึงมีตลาดนัดทางน้ำกระจายอยู่โดยทั่วไป แต่ที่สำคัญมีอยู่ 4 แห่ง คือ ตลาดน้ำคลองอัมพวา ตลาดน้ำบางน้อย ตลาดน้ำคาเนินสะควก และตลาดน้ำรถไฟ ตลาดเหล่านี้มีอยู่ใกล้กับตลาดสด นอกจากนี้ยังมีตลาดนัดทางเกษตร 2 แห่ง ที่คลองอัมพวา และที่คลองคาเนินสะควก และยังมีการค้าส่งผลผลิตทางการเกษตรกระจายอยู่เป็นระยะตาม แนวคลองสายสำคัญโดยเฉพาะในคลองคาเนินสะควก มีท่าขึ้นผัก ผลไม้ถึง 10 แห่ง และอยู่ใน ส่วนอื่น ๆ ของอำเภออีก 7 แห่ง ส่วนที่จังหวัดสมุทรสงครามมีแหล่งรับซื้อมะพร้าวสำคัญ 17 แห่ง เป็นโรงหลอมขนาดคาใหญ่ 3 แห่ง และพ่อค้ารับซื้อขนาดเล็ก 14 ราย อยู่ในอำเภออัมพวา และอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ส่วนที่บางคนที่มีการโรงงานสกัดน้ำมันมะพร้าวรับซื้ออีก 2 แห่ง และยังมีการรับซื้อผลไม้และพืชผักต่างๆ กระจายอยู่โดยทั่วไป ตามบ้านผู้พบบ้านต่างๆ ที่อยู่ริม แม่น้ำลำคลอง (แผนที่ 3.14)

ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีศูนย์การค้าเอกชนอยู่ที่อำเภอ เมืองสมุทรสงครามแห่งเดียว คือ ศูนย์การค้าและตลาดสดธนวิษ อยู่ติดกับตลาดสดเทศบาล สมุทรสงคราม ใช้ประโยชน์เฉพาะอาคารพาณิชย์ส่วนของตลาดสดมีผู้ค้าขาย มีโรงภาพยนตร์ ทั้งหมด 4 แห่ง อยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 2 แห่ง ที่อำเภอคาเนินสะควก 2 แห่ง และมีโรงภาพยนตร์กลางแจ้งอยู่ที่อัมพวาและที่บางน้อย อ.บางคนที่ มีโรงแรม 6 แห่ง อยู่ที่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 5 แห่ง ที่อำเภอคาเนินสะควก 1 แห่ง และมีสถานเริงรมย์อื่น ๆ อยู่ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม และสุขาภิบาลคาเนินสะควกเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ใน เขตเทศบาลเมืองสมุทรสงครามมีส่วนสาธารณะและสวนสุขภาพอีก 1 แห่ง อยู่ที่หน้าศาลากลาง จังหวัด

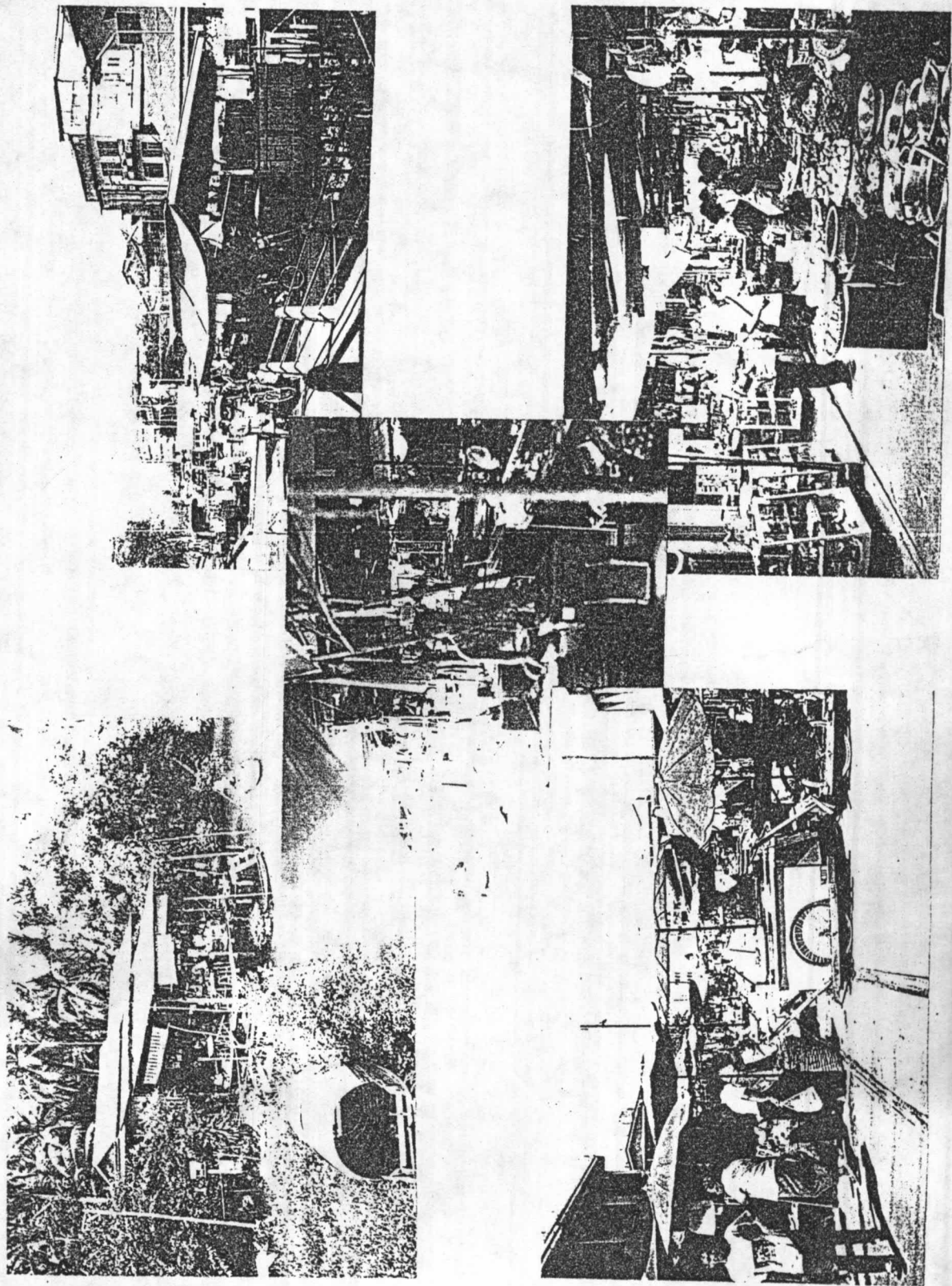
3.5 สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

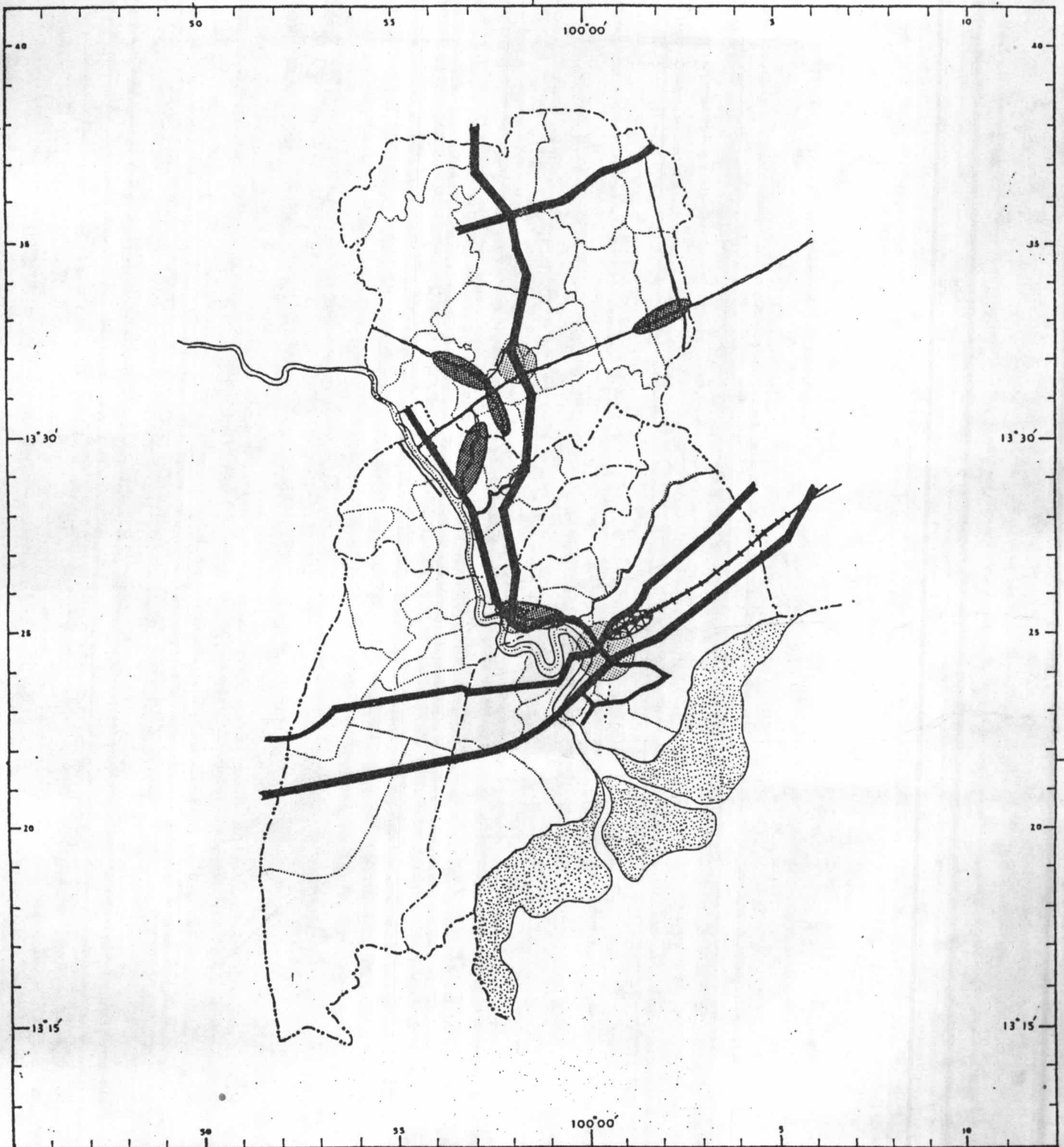
3.5.1 การคมนาคมขนส่ง

แต่เดิมนั้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นสำคัญ เพราะ เป็นเมืองที่มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านกลางพื้นที่และมีคลองซอยต่างๆ มากมาย จนกระทั่ง มีทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านในเขตอำเภอคาเนินสะควก เมื่อปี พ.ศ. 2502 การคมนาคมทางบก

รูปที่ 3.2 แสดงตลาดในแพที่ศึกษา

แผนที่ 3.14 แสดงย่านพาณิชยกรรม

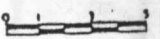
สัญลักษณ์

- ตลาดน้ำ
- ย่านการค้า
- ตลาดริมทางรถไฟ

การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน
1:250,000

รถยนต์ขนส่ง เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในพื้นที่ตอนบน และเมื่อถึงปี 2512 การคมนาคมทางรถยนต์สามารถติดต่อกันได้ทั่วถึงทั้งพื้นที่ ทำให้สามารถติดต่อกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงได้สะดวก ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมขนส่งจึงมีทั้งทางบกและทางน้ำดังนี้ (แผนที่ 3.15)

1) การคมนาคมทางบก

ทางรถยนต์ในพื้นที่มีทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด และถนนภายในพื้นที่ติดต่อกับอำเภอต่างๆ ดังนี้

1. ทางหลวงแผ่นดินสายธนบุรี-ปากท่อ (หมายเลข 35) ตัดผ่านอำเภอเมืองสมุทรสงคราม เป็นสายที่ช่วยย่นระยะทางระหว่างกรุงเทพมหานคร-เพชรบุรี ให้สั้นลงมา ช่วยให้เกิดการขยายตัวทางพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม เป็นผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของพื้นที่ ระยะทางระหว่างกรุงเทพมหานครถึงอำเภอเมืองสมุทรสงครามตามถนนสายนี้ยาว 64 กิโลเมตร ส่วนที่ผ่านพื้นที่ตอนล่างที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างยาวประมาณ 22 กิโลเมตร ถนนสายนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2516

2. ทางหลวงแผ่นดินสายสมุทรสงคราม - สมุทรสาคร (หมายเลข 3092) หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าถนนเอกชัย ระยะทาง 32.50 กิโลเมตร จากกรุงเทพมหานครก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2521 เป็นถนนเชื่อมระหว่างอำเภอเมืองสมุทรสงครามถึงเขตจังหวัดสมุทรสาคร ระยะทาง 9 กิโลเมตร

3. ทางหลวงแผ่นดินสายสมุทรสงคราม - คาเนินสะดวก - บางแพ (หมายเลข 325) เริ่มจากกิโลเมตร 28 ของถนนเพชรเกษม ผ่านอำเภอบางแพ อำเภอคาเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ไปยังอำเภอบางคนทีถึงอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ความยาวทั้งสิ้น 42 กิโลเมตร สามารถติดต่อกับจังหวัดราชบุรี นครปฐม และจังหวัดอื่นมาได้ ก่อสร้างตั้งแต่ปี 2502 ถึงอำเภอคาเนินสะดวกบริเวณคลองคาเนินสะดวก และก่อสร้างยาวตลอดถึงอำเภอเมืองสมุทรสงคราม เมื่อปี 2516 ความยาวช่วงนี้ประมาณ 18 กิโลเมตร

4. ถนนสายสมุทรสงคราม - อัมพวา - บางนกแขวก ระยะทางยาว 17 กิโลเมตร ขนานไปกับแม่น้ำแม่กลองทางฝั่งตะวันออก เป็นถนนเชื่อมเฉพาะภายในจังหวัดสมุทรสงคราม

5. ถนนสายสมุทรสงคราม - ปากท่อ (สายเก่า) เป็นทางหลวงจังหวัด (หมายเลข 3093) ก่อสร้างเมื่อปี 2512 ระยะทางรวมทั้งสิ้น 20 กิโลเมตร ความยาวในช่วงผ่านพื้นที่ 16 กิโลเมตร

6. ทางหลวงชนบทไทยวิถี - คลองกา เป็นถนนลูกรังก่อสร้างเมื่อปี 2526 ระยะทางยาว 11 กิโลเมตร

7. ทางหลวงท้องถิ่น จากสี่แยกจระกวด อำเภอเมืองราชบุรี ถึง อำเภอดำเนินสะดวก ระยะทาง 18 กิโลเมตร

ทางรถไฟ การคมนาคมขนส่งทางรถไฟในปัจจุบันเป็นสายแม่กลอง- รางเวียนใหญ่ ส่วนใหญ่ใช้สำหรับการสัญจรและขนส่งเสบียงอาหารของประชาชน ที่มีบ้านเรือน อาศัยอยู่ตามบริเวณที่รถไฟผ่าน การคมนาคมแบ่งเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 จากสถานีแม่กลอง อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ถึงสถานี บ้านแหลม อำเภอเมืองสมุทรสาคร ระยะทาง 33.10 กิโลเมตร แล้วลงเรือข้ามแม่น้ำท่าจีน ไปขึ้นรถไฟตอนที่ 2 ที่สถานีมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร

ตอนที่ 2 จากสถานีมหาชัย อำเภอเมืองสมุทรสาคร ถึงสถานี รางเวียนใหญ่ กรุงเทพมหานคร ระยะทาง 33.80 กิโลเมตร

รวมสองตอนใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง ตอนที่ 2 จะมีการเดินทางมากกว่า ส่วนในตอนที่ 1 จะเป็นการเดินทางของแม่ค้าขึ้นน้ำลงๆ ตามสถานี ปลายทางจนถึงสถานีแม่กลอง สองข้างทางรถไฟจะมีแผงกั้นชายของตลอดทั้งสองแนวขีครางรถไฟ

2) การคมนาคมทางน้ำ

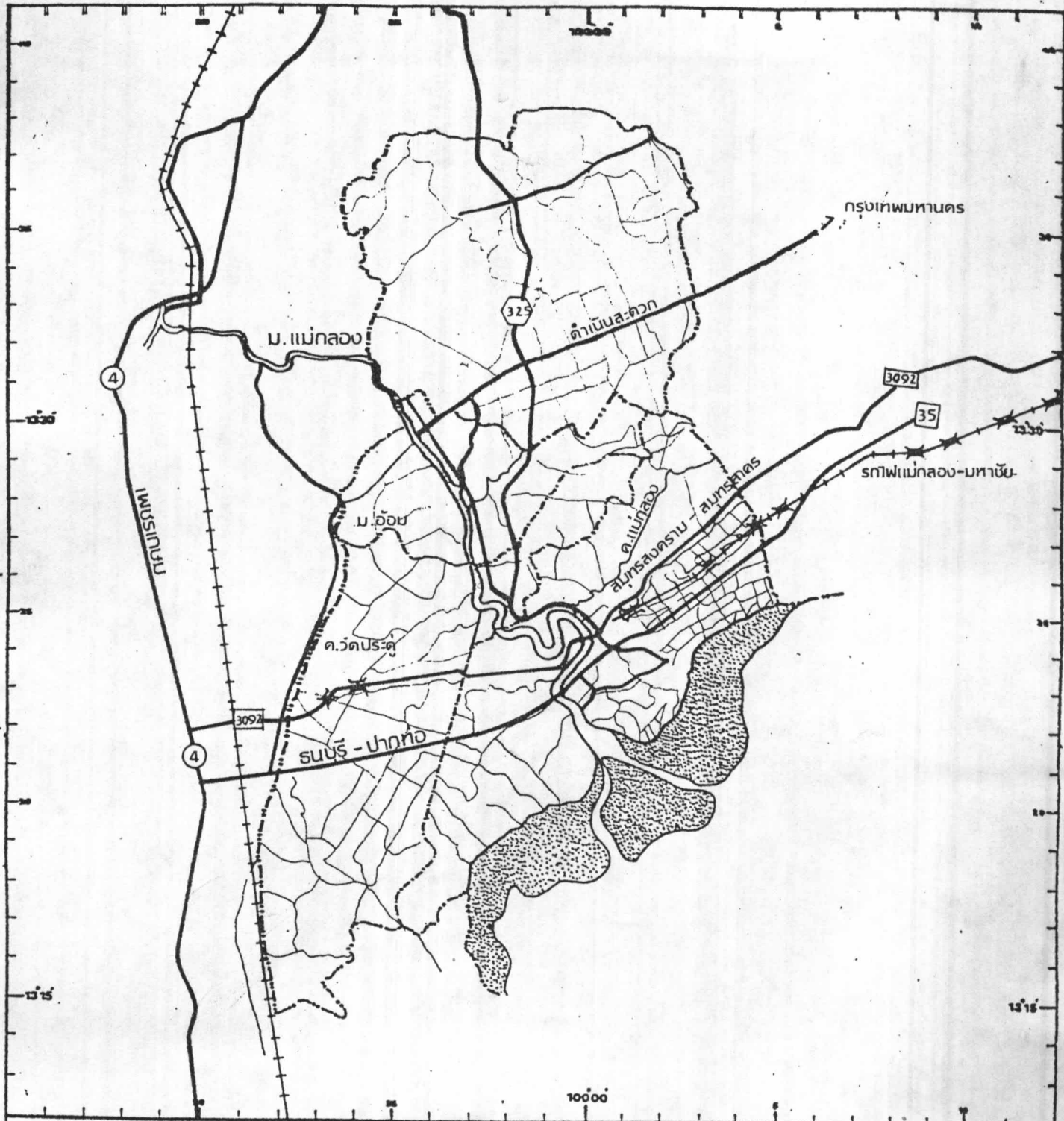
ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านพื้นที่ 3 อำเภอ คือ อำเภอบางคนที อำเภออัมพวา และอำเภอเมืองสมุทรสงคราม เป็นระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ออกสู่ปากอ่าวแม่กลอง มีคลองดำเนินสะดวก (คลองใหญ่) เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลองตรงเขตแดนอำเภอดำเนินสะดวกกับราชบุรี และมีคลองเล็ก แยกออกมาจากแม่น้ำแม่กลองและคลองดำเนินสะดวกไปตามบริเวณต่างๆ ประมาณกว่า 500 คลอง การคมนาคม ภายนอกพื้นที่ซึ่งใช้เรือเป็นสำคัญ ซึ่งโดยมากใช้เรือยนต์ เรือหางยาว เรือแจว สำหรับการ ติดต่อระหว่างพื้นที่กับจังหวัดอื่นๆ มีดังนี้

1. จากท่าเรืออำเภอต่างๆ ในจังหวัดสมุทรสงคราม ถึงจังหวัด ราชบุรี ใช้แม่น้ำแม่กลองเป็นเส้นทางคมนาคม

2. จากท่าเรืออำเภอเมืองสมุทรสงคราม ถึงอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ใช้เส้นทางทะเล

3. การขนส่งระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง กับ กรุงเทพมหานครนั้น แต่เดิมใช้ลำคลองที่พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีในอดีต ปรดเกล้าฯ ให้ขุดขึ้น เช่น คลองแม่กลอง คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองมหาสวัสดิ์ ปัจจุบัน นิยมใช้เรือเดินทะเลขนส่งสินค้าขึ้นตามแม่น้ำเจ้าพระยาเหมือนเดิมเป็นประจำทุกวัน ส่วนการ

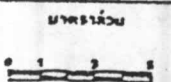

แผนที่ 3.15 โครงข่ายการคมนาคมขนส่งทางบกและทางน้ำ

ลักษณะลักษณะ

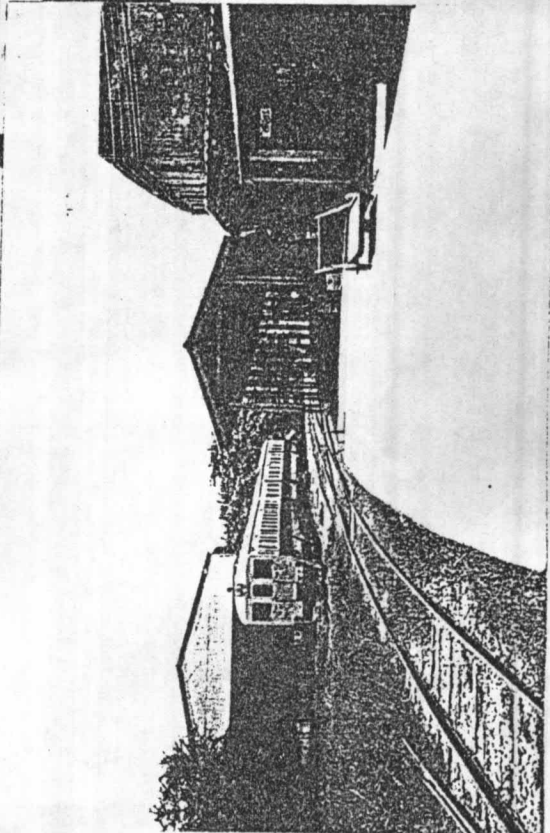
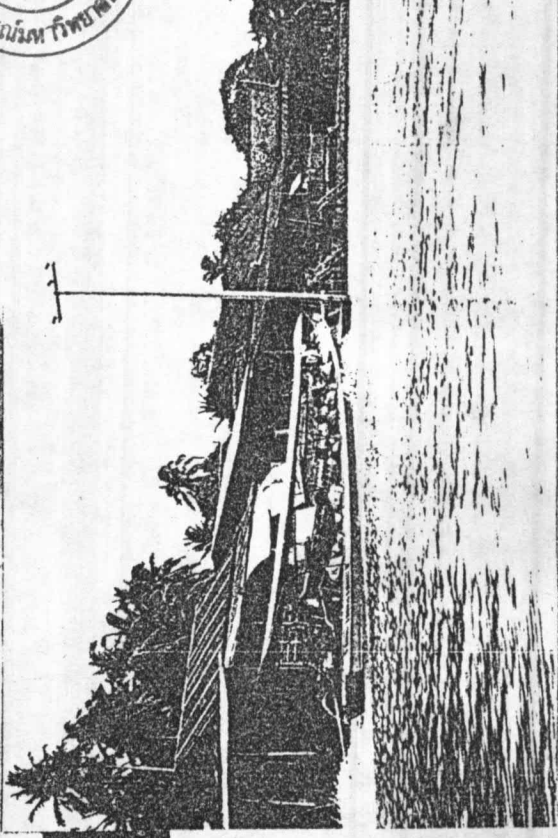
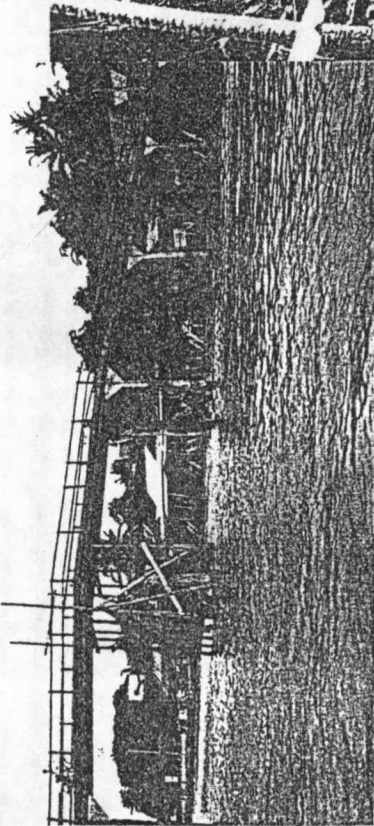
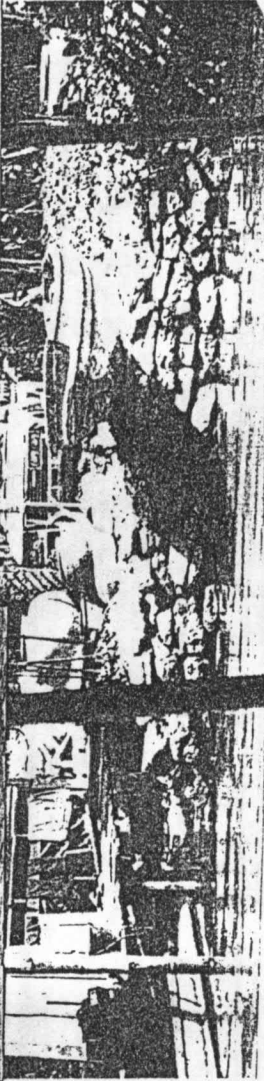
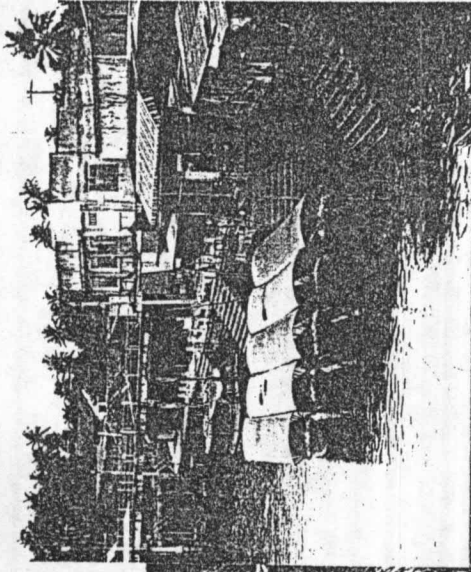
การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

รูปที่ 3.4 แสดงลักษณะการคมนาคมขนส่ง

ขนส่งสินค้าบางอย่างจากค่าเงินสะตอกไปราชบุรี มีการใช้คมนาคมทางน้ำโดยใช้ เรือยนต์บรรทุก
สินค้าไปตามคลองค่าเงินสะตอกออกไปเชื่อมกับแม่น้ำแม่กลอง

ส่วนการคมนาคมทางน้ำภายในพื้นที่ ส่วนใหญ่ใช้บริการของเรือ
โดยสาร (เรือหางยาว) ในการเดินทางติดต่อกันระหว่างตำบล โดยมีท่าเรือที่สำคัญคือท่าเรือ
โดยสารบริเวณคลองค่าเงินสะตอกตัดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 สองแห่ง แห่งหนึ่งไป
ทางบางคนที่ เข้าสู่จังหวัดสมุทรสงคราม อีกแห่งหนึ่งไปตามคลองค่าเงินสะตอกขึ้นไปสู่จังหวัด
สมุทรสาคร โดยมีท่าเรือโดยสารบริเวณตลาดน้ำหลักท่า (หน้าวัดประสาธลสิทธิ์) เป็นจุดเปลี่ยน
เรือโดยสารไปยังอำเภอบ้านแพ้ว ส่วนทางจังหวัดสมุทรสงครามมีท่าเรือสำคัญอยู่ที่บริเวณหลัง
โรงพยาบาลเมืองสมุทรสงคราม และบริเวณท่าหน้าวัดเพชรสมุทร ออกไปสู่ทะเลและขึ้นมากตาม
แม่น้ำแม่กลองผ่านท่าเรือหน้าอำเภออัมพวา หน้าอำเภอบางคนทีไปเชื่อมกับประจวบที่บางนกแขวก
เข้าสู่คลองค่าเงินสะตอกได้

3.5.2 การสื่อสาร

1) การสื่อสารทางไปรษณีย์-โทรเลข ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง
มีการให้บริการด้านไปรษณีย์-โทรเลข ทั่วถึงทุกอำเภอ โดยมีที่ทำการไปรษณีย์อำเภออยู่ในเขต
เทศบาลและสุขาภิบาล คือ ที่ทำการไปรษณีย์อำเภอเมืองสมุทรสงครามอยู่ในเขตเทศบาลเมือง
สมุทรสงคราม ที่ทำการไปรษณีย์อัมพวาในเทศบาลตำบลอัมพวา ที่ทำการไปรษณีย์บางคนทีใน
สุขาภิบาลกระดังงา และที่ทำการไปรษณีย์ค่าเงินสะตอกในสุขาภิบาลค่าเงินสะตอก นอกจากนี้
ยังมีที่ทำการไปรษณีย์ย่อยเป็นไปรษณีย์ตำบล 4 แห่ง ในตำบลคลองจินดา อำเภอเมืองฯ ตำบล
วัดประดู่และตำบลสี่สาร อำเภออัมพวา และไปรษณีย์ย่อยบ้างตาม นอกจากนี้ยังมีไปรษณีย์เอกชน
หลักท่าที่ค่าเงินสะตอก และมีตู้ไปรษณีย์กระจายอยู่ตามตำบลต่างๆ ทั้งที่ตั้งอยู่ริมถนนและตามริม
น้ำในแหล่งชุมชน

2) การโทรศัพท์ มีสำนักงานบริการโทรศัพท์ที่ให้บริการด้านโทรศัพท์ทั้ง
4 อำเภอ โดยมีปัจจุบัน (ปี 2532) สำนักงานบริการโทรศัพท์สมุทรสงคราม มีเลขหมายที่เบิกใช้
2,311 เลขหมาย และคงเหลือ 2,809 เลขหมาย เนื่องจากมีปัญหาสายสายไม่เพียงพอ ที่
สำนักงานบริการโทรศัพท์อัมพวามีบริการเลขหมายเต็มทั้ง 512 เลขหมาย ที่สำนักงานบริการ
โทรศัพท์บางคนทีซึ่ง เค็ง เปิดบริการมีเลขหมายที่เบิกให้ใช้บริการได้ถึง 1,024 เลขหมาย และที่
ชุมสายโทรศัพท์ค่าเงินสะตอก เปิดใช้บริการแล้ว 1,416 เลขหมาย โดยการดำเนินงานขึ้นอยู่กับ
ชุมสายโทรศัพท์ราชบุรีและอยู่ระหว่างการดำเนินงานตามโครงการ 5 ปี (2527 - 2531)

เพื่อเพิ่มเลขหมายอีกจำนวน 2,096 เลขหมาย นอกจากนั้นมีโทรศัพท์สาธารณะทั้งทางไกล และทางไกลสำหรับบริการ อยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 20 แห่ง อัมพวา 6 แห่ง บางคนที่ 4 แห่ง และมีโทรศัพท์ไร้สายอีกจำนวน 850 เลขหมาย ซึ่งได้คิดค้นไปแล้ว 198 เลขหมาย

3) การสื่อสารมวลชน เนื่องจากที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง อยู่ใกล้ กรุงเทพมหานคร สามารถรับตรงชายของสื่อมวลชนจากส่วนกลางได้มาก ทำให้บทบาทของการสื่อสารมวลชนในระดับท้องถิ่นมีน้อย การสื่อสารที่พอจะมีอยู่บ้าง ได้แก่

- หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงครามมีอยู่เพียงฉบับเดียว คือ หนังสือพิมพ์ยุคใหม่ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี และสมุทรสงคราม จะออกเป็นรายฉบับ

- สถานีวิทยุกระจายเสียง ได้เริ่มมีการทดลองกระจายเสียงในปี 2527 โดยสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมเจ้าท่า ซึ่งกระจายเสียงด้วยระบบเอฟเอ็มสเตอริโอ มีคลื่นความถี่ 107.5 เมกกะเฮิรตซ์ อาณาเขตการกระจายเสียงครอบคลุมพื้นที่ภาคกลาง ภาค ตะวันตกทั้งหมด

- ศูนย์กระจายเสียงประจำท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งศูนย์กระจายเสียงของภาครัฐบาล ได้แก่ ศูนย์กระจายเสียงของเทศบาล และเสียงตามสายศูนย์ของกลุ่มสถาบัน เกษตรกร เช่น ศูนย์กระจายเสียงของวัดอินทราราม วัดเหมืองใหม่ เป็นต้น ศูนย์เหล่านี้ จะเผยแพร่ข่าวทางราชการและสาระประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตน

สำหรับค่าเงินสะควกอยู่ในระดับมีการกระจายเสียง ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดราชบุรีระบบเอเอ็ม สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ 1 รักษาพระองค์ (เขากรวด) ระบบเอเอ็ม และสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมสรรพาวุธทหารบก จังหวัดราชบุรี ระบบเอฟเอ็ม

3.5.3 การประปา

ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีการประปาสังกัดการประปาส่วนภูมิภาค 2 แห่ง คืออยู่ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม 1 แห่ง ผลิตน้ำประปาจากเขื่อนฝักบัวบาคาล มีกำลังผลิตน้ำประปาได้วันละ 11,400 ลูกบาศก์เมตร เป็นน้ำที่ใช้งาน 5,520 ลูกบาศก์เมตร มีจำนวนผู้ใช้บ้านในปัจจุบัน 4,499 ราย และมีการประปาค่าเงินสะควกอยู่ เฉพาะในเขตสุขาภิบาลค่าเงินสะควก ผลิตน้ำประปาจากเขื่อนฝักบัวบาคาล มีกำลังการ

ผลิตไฟฟ้ากลางวันละ 2,400 ลูกบาศก์เมตร มีผู้ใช้น้ำในปัจจุบัน 1,160 ราย นอกจากนี้มีการ
 ประปาเทศบาลตำบล 1 แห่ง อยู่ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา ผลิตน้ำประปา
 วันละ 665 ลูกบาศก์เมตร ระบายน้ำดิบจากบ่อบาคาลเช่นกัน มีผู้จำนวนใช้น้ำ 750 ราย
 ส่วนเขตอำเภอบางคนที มีการขุดน้ำบาคาลทำการประปาเฉพาะในเขตสุขาภิบาลระคังงาและ
 บางนกแขวก นอกจากนี้ยังมีการขุดเจาะน้ำบาคาลสำหรับประชาชนในเขตศิริมทะเลที่มีปัญหาน้ำเค็ม
 ระบายเฉพาะที่ตำบลยี่สาร และได้ทำโครงการประปาโรงเรียน เป็นประปาโรงเรียนในสังกัด
 กรมสามัญศึกษา และสำนักงานการประถมศึกษา

3.5.4 การไฟฟ้า

ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคบริการประชาชน 1 แห่ง ตั้ง
 อยู่ที่ตำบลลาดใหญ่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม เริ่มดำเนินการผลิตไฟฟ้าตั้งแต่ปี 2506 ระบาย
 ไฟฟ้าลงงานน้ำและถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง กำลังการผลิต 22 เมกกะวัตต์ ปัจจุบันมีการให้
 บริการค้ำน้ำไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้านแล้ว มีผู้เข้าไฟฟ้าในพื้นที่นี้ 28,023 ราย ที่อำเภอเมืองสมุทร
 สงคราม 15,498 ราย อัมพวา 5,577 ราย และบางคนที 6,948 ราย ส่วนที่อำเภอ
 คำนินสะควกมีการบริการไฟฟ้าทั่วถึงทุกตำบล หมู่บ้าน แต่ไม่ทั่วครัวเรือน ระบายการไฟฟ้าส่วน
 ภูมิภาคจังหวัดราชบุรีให้บริการทางค้ำน้ำไฟฟ้าแก่เขตคำนินสะควก นอกจากนั้นมีไฟฟ้าสาธารณะ
 ที่อำเภอเมืองฯ 41 แห่ง อัมพวา 10 แห่ง บางคนที 11 แห่ง และมีดวงโคมไฟสาธารณะ
 ติดตามแนวถนน และตามแนวคลองสำคัญ ในสุขาภิบาลศรีคอนไฟ 60 ดวง และสุขาภิบาล
 คำนินสะควก 204 ดวง

3.5.5 การระบายน้ำและการเก็บขยะ

ลักษณะพื้นที่ของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีลำคลองต่างๆ อยู่มากมาย
 ดังนั้นในการระบายน้ำจะระบายผ่านคลองลงไปยังแม่น้ำ ถึงแม้ว่าพื้นที่เป็นที่ลุ่มและเมื่อมีฝนตก
 หนักทำให้เกิดน้ำท่วมได้ แต่ก็สามารถระบายน้ำได้อย่างสะดวก จึงไม่มีน้ำท่วมขังในพื้นที่

ส่วนการเก็บขยะในพื้นที่ มีการเก็บขยะเฉพาะในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล
 เท่านั้น ระบายในจังหวัดสมุทรสงครามมีการเก็บขยะของเทศบาลเมืองสมุทรสงครามและเทศบาล
 ตำบลอัมพวา ขยะทั้งหมดจะถูกนำไปทิ้งที่บริเวณตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองสมุทรสงคราม
 ส่วนสุขาภิบาลต่างๆ จะมีถังรองรับขยะ และกำจัดการทำความสะอาดของแต่ละท้องถิ่น ส่วนอื่น
 ในพื้นที่ ชาวบ้านมักจะทิ้งขยะลงในแม่น้ำหรือเผาทิ้งในบริเวณบ้านตนเอง

3.5.6 การชลประทาน

การชลประทานในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง อยู่ในเขตพื้นที่ชลประทานของโครงการชลประทานทั้งหมด 4 โครงการคือ โครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ โครงการนครชุม โครงการราชบุรีฝั่งซ้าย และโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาคำเนินสะดวก โดยโครงการแม่กลองใหญ่เป็นโครงการเอนกประสงค์ทั้งเพื่อการเพาะปลูก เก็บกักน้ำไว้ใช้ และผลิตกระแสไฟฟ้า ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลองทั้งหมด 25 อำเภอ 7 จังหวัดภาคกลาง โครงการนครชุมและโครงการราชบุรีฝั่งซ้าย เป็นโครงการประเภทส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก ระบายน้ำชลประทานในการส่งน้ำเป็นส่วนใหญ่ อยู่ทางตอนเหนือของอำเภอคำเนินสะดวก เป็นส่วนใหญ่ สำหรับโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาคำเนินสะดวก จะเป็นโครงการเก็บน้ำในคลองและทุ่งราบ มีการสร้างคันป้องกันน้ำเค็มมาให้น้ำเค็มทำความเสียหายแก่พืชผลของเกษตรกร พื้นที่โครงการนี้ครอบคลุม 3 จังหวัดคือ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และราชบุรี ในจังหวัดราชบุรีจะเป็นพื้นที่ทางตอนใต้ของอำเภอคำเนินสะดวก และในจังหวัดสมุทรสงครามจะเป็นแนวเหนือถนนธนบุรี-ปากท่อ ทั้งหมด แต่จะเป็นเขตกึ่งน้ำท้ายโครงการนอกเขตส่งน้ำชลประทาน นอกจากนั้นในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างยังมีคลองธรรมชาติและแม่น้ำมากมาย ทำให้มีการชลประทานอยู่ในขั้นที่พอสมควร (ดูในภาคผนวก ก)

3.6 การบริการทางสังคม

3.6.1 การศึกษาและการศาสนา

1) ปัจจุบัน (2531) การศึกษานในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างจัดระบบการศึกษาทั้งวันและนอกระบบโรงเรียน ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา และระดับประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เทศบาล และโรงเรียนเอกชน ระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนเอกชนและโรงเรียนกรมสามัญศึกษา และระดับอาชีวศึกษาประกาศนียบัตรชั้นสูงสังกัดกรมอาชีวศึกษา ส่วนการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการให้ความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิตและให้ข้อมูล โดยมีหน่วยงานศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเป็นศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีหน่วยจัดการศึกษาประชาชนตามกลุ่มสนใจทั้ง 4 อำเภอ 35 หน่วย

โรงเรียนและสถาบันการศึกษาในระบบการศึกษา ของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีทั้งหมด 170 โรงเรียน และเป็นวิทยาลัยเทคนิค 1 วิทยาลัยอยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม โดยอำเภอเมืองสมุทรสงครามมีจำนวนสถานศึกษามากที่สุด 52 แห่ง

รองลงมาคืออำเภออัมพวา 49 แห่ง คาเนินสะควก 37 แห่ง และน้อยที่สุด คือ อำเภอ บางคนที 32 แห่ง จำนวนนักเรียนทั้งหมดในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง 50,951 คน หรือ คิดเป็นร้อยละ 16.95 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในพื้นที่ปี 2531 กระจุกอยู่ที่อำเภอเมือง สมุทรสงครามมากที่สุด 19,973 คน รองลงมาคืออำเภอคาเนินสะควก 15,853 คน คิดเป็น ร้อยละ 39.20 และ 31.11 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมดในพื้นที่ปีการศึกษา 2531 และอำเภอ บางคนทีมีนักเรียนน้อยที่สุดในพื้นที่เพียง 5,072 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 9.95 ของนักเรียน ทั้งหมด มีครูทั้งหมด 2,820 คน และมีห้องเรียนทั้งหมด 1,910 ห้อง

จากตารางที่ 3.19 เห็นได้ว่าอำเภอเมืองสมุทรสงครามเป็นอำเภอ ที่มีการศึกษาระบบโรงเรียนทั้งจำนวนห้องเรียน ครู และนักเรียน ในทุกระดับการศึกษา มากที่สุดเมื่อเทียบกับระหว่าง 4 อำเภอ แต่เมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนเฉลี่ยครูต่อนักเรียน และอัตราส่วนห้องเรียนต่อนักเรียน อำเภอบางคนทีมีสัดส่วนในเกือบทุกระดับการศึกษาดีที่สุด ยกเว้นระดับประถมศึกษา คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ครู 1 คนสอนนักเรียน 14 คน 1 ห้องเรียนมีนักเรียน 16 คน ในขณะที่อำเภอเมืองสมุทรสงครามและอำเภอคาเนินสะควก ครู 1 คนต้องสอนนักเรียนถึง 26 คน 1 ห้องเรียนมีนักเรียน 28-29 คนต่อห้องเรียน ในทางกลับกันครู ระดับประถมศึกษาที่อำเภอบางคนที 1 คนต้องสอนนักเรียน 26 คน มีนักเรียนห้องละ 19 คน เท่านั้น ขณะที่อำเภออื่น ๆ จะสอนนักเรียน 13-20 คน และมีนักเรียนห้องละ 28-30 คน

จดยสรุปในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีการศึกษาระดับ ประถมศึกษามากที่สุด คือมีนักเรียน 33,925 คน จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด 50,951 คน คิดเป็นร้อยละ 66.58 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 7,256 คน หรือร้อยละ 14.24 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด และมีจำนวนห้องเรียนระดับ ประถมศึกษามากที่สุด 1,362 ห้อง จากจำนวนห้องเรียนทั้งหมด 1,910 ห้อง หรือคิดเป็น ร้อยละ 71.31 ของจำนวนห้องเรียนทั้งหมด รองลงมาคือระดับก่อนประถมศึกษาที่มีห้องเรียน ร้อยละ 14.45 ของจำนวนห้องเรียนทั้งหมด และมีครูในระดับประถมศึกษามากที่สุด 1,902 คน จากจำนวนครูทั้งหมด 2,820 คน หรือร้อยละ 67.45 ของจำนวนครูทั้งหมด รองลงมา คือครูในระดับมัธยมศึกษาต้น 220 คน หรือร้อยละ 7.8 ของจำนวนครูทั้งหมด จากลักษณะ คังกล่าว แสดงว่าในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างให้การศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยม ศึกษาเป็นสำคัญ 1. ศึกษามีจำนวนครูและนักเรียนมากตามกัน ส่วนจำนวนห้องเรียนนั้นมีห้องเรียน ชั้นประถมและก่อนประถมมากกว่าชั้นอื่น ๆ และจากสัดส่วนครูต่อนักเรียน และสัดส่วนนักเรียน ต่อห้องเรียน เห็นได้ว่าครูในระดับก่อนประถมศึกษาต้องสอนนักเรียนมากกว่าครูในระดับอื่น ๆ คือ 1:23 ในขณะที่ครูในระดับอื่น ๆ จะสอนเด็กต่อคนเพียง 15-18 คนเท่านั้น ส่วนจำนวน

ตารางที่ 3.19 จำนวนโรงเรียน วิทยาลัยครู และศึกษานิเทศก์โรงเรียน ศึกษานิเทศก์วิทยาลัยครู จำนวนเฉพาะวิชาการศึกษาวิจัยสถาบัน การเรียนการสอนพิเศษของสถาบัน การวิจัย 2531

อำเภอ	โรงเรียน		วิทยาลัยครู		ศึกษานิเทศก์		วิทยาลัยครู		วิทยาลัยครู																	
	โรงเรียน	วิทยาลัยครู	โรงเรียน	วิทยาลัยครู	โรงเรียน	วิทยาลัยครู	โรงเรียน	วิทยาลัยครู	โรงเรียน	วิทยาลัยครู																
	สอนพิเศษ	พิเศษ	สอนพิเศษ	พิเศษ	สอนพิเศษ	พิเศษ	สอนพิเศษ	พิเศษ	สอนพิเศษ	พิเศษ																
๑.โรงเรียนสหราษฎร์	52	98	463	70	42	673	2704	12773	2983	1513	19973	104	706	154	88	1052	28	28	43	36	30	26	18	19	17	19
๑.อัสสัมชัญ	49	61	330	46	19	456	1182	6541	1694	636	10053	55	515	115	47	732	19	20	37	33	22	21	13	15	14	14
๑.บางกอก	32	40	198	20	7	265	630	3664	595	183	5072	45	144	52	30	271	16	19	30	26	19	14	26	11	6	19
๑.วิทยาลัยเกษตร	37	77	371	50	18	516	2221	10947	1984	701	15853	86	537	105	37	765	29	30	40	39	31	26	20	19	19	21
รวม	170	276	1362	186	86	1910	6737	33925	7256	3033	50951	290	1902	426	202	2820	24	25	39	35	27	23	18	17	15	18

ที่มา : แผนการศึกษาและวิจัย ของทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ

นัก เรียนงานห้อง เรียนระดับก่อนประถมและประถมจะมีนัก เรียนประมาณ 24-25 คนต่อห้อง ใน ขณะที่ห้อง เรียนระดับมัธยมทั้งตอนต้นและปลายมีนัก เรียนถึง 35-39 คนต่อห้อง

2) การศาสนา ประชาชนที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 98 ของประชากรทั้งหมด มีบางส่วนที่นับถือศาสนาคริสต์ อิสลาม และเชื่อก่อนชนบทรรมนิยมประเพณีแบบชาวจีน ประกอบกับประชากรส่วนใหญ่ของ ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นชาวไทยดั้งเดิมซึ่งให้ความสำคัญกับพุทธศาสนา มาก การ ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและชนบทรรมนิยมประเพณีต่างๆ จึงมีมากในวัดไทย เห็นได้จาก จำนวนวัดในพื้นที่มีมากถึง 132 วัด อยู่ในทุกอำเภอโดยเฉพาะอำเภออัมพวา มีจำนวน 43 วัด รองลงมาคือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 39 วัด ทั้งพื้นที่มีภิกษุ 2,240 รูป อยู่ที่อำเภอ อัมพวามากที่สุด 641 รูป มีสามเณรทั้งหมด 643 รูป อยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงครามมากที่สุด 227 รูป มีศิษย์วัดทั้งหมด 783 คน อยู่ที่อำเภออัมพวาและอำเภอดำเนินสะดวกมากที่สุด 258 และ 250 คน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดคือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม แผนก สามัญ และแผนกบาลีมีทั้งหมด 118 โรงเรียน นอกจากนั้นยังมีศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อีก 7 ศูนย์

สำหรับศาสนาอื่น มีรับสร้างในศาสนาคริสต์ 5 แห่ง อยู่ที่อำเภอ ดำเนินสะดวก 2 แห่ง ส่วนที่อีก 3 อำเภอที่ละ 1 แห่ง และมีมัสยิดศาสนาอิสลาม 1 แห่ง ที่อัมพวา นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้าและโรงเจกระจายอยู่โดยทั่วไป โดยอยู่ที่อำเภอดำเนินสะดวก มากที่สุดถึง 25 แห่ง ทั้งนี้เพราะสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ผูกคลอง ดำเนินสะดวก มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอดำเนินสะดวกมากจึงมีศาลเจ้าโรงเจ เรียงรายอยู่ตามลำคลองต่างๆ ในบริเวณรอบๆ พื้นที่นี้มากมาย (รายละเอียดสถาบันทางศาสนา ดูในตารางที่ 3 .20)

3) สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สถาบันทางสังคมที่ เกี่ยวข้องกับการศึกษาในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีส่วนช่วยในการเพิ่มพูนความรู้ความ สามารถและความสามัคคี ต่อนัก เรียนนักศึกษา และประชาชนโดยทั่วไป โดยมีทั้งสถาบัน กิจกรรมภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน ภายในโรงเรียนส่วนใหญ่จะเป็นกองลูกเสือ หมู่ภาษาชาครโรงเรียน เนตรนารีหรือสภานักเรียน โดยมีอยู่ทุกอำเภอโดยเฉพาะโรงเรียน ในอำเภอเมืองสมุทรสงครามจะมีกิจกรรมทางด้านนี้อยู่มาก สำหรับส่วนที่ช่วยสร้างสรรค์สังคม ก็คือ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดมีอยู่ 1 แห่งที่อำเภอดำเนินสะดวก ศูนย์ชุมชนส่งเสริม วัฒนธรรมไทย มีอยู่ใน 3 อำเภอ ยกเว้นอัมพวา มีศูนย์ชุมชนในอำเภอบางคนที่เป็นการ

ตารางที่ 3.20 แสดงสถาบันทางศาสนาในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ปี พ.ศ. 2531

อำเภอ	อ.เมืองสมุทรสงคราม		อ.อัมพวา		อ.บางคนที		อ.ดำเนินสะดวก		ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง	
วัดพุทธศาสนา	39 วัด	43 วัด	26 วัด	24 วัด	132 วัด					
ที่พิกสงฆ์	2 แห่ง	2 แห่ง	-	-	4 แห่ง					
วัดร้าง	4 วัด	-	5 วัด	-	9 วัด					
ภิกษุ	641 รูป	751 รูป	498 รูป	350 รูป	2,240 รูป					
สามเณร	227 รูป	139 รูป	67 รูป	210 รูป	643 รูป					
ศิษย์วัด	147 คน	258 คน	128 คน	250 คน	783 คน					
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม	30 โรงเรียน	40 โรงเรียน	22 โรงเรียน	23 โรงเรียน	115 โรงเรียน					
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	1 โรงเรียน	-	-	-	1 โรงเรียน					
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	1 โรงเรียน	1 โรงเรียน	-	-	1 โรงเรียน					
ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์	3 ศูนย์	4 ศูนย์	-	-	7 ศูนย์					
โบสถ์ในศาสนาคริสต์	1 แห่ง	1 แห่ง	1 แห่ง	2 แห่ง	5 แห่ง					
มัสยิด		1 แห่ง								
ศาลเจ้า	โรงเจ		4 แห่ง	25 แห่ง						

ที่มา : หน่วยงานข้อมูลและสถิติ กองแผนงานนโยบาย กระทรวงศึกษาธิการ

บริการสังคมชนบท มีศูนย์เยาวชนของเอกชนที่บางคนมี 4 ศูนย์ เนื่องจากพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีเมืองประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจจึงมีพิพิธภัณฑ์สถานอยู่ที่อัมพวา ซึ่งมีความสำคัญต่อราชวงศ์จักรีตอนต้น และมีโบราณสถานอยู่ 3 แห่ง ที่อำเภอเมืองสมุทรสงครามและอำเภออัมพวา นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนทั่วไป คือ มีห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และหน่วยจัดการศึกษาประชาชนตามกลุ่มสนใจ และที่ขาดไม่ได้สำหรับพื้นที่เกษตรกรรม คือ หน่วยงานยุวกสิกร ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่อำเภออัมพวาและบางคนมีและยังมีการรวมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ ของชาวบ้านอีกหลายแห่ง (ดูตารางที่ 3 .21)

3.6.2 การสาธารณสุข

ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีการบริการทางด้านสาธารณสุขทั้งแบบสาธารณสุขโดยทั่วไปทั้งในภาครัฐและเอกชน ในรูปแบบของโรงพยาบาล สถานีอนามัย คลินิก รวมทั้งกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และมีการสาธารณสุขตามแผนพัฒนาชนบท ตามนโยบายของรัฐบาลภายใต้ กชช. ที่มุ่ง เน้นงานด้านสาธารณสุขมูลฐานเพื่อให้ประชากรมีคุณภาพชีวิตเท่าเทียมเท่าเทียมกัน (จปฐ.) ของคนไทย โดยมีงานด้านสาธารณสุขมูลฐาน คือ ฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นและอาสาสมัคร งานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม งานโภชนาการ งานสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค งานวางแผนครอบครัว สถิติชีพ และอนามัยโรงเรียน สำหรับสาธารณสุขโดยทั่วไปมีรายละเอียดดังตารางที่ 3.22

ปัจจุบันที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีโรงพยาบาลอยู่ทุกอำเภอ โดยเป็นโรงพยาบาลทั่วไป 2 โรงพยาบาล อยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม คือ โรงพยาบาลจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีจำนวนเตียง 323 เตียง และโรงพยาบาลคาเนินสะดากที่อำเภอคาเนินสะดาก ซึ่งมีเตียง 211 เตียง และมีโรงพยาบาลชุมชน อยู่ที่อำเภออัมพวา คือ โรงพยาบาลอัมพวา มีเตียง 10 เตียง และโรงพยาบาลอนามัยที่บางคนที่มีเตียง 60 เตียง มีสถานีอนามัยทั้ง 4 อำเภอ 61 แห่ง ใน 44 ตำบล ยกเว้นตำบลท้ายหาด อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ตำบลเคอ้ออม และเทศบาลตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา ตำบลกระดังงา บางคนมี ในทุกอำเภอมีสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และที่อำเภอเมืองสมุทรสงครามมีสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสมุทรสงครามอยู่ด้วย นอกจากบริการสาธารณสุขของรัฐดังกล่าวยังมีโรงพยาบาลเอกชนอีก 2 แห่ง อยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 1 แห่ง 10 เตียง และที่คาเนินสะดาก 1 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จ 20 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 19 แห่ง และร้านขายยาแผนโบราณ 33 แห่ง

ตารางที่ 3.21 สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

อำเภอ	อ.เมืองสมุทรสงคราม	อ.อัมพวา	อ.บางคนที	อ.ดำเนินสะดวก	ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง
ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด	-	-	-	1 ศูนย์	1 ศูนย์
ศูนย์ชมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย	1 ศูนย์	-	1 ศูนย์	1 ศูนย์	3 ศูนย์
ศูนย์ชมชน	-	-	13 ศูนย์	-	13 ศูนย์
ศูนย์เยาวชน	-	-	4 ศูนย์	-	4 ศูนย์
			(เอกชน)		
โรงเรียนชุมชน	2 โรงเรียน	-	3 โรงเรียน	3 โรงเรียน	9 โรงเรียน
พิพิธภัณฑ์สถาน	-	1 แห่ง	-	-	1 แห่ง
โบราณสถาน	1 แห่ง	2 แห่ง	-	-	3 แห่ง
ห้องสมุดประชาชน	1 แห่ง	-	1 แห่ง	2 แห่ง	4 แห่ง
ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	9 ที่	8 ที่	9 ที่	11 ที่	37 ที่
หน่วยจัดการศึกษาประชาชนตามกลุ่มสนใจ	12 หน่วย	5 หน่วย	13 หน่วย	5 หน่วย	35 หน่วย
กองลูกเสือ	76 กอง	25 กอง	5 กอง	9 กอง	115 กอง
หม่อมภาษาชาติโรงเรียน	49 หม่อม	15 หม่อม	2 หม่อม	1 หม่อม	67 หม่อม
เนตรนารีหรือสตรีอาสาสมัคร	5 แห่ง	4 แห่ง	4 แห่ง	-	13 แห่ง
หน่วยชวกลีกร	-	4 หน่วย	3 หน่วย	-	7 หน่วย
กลุ่มสตรีแม่บ้าน		106 กลุ่ม	13 กลุ่ม		
ลูกเสือชาวบ้าน		39 รุ่น			
ทส. ปช.		5 รุ่น			
ศูนย์ส่งเสริมกีฬา	2 ศูนย์				
ศูนย์พัฒนาอาชีพ	4 ศูนย์				

ที่มา : หน่วยงานข้อมูลและสถิติ กองแผนงานนโยบาย กระทรวงศึกษาธิการ

ตารางที่ 3.22 ข้อมูลทางด้านสาธารณสุข ปี 2531 จากกระทรวงสาธารณสุข

ประเภท	อำเภอ	อ.เมืองสมุทรสงคราม	อ.อัมพวา	อ.บางคนที	อ.ดำเนินสะดวก	รวม
โรงพยาบาลทั่วไป		โรงพยาบาลจังหวัด สมุทรสงคราม 323 เตียง			โรงพยาบาล ดำเนินสะดวก 211 เตียง	2 แห่ง 471 เตียง
โรงพยาบาลชุมชน			โรงพยาบาล อัมพวา 10 เตียง	โรงพยาบาล นากัลย 60 เตียง		2 แห่ง 70 เตียง
สถานีอนามัย		19 แห่ง (10 ตำบลๆละ 2 แห่ง ยกเว้น ต.ท้ายหาด)	16 แห่ง (10 ตำบล ยกเว้นแควอ้อม และเทศบาลฯ)	12 แห่ง (11 ตำบล ยกเว้น กระดังงา)	14 แห่ง (13 ตำบลๆละ 1 แห่ง ยกเว้น สีหะมณี 2 แห่ง)	61 แห่ง 44 ตำบล
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด		1 แห่ง				1 แห่ง
- สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ		1 แห่ง	1 แห่ง	1 แห่ง	1 แห่ง	4 แห่ง
- สถานพยาบาลเอกชน		1 แห่ง 10 เตียง			2 แห่ง เตียง	3 แห่ง เตียง
- คลินิกแพทย์		16 แห่ง	2 แห่ง	-	7 แห่ง	25 แห่ง
- คลินิกทันตกรรม		7 แห่ง	-	-	2 แห่ง	9 แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จ		5 แห่ง	8 แห่ง	7 แห่ง	18 แห่ง	38 แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน		11 แห่ง	1 แห่ง	1 แห่ง	6 แห่ง	19 แห่ง
- ร้านขายยาแผนโบราณ		5 แห่ง	3 แห่ง	2 แห่ง	10 แห่ง	20 แห่ง
- สถานที่ผลิตยาแผนโบราณ		2 แห่ง	-	1 แห่ง	2 แห่ง	5 แห่ง
- แพทย์		24 คน	1 คน	7 คน	19 คน	51 คน
- ทันตแพทย์		8 คน	1 คน	1 คน	3 คน	13 คน
- เภสัชกร		7 คน	1 คน	1 คน		
- พยาบาลวิชาชีพและเทคนิค		144 คน	22 คน	53 คน	116 คน	435 คน
- ผดุงครรภ์			19 คน			19 คน

ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข ปี 2531

ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างมีแพทย์ 45 คน คิดเป็นอัตราส่วนแพทย์ต่อประชากร 1:6,535 มีพยาบาล 435 คน คิดเป็นอัตราส่วนพยาบาลต่อประชากร 1:691 ทัศนแพทย์ 13 คน คิดเป็นอัตราส่วนต่อประชากร 1:23,125

3.6.3 การป้องกันและการรักษาความปลอดภัย

ความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย เนื่องจากที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่อยู่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานคร และไม่มีพื้นที่ติดต่อกับต่างประเทศ โดยส่วนรวมประชาชนมีความเป็นอยู่เรียบง่าย มีความซื่อสัตย์สุจริต จึงมีฐานะค่อนข้างดี มีความสามัคคีกลมเกลียว ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จึงทำให้ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นพื้นที่ที่ปราศจากการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์หรือกลุ่มอิทธิพลใดๆ ในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในมีสถานีตำรวจภูธร ทั้ง 4 อำเภอ 6 แห่ง โดยอยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 2 แห่ง คือที่เทศบาลเมืองฯ และที่ตลาดใหญ่ อยู่ที่อำเภอลำแตง 2 แห่ง คือสถานีตำรวจภูธรอำเภอลำแตง และสถานีตำรวจหลักห้า สถานีที่ตั้งขึ้นในพื้นที่ที่มีจำนวนน้อยสามารถควบคุมได้ และเป็นคดีไม่ร้ายแรง ส่วนใหญ่เป็นคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

สำหรับการป้องกันอัคคีภัยในพื้นที่มีสถานีดับเพลิงอยู่ในชุมชนเมือง 3 แห่งในเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม เทศบาลตำบลห้วยหว้า และสุขาภิบาลอำเภอลำแตง โดยมีทั้งรถดับเพลิงและเรือดับเพลิง อยู่ที่เทศบาลเมืองสมุทรสงครามและเทศบาลตำบลห้วยหว้า 6 คัน 3 ลำ ที่สุขาภิบาลอำเภอลำแตง 1 คัน 1 ลำ และมีเรือดับเพลิงที่สุขาภิบาลศรีคอนคา 1 ลำ นอกจากนั้นยังมีหัวจ่ายดับเพลิงตามตำบลต่างๆ ในเขตเทศบาลของจังหวัดสมุทรสงคราม 53 แห่ง นอกเขตเทศบาล 6 แห่ง และมีหัวดับเพลิงประจำหมู่บ้านต่างๆ นอกจากนั้นได้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลองเพื่อการป้องกันอัคคีภัยด้วย การเกิดอัคคีภัยในพื้นที่มีน้อยครั้งมาก

3.6.4 การท่องเที่ยว

เนื่องจากลักษณะของชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นชุมชนน้ำ และมีรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม จึงมีความเชื่อมแน่นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมอย่างชาวชนบท ซึ่งมักมีวัดเป็นศูนย์รวมความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ประกอบกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่มีแม่น้ำลำคลองและทะเลอยู่มากมาย แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จึงมักเป็นโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัด และธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองและ

ทะเล สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ มีดังนี้ (แผนที่ 3.16)

1) สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

- หลวงพ่อบ้านแหลม เป็นพระพุทธรูปยืนอุ้มบาตรสูง 167 เซนติเมตร สร้างตามแบบศิลปะสุโขทัยคอนกรีตหล่อด้วยทองเหลือง ชื่อพระกรทั้งสองทำเป็นสองท่อนถอดสวมใหม่ได้ ประดิษฐานอยู่ที่วัดบ้านแหลม หรือวัดเพชรสมุทรวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นพระพุทธรูปคู่เมืองสมุทรสงคราม ตามตำนานเล่าว่าลอยน้ำมาพร้อมกับพระวัชรสูตร วัดไร่ขิง วัดบางพลี และวัดตะเครา

- วัดใหญ่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง ตำบลแม่กลอง เป็นวัดโบราณที่เก็บรักษาหลวงพ่อใหญ่ที่ลอยน้ำมา มีรูปสลักสวยงามซึ่งบูรณะปฏิสังขรณ์ด้วยฝีมือช่างหลวงในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

- คอนทอยหลอด เป็นดินคอนที่เกิเกิดขึ้นที่ปากน้ำแม่กลองมีชื่อเรียกตามทอยชนิดหนึ่งที่เจริญเติบโตอยู่เฉพาะที่แหล่งนี้ ในช่วงที่น้ำน้อยขณะน้ำลงประมาณเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคมของทุกปี สามารถไปเที่ยวชมทัศนียภาพที่ล่องไกลของคอนกลางทะเลและจับทอยหลอดบริเวณดินคอนได้ การเดินทางต้องไปทางเรือจ้าง เหมาะที่ท่าเรือวัดเพชรสมุทรวรวิหารออกสู่อำเภอท่าย ส่วนอีกคอนหนึ่งเป็นดินคอนที่ออกจากชายฝั่งทะเล สามารถเดินทางไปทางรถยนต์เข้าทางบ้านบางบ่อ หรือทางบ้านคูน้ำ

นอกจากนี้ก็จะเห็นธรรมชาติของนาเกลือ นาทุ่ง ริมถนนธนบุรี-ปากท่อ ลักษณะหมู่บ้านชาวประมงแถบริมชายฝั่งทะเล รวมทั้งธรรมชาติเรือสวนสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง

2) สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอมัทพวา

- วัดจุฬามณี ตั้งอยู่ริมคลองอัมพวา ตำบลบางช้าง เป็นโบราณสถานสร้างในสมัยพระเจ้าอยู่หัว เป็นวัดที่สำคัญแก่โบราณซึ่งพระชนกและพระชนนีของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีเคยอุปถัมภ์ดูแลรักษาเป็นประจํา ค่ายหลังวัดเป็นนิวาสนสถานเดิมของพระบรมราชินีในรัชกาลที่ 1

- วัดอัมพวันเจติยาราม ตั้งอยู่ที่ตำบลอัมพวา เป็นพระอารามหลวงชั้นโท สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีพระบรมราชินีในรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นพระชนนีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สร้างถวายแก่พระรูปศิริโสภาคมหานครนาถ พระมารดาของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ภายในวัดมีพระบาราศ์ใหญ่กลางวิหารคด สร้างโดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายแก่รัชกาลที่ 2 มีโบสถ์ วิหาร พระตำหนัก และพระที่นั่งทรงธรรม

เก่าแก่ที่สุดและสวยงาม

- วัดบางกะพ้อม ตั้งอยู่ที่ตำบลอัมพวา เป็นวัดที่สร้างสมัยกรุงธนบุรี ภายใต้วินัยการวัดมีจิตรกรรมฝาผนังปูน เรื่องพระพุทธรูประวิติ ฝีมือประณีตสวยงามและหาชมที่อื่นไม่ได้ เรียงรายอยู่บนผนังทั้ง 4 ด้าน พร้อมกับซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาครอบ และเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจากล่องทั้ง 4 รอย ซึ่งแต่เดิมซุ้มด้วยแผ่นเงิน ปัจจุบันเหลือเพียงรอยลึกสุดที่เป็นไม้ประดับมุก

- อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ เป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมไทยที่สำคัญแห่งหนึ่ง สร้างขึ้นเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์แก่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ณ ตำบลอัมพวาอันเป็นที่พระราชสมภพ ตามโครงการเฉลิมพระเกียรติพระองค์ที่ทรงสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไว้เป็นมรดกแก่อนุชนและทรงนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่บ้านเมือง อุทยานแห่งนี้ อยู่ทางทิศตะวันตกของอารามวัดอัมพวันเจติยารามในพื้นที่ประมาณ 11 ไร่ เป็นอาคารหมู่เรือนไทยแท้สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น 4 หลัง สร้างขึ้นเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปร่วมสมัย และเป็นหอพระสมุด เช่นเดียวกับหอไตร และมีมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ อยู่ภายในบริเวณด้วย

- เขายี่สาร เป็นเขาลูกเดียวในสมุทรสงคราม อยู่ที่ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา เป็นถิ่นที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ที่สุดของเมืองสมุทรสงคราม ซึ่งเมื่อก่อนยังเป็นทะเลกว้างใหญ่ มีแผ่นดินอยู่หย่อมเดียวคือบริเวณที่เป็นเขายี่สาร เป็นภูเขาที่เกิดจากการทับถมของเปลือกหอยซากสัตว์ต่างๆ และสิ่งอื่นๆ ที่จมอยู่บนทะเล นอกจากนั้นยังมีอุ้ดเกาะอยู่ทางทิศตะวันตก ต่อมาเมื่อเกิดชุมชนจึงมีวัดเขายี่สาร ซึ่งกรมศิลปากรได้จดทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมและประติมากรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา พระวิหารบนยอดเขาเป็นลักษณะทรงเรือ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่รอย มณฑปไม้สักลงรักปิดทองลวดลายประณีตวิจิตร บานประตูพระวารวิหารทั้งสองด้านมีฝีมือแกะสลักยากที่จะหาชมได้ บนหน้าบันมีการประดับเครื่องกระเบื้องแพรวพราว ภายใต้วัดมีศาลประดิษฐานหลวงพ่อบุศรีราชาที่ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธาจัดงานสมโภชกลางเดือนอ้ายทุกปี

- ภาพผนังปูนเป็นปูนปั้นวัดปากน้ำ เป็นภาพจิตรกรรมที่อยู่บนพระวิหารพระพุทธไสยาสน์สร้างเมื่อ พ.ศ. 2451 เป็นภาพผนังปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบอยู่เหนือหน้าต่าง 6 บาน ซุ้มประตู 2 บาน รวม 4 ภาพ เป็นฝีมือช่างที่สวยงามน่าชมมาก

- ผนังวัดกุฎีทอง เป็นผนังปูนปั้นรูปกุฎีทอง กว้างเป็นลวดลายสวยงามโดยเฉพาะตัวที่เป็นตัวละครสำคัญของห้องเรื่อง จัดตกแต่งและตั้งแสดงไว้ที่หน้าวัดกุฎีทอง ซึ่งมีกุฎีทองเป็นสัญลักษณ์ของวัด

นอกจากนี้ยังมีวัดที่สำคัญอื่นๆ คือ วัดบางแคใหญ่พระปฐมเจดีย์จำลอง วัดบางนางลี่ใหญ่ มีพระตะเคียนและพระสานที่ประชาชนเคารพบูชามาก วัดดาวดึงษ์ มีท่อน้ำ

สำหรับหน้าทับทิมสำคัญ เช่น สรวงมุกตาทิเสก ฯลฯ

3) สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอบางคนที

- วัดเจริญสุขารามวรวิหาร ตำบลบางนกแขวก มีองค์พระประธานอันศักดิ์สิทธิ์ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ คือ หลวงพ่อจตุ เป็นพุทธรูปนิมิตศิลปะแล่งที่เหนือสุดในลุ่มน้ำแม่กลอง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย ขนาดหน้าพระเพลากว้าง 1.79 เมตร ส่วนสูงจากพื้นรองรับประนังถึงยอดพระจุฬามณี 2.09 เมตร (กรมศิลปากรรับเข้าไว้เป็นปูชนียวัตถุโบราณแห่งกรมศิลปากร) ภายในวัดมีพระยาราม และศาลารูปทรงสวยงามแบบศิลปะไทยตะวันตกร่วมสมัยอยู่ด้วย หน้าวัดเป็นแหล่งอนุรักษ์ปลาที่สำคัญ

- ค่ายบางกุ้ง เป็นค่ายที่สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ เป็นค่ายใหญ่รู้จักกันนามค่ายสมุทรสงคราม ตั้งอยู่ที่ตำบลบางกุ้ง อำเภอบางคนที สมัยกรุงธนบุรี เรียกว่าค่ายจีนบางกุ้ง เป็นสถานที่สำคัญที่ไทยเคยรบกับพม่าได้ชัยชนะ ปัจจุบันเป็นค่ายลูกเสือบางกุ้ง และมีศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งอยู่

- หนองวัดบางน้อย เป็นหนองน้ำที่ขุดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2457 สมัยพระอริการอยู่เป็นเจ้าอาวาส เจ้าของที่นี่คือครุฑใหญ่ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้องเจ้าอาวาสวัดบางน้อยชั้น 3 และที่วัดนี้มีผู้ที่เชื่อกันคือพระวิเศษสู่อ ศรีภูมิ

4) สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอคำเนินสะควก

- วัดวิชิตทายการาม อยู่ห่างจากตลาดคำเนินสะควก คลองคันเข้มประมาณครึ่งกิโลเมตร มีพระประธานคือหลวงพ่อลพบุรีรามศรี เป็นพระพุทธรูปศิลปะแล่งอายุประมาณ 800-1,000 ปี อัญเชิญมาจากวัดร้างจังหวัดลพบุรี ชาวคำเนินสะควกเคารพสักการะมาช้านาน วัดนี้เป็นวัดพัฒนา มีโบสถ์ ประตูลับแล มณฑป และเรือสำเภงินที่ประดิษฐานเจดีย์บรรจุอัฐิของผู้สร้าง ที่มีความสวยงามและเก่าแก่

- วัดปราสาทสิทธิ์ (คอน่า) อยู่ห่างจากท่ารถคำเนินสะควกประมาณ 8 กิโลเมตร อยู่ทิศเขตจังหวัดสมุทรสาคร ตั้งอยู่ริมคลองคำเนินสะควก เป็นวัดที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ช่วง บุนนาค) ผู้อำนวยการขุดคลองคำเนินสะควก สร้างคู่กับตลาดหน้าคำเนินสะควก ในระยะแรกบริเวณหน้าวัดเลขใบถึงคลองโพธิ์กมิตตลาดหน้าทุกเข้ามีค ภายในวัดบริเวณด้านหน้ามีปราสาท 3 ยอดสร้างไว้สวยงามมาก วัดคู่คลองคำเนินสะควกอีกวัดหนึ่งคือวัดหลักท้าวรัตนาราม มีสมเด็จพระพุทธชินสีห์ (หลวงพ่อบุญ) เป็นพระประธาน และวัดที่อยู่คู่กับประวัติศาสตร์ตลาดหน้าคำเนินสะควกคือ วัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน วัดแมวแขวน วัดศาลเจ้า

วัดคันมะกอก หรือวัดสุนทราราม) เป็นวัดอยู่ในคลองลัดราชนบุรีมีอายุประมาณ 118 ปี

- หลวงพ่อแดงวัดปรกเจริญ ตำบลตาหลวง เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ สลักด้วยหินแดง เนื้อละเอียดอ่อน อายุประมาณ 800 ปี เป็นพระพุทธรูปที่ชาวคาเนินสะควงและ เคารพสักการะมาก

- วัดอมรญาภิสมาคม ตัดถนนสายคาเนินสะควง เป็นวัดที่สวยงามมี พระอุโบสถเป็นพื้นหินอ่อน และประตูหน้าต่างเป็นไม้ฝังมุกทั้งหมด

นอกจากสถานที่ท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ยังมีสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเอกลักษณ์คู่กับชุมชนชาวสวนในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง คือ ตลาดน้ำ ที่สำคัญ ผังนี้

- ตลาดน้ำคาเนินสะควง คลองคันเข้มี ตำบลคาเนินสะควงในเขต สุขาภิบาลคาเนินสะควง เป็นตลาดน้ำที่ใช้เรือสำปั้นพายซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและพืชผลทางการเกษตร กิจจกชายทุกวันระหว่างเวลา 08.00 - 12.00 น. ตลาดน้ำแห่งนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริม

- ตลาดน้ำคลองโพธิ์ ตำบลประสาธลพธิ์ เขตสุขาภิบาลศรีคอนเฬ ช่วงต่อเขคอาเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นตลาดน้ำที่จัดชาย 04.00 - 10.00 น. ทุกวัน ส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรกรรม

- ตลาดน้ำคลองขุนพิทักษ์ ตำบลขุนพิทักษ์ มีพ่อค้าแม่ค่านาพืชผักมา ขายเหมือนตลาดน้ำคลองคันเข้มี ตั้งแต่เวลา 07.00 - 11.00 น. ทุกวัน

- ตลาดนัดทางน้ำ 3 แห่ง คือที่คลองท่าคา ตำบลท่าคา อาเภอ อัมพวา ในวันขึ้นและแรม 2 ค่ำ 7 ค่ำ และ 12 ค่ำ ค่องไปทางเรือจากท่าเรือวัดเพชรสมุทร วรวิหาร ตลาดนัดคลองบางน้อย เขคอาเภอบางคนที ในวันขึ้นและแรม 3 ค่ำ 8 ค่ำ และ 13 ค่ำ สามารถไปทางรถยนต์แล้วเดินดูตลาดน้ำข้างคลอง ส่วนตลาดน้ำน้ำอัมพวาจะคิดนัดทุกวันและจะวายเมื่อตอนประมาณ 3-4 รมงเช้า สินค้าส่วนใหญ่เป็นพืชสวน

นอกจากนี้ยังมีงานประเพณีต่างๆ ตามช่วงเทศกาล ทั้งประเพณี นมัสการและสงฆ์น้ำหลวงพ่อบ้านแหลมช่วงครุษาไทย ครุษาจีน สารทไทย และวันแรม 7 ค่ำ เดือน 12 งานประเพณีชักพระประจาห้องถิ่นทุกอาเภอ ในช่วงเดือน 12 จนถึงแรม 15 ค่ำ เดือน 12 ประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทงาลองกลางเดือน 3 ที่วัดใหญ่ วัดบางกะพ้อม วัดปากน้ำ วัดบางน้อย นอกนั้นก็ เป็นประเพณีตามแบบไทยจีนทั่ว ๆ ไป และเทศกาลที่ชาวคาน้ำได้คือเทศกาล ความกฤกการผลาน้ำ เช่น เทศกาลองุ่นหวานคาเนินสะควงเดือนมีนาคม เทศกาลลั่นจี่อัมพวา และส้มเรือพันธุ้ชาวใหญ่ น้ำคาลมะพร้าว ประมาณเดือนพฤษภาคม

รูปที่ 3.5 แสดงลักษณะตลาดน้ำ

